

*Ion Hobana prezintă
maestrii anticipației clasice*

Edmond About

Omul cu urechea ruptă

MINERVA

EDMOND ABOUT

**OMUL CU URECHEA
RUPTĂ**

www.virtual-project.eu

COLECȚIA

Ion Hobana prezintă Maestrii anticipației clasice

Traducere din limba franceză
Mihai Elen

Prefața
Ion Hobana

Coperta colecției:
CRISTINA DUMITRESCU

EDITURA MINERVA

2005

PREFAȚĂ

Cunoscând gloria literară și publicistică în a doua jumătate a secolului al nouăsprezecelea, autorul romanului pe care-l veți citi este aproape uitat astăzi. Sunt necesare, deci, câteva repere biobibliografice.

Edmond François Valentin About s-a născut la 14 februarie 1828, la Dieuze, în Lorena. A absolvit cu brio Școala Normală din Paris, continuându-și studiile la Școala Franceză din Atena. La întoarcere, a publicat lucrarea Grecia contemporană (1854), în care nu trata cu amenitate națiunea elenă și vestigiile antice. Grecia i-a oferit, totuși, cadrul și personajele unuia dintre cele mai izbutite romane ale sale, Regele munților (1857), al cărui protagonist, Hagi Stavros, este șeful unei bande de tâlhari operând în Atica. De succes s-au bucurat și Madelon, L'infame, trilogia La Vieille Roche, Le roman d'un brave homme, acesta din urmă fiind considerat de Raymond Poincaré „o micuță capodoperă de bun simț, de grație și de emoție reținută”.

Mai întâi bonapartist, apoi republican, About a colaborat la „Moniteur”, „Figaro”, „L'Opinion Nationale”, devenind, în 1872, director al ziarului „XIX Siècle”. A fost un apreciat critic de artă. Ales membru al Academiei franceze în 1884, s-a stins la 16 ianuarie 1885, înainte de a-și rosti discursul de primire. La moartea lui, Jules Claretie scria, în „La vie de Paris”: „Edmond About își are locul în primul rând. El face parte din familia lui Lesage și a lui Mérimée.” Ecourile acestei notorietăți pot fi depistate în lucrări de largă circulație: „Scriitor spiritual și strălucitor...” (Le Nouveau Petit Larousse Illustré, 1939), „... romanele ironice și tandre ale lui Edmond About...” (Littérature française, Larousse, 1968). Îndreptățesc oare astfel de elogii producțiile pe care le-am citat – și altele, pentru că About a fost un autor prolific? Dacă le raportăm la nivelul mediu al literaturii epocii, răspunsul ar putea fi afirmativ. Dar timpul nu cruță decât operele de excepție, sau pe cele care impresionează retina posterității printr-o fulgerare de nou și de insolit. În această din urmă categorie se înscriu și câteva dintre textele lui Edmond About, apărute, printr-o ciudată și poate semnificativă coincidență, în același an 1862.

Aceste „trei romane de mare fantezie” (Grand Larousse Encyclopédique, 1960) sunt, totuși, de inegală valoare. Cu toate că e dedicat fiziologului Charles Robin, Cazul domnului Guérin pare mai curând o bombă gazetărească amplificată la dimensiunile unui volum. Pentru că maică-sa și-ar fi dorit o fiică, eroului eponim îi curge lunar sânge din nas, iar după câțiva ani de căsătorie naște, evident prin cezariană, un copil viabil, murind până la urmă din pricina tulburărilor menopauzei. Un subiect alunecos, tratat într-o manieră mistificatoare, chiar dacă punctul de pornire îl constituie unele ipoteze privind procesul de reproducere care se bucurau de un anumit credit în epoca scrierii romanului. De altfel, partenogeneza este un loc comun al literaturii de anticipație moderne, fiind considerată însă apanajul exclusiv al sexului frumos.

Un pretext științific mai plauzibil, dacă nu pentru contemporanii lui About, atunci pentru noi cei de azi, familiarizați cu performanțele transplantului și ale chirurgiei estetice, este utilizat în Nasul unui notar. Tânărul notar Alfred L'Ambert își surprinde iubita în compania unui diplomat turc, pe care-l molestează. Provocat la duel, acceptă și... o lovitură de sabie îi taie nasul, înghițit pe loc de o pisică înfometată. Un medic îi grefează o bucată din epiderma lui Romagné. Cu banii primiți, acesta se dedă beției - și nasul grefat dobândește o frumoasă culoare purpurie. Somat de „beneficiar”, Romagné devine sobru, dar se îmbolnăvește și refuză orice hrană, ceea ce determină, o micșorare a nasului până la dispariție. Motivul? Nu moartea donatorului, ci pierderea brațului de pe care fusese prelevată bucata de epidermă. Și notarul va trebui să recurgă la un nas din argint. După cum se vede, mai curând o narațiune cu pretenții moral-filozofice, care părăsește curând tărâmul anticipației, pentru a naviga pe apele bine cunoscute ale fantasticului. Influența Mâinii vrăjite a lui Gérard de Nerval pare evidentă, chiar dacă fabulația și atmosfera sunt altele.

În sfârșit, Omul cu urechea ruptă, cea mai reușită parte a acestui triptic care constituie un corp oarecum străin în opera lui About. De astă dată, referințele livrești sunt mai numeroase, saltul în timp putându-se datora și unui accident natural. Teopomp din Chios relatează, încă în secolul IV î.e.n., că filozoful cretan Epimenide dormise cincizeci și șapte de ani într-o peșteră. Washington Irving avea să reia ideea în 1819, somnul

lui Rip Van Winkle durând însă numai douăzeci de ani. Ștacheta fusese ridicată între timp la înălțimi amețitoare de Louis-Sébastien Mercier, al cărui povestitor se trezește, după aproape șapte secole, în Anul două mii patru sute patruzeci (1770).

În treacăt fie zis, astfel de accidente, petrecute în limite cronologice acceptabile, au fost înregistrate de istoria medicinei. În 1952, după o gripă foarte puternică, Nadejda Lebedin a fost cuprinsă de un somn letargic, din care s-a trezit abia în 1972. Nu voi întârzia însă asupra acestui tip de fenomene, întrucât nu lor le datorează eroul lui About, colonelul Victor Fougas, aventura sa temporală. About recurge din nou la un procedeu plauzibil, elaborat și folosit de un savant convins că „știința poate să adoarmă o ființă vie și s-o trezească după un număr nesfârșit de ani, să oprească toate funcțiunile trupului, să suspende viața, să smulgă pe individ acțiunii timpului pentru un secol sau două și să-l reînvie”. Trebuie să precizez îndată că ideea se născuse încă din 1845, putând fi întâlnită în povestirea lui Edgar Allan Poe, Scurtă discuție cu o mumie¹. Explicând miracolul resuscitării sale după cinci milenii, Allamistakeo arată că „în Egipt, îmbălsămarea însemna suspendarea, pe termen indefinit, a tuturor funcțiilor animale supuse procedurii”. Și mai departe: „Repet că primul principiu al îmbălsămării consta, la noi, în oprirea imediată și în păstrarea perpetuă în suspensie a tuturor funcțiilor animale supuse procedurii. În sfârșit, pe scurt, în orice stare s-ar fi găsit individul în momentul îmbălsămării, rămânea în acea stare.”

About ar fi putut citi povestirea - în tălmăcirea lui Baudelaire - în ziarul „Le Pays” din 11 și 12 decembrie 1854, sau în volumul Nouvelles histoires extraordinaires din 1857. Dar anterioritatea nu înseamnă filiație. Procedeele prin care este „smuls acțiunii timpului” și apoi trezit Allamistakeo sunt cu totul altele decât cele aplicate lui Fougas. Poate și pentru că în 1855, la apariția romanului Tolla, About fusese învinuit de plagiat. Vrând ca istoria să nu se repete, el îl face pe Karl Nibor să refuze oferta domnului Renault privind utilizarea electricității înmagazinate într-o „puternică baterie de butelii de Leyda și patruzeci de pile Bunsen, toate noi nouțe”; or, Allamistakeo este readus la viață grație tocmai unei baterii de pile voltaice... N-ar

¹ ... care poate fi citită în volumul cu același titlu, apărut în colecția noastră.

fi exclus ca About să se fi inspirat dintr-o întâmplare consemnată în istoria campaniilor napoleoniene: generalul baron de Marbot a fost reanimat, după ce fusese abandonat în zăpadă, fiind considerat mort prin îngheț. Combinând congelarea parțială cu deshidratarea, care fusese experimentată cu succes în acei ani, autorul „suspendă” viața eroului său pe o perioadă de patruzeci și șase de ani.

Omul cu urechea ruptă nu se mulțumește să descrie o victorie, fie ea și mirobolantă, a științei. Pentru a înțelege unul dintre mobilurile romanului, trebuie să știm că About s-a situat consecvent pe poziții anticlericale, admonestând guvernul de fiecare dată când biserica se amesteca, sau era amestecată în treburile statului. Se poate presupune că această atitudine își avea sorginea într-o concepție vag materialistă. Oricum, reușita experienței profesorului Meiser infirmă teoria „principiului vital”, supusă criticii în expunerea aparent imparțială a bătrânului Renault: „Încercăm să aflăm dacă există un principiu vital, sursă și început al tuturor actelor trupului, ori dacă viața nu este decât rezultatul funcționării firești a organelor. În ochii lui Meiser și ai discipolilor săi, principiul vital nu există; dacă ar exista cu adevărat, spun ei, n-am înțelege cum ar putea el ieși dintr-un om și dintr-o tardigradă atunci când le uscăm și cum ar putea reentra când le muiem în apă. Or, dacă principiul vital nu există, toate teoriile metafizice și morale bazate pe existența lui trebuie revizuite”. Mai târziu, Karl Nibor declară, tranșant: „... noțiunea de principiu vital este în contradicție cu stadiul actual al științei”.

Plasarea lui About pe orbita pozitivismului și a organicismului, pe orbita progresului științific, nu e o cochetărie pasageră. În 1863, scriitorul frecventa „Societatea de încurajare a locomotiei aeriene cu aparate mai grele ca aerul”, al cărei sediu se afla în atelierul fotografului-aeronaut Félix Tournachon, zis Nadar. El se întâlnea acolo nu numai cu Ponton d'Amécourt, inventatorul unui model de elicopter cu aburi, ci și cu foștii ofițeri de marină Gabriel de la Landelle și Ariei Salives, sau cu încă tânărul Jules Verne, secretarul Societății. Adevărul era de partea acestui mic grup eteroclit și entuziast, în pofida opiniei establishmentului științific, care decretase că zborul cu un aparat mai greu ca aerul este o himeră.

Omul cu urechea ruptă ne oferă și indicii cu privire la

concepțiile social-politice ale autorului, dincolo de admirația lui evidentă față de Napoleon al III-lea. Jules Claretie își continua astfel necrologul: „Bătându-și joc de cei puternici, înfruntându-i pe cei influenți, ajutându-i pe cei obidiți, nerâzând niciodată de sărăcia altora...”. Avem motive să ne îndoim de temeinicia primelor două afirmații. E adevărat că About a colaborat la „L’Opinion Nationale”, dar acest ziar „de opoziție” era devotat, în ascuns, guvernului, care-l proteja pe scriitor și-l decorase. O frază din roman mi se pare semnificativă, în această privință: „Respectul față de puterile stabilite, care este fondul însuși al naturii mele, nu-mi îngăduie să introduc în scenă personaje auguste.” Turnura aparent ironică este anihilată de aluzia finală. Fiind vorba despre împărat, declarația capătă ponderea unei profesiuni de credință.

Cât despre atitudinea față de cei obidiți, ea este exprimată mai ales prin ricoșeu, în unele pasaje din capitolul consacrat lui Nicolas Meiser și soției sale, ca de pildă: „În fiecare an, de sfântul Martin, la strânsul chiriilor, ei lăsau pe drumuri cincisase familii de meseriași care nu putuseră să-și plătească suma trimestrială; însă din această pricină nu cinau cu mai puțină poftă iar sărutul de seară nu era mai puțin dulce.” Același procedeu este folosit și în două dintre cele mai surprinzătoare pagini ale romanului, în care Fougas este cuprins de o veritabilă frenezie urbanistică, înfățișându-i lui Napoleon al III-lea viziunea unui Paris de o grandioasă și cam retrogradă geometrie. În centrul metropolei, palatul imperial și serviciile publice. Pe cele douăsprezece bulevarde dispuse radier și pe străzile care le unesc, clădiri uniforme pentru cei posedând rente de peste cincizeci de mii de franci. Restul... „Sub cincizeci de mii de franci, interzis să locuiești în Paris. Meșteșugarii sunt cazați la zece kilometri de la centură, în fortărețe muncitorești. Îi scutim de impozite, pentru ca să ne iubească; îi înconjurăm cu tunuri, pentru ca să se teamă de noi.”

Aceste două pagini constituie singurele inserții utopice într-un roman de anticipație - și distincția nu prezintă doar un interes teoretic. În definitiv și Anul două mii patru sute patruzeci, mai sus citat și Omul cu urechea ruptă au aceeași temă: un om ajunge în viitor. Dar Mercier (cartea e scrisă la persoana întâi) trece pe străzile Parisului său utopic ca un turist. Adeziunea lui e totală. Uimirea lui are o tonalitate moderată. El nu trăiește, ci

contemplă. Fougas, în schimb, rămâne un om al timpului său, transplatat într-o altă epocă. El admiră și dezaprobă cu aceeași fervoare noile instituții și moravuri, tulburând cu spiritul eroic și cazon al Marii Armate tihna și buna creștere provincială. Având un comportament atât de diferit, Mercier și Fougas se întâlnesc în adaptarea lor rapidă la noua realitate. Atât de rapidă, încât About încearcă să o justifice: „... cel care a dormit patruzeci și șase de ani trebuie să se simtă cam dezrădăcinat în propria-i țară. Fără rude, fără prieteni, fără un chip cunoscut pe toată fața Pământului! Adăugați o mulțime de cuvinte, de idei, de obiceiuri, de invenții noi care îl fac să simtă nevoia unui cicerone și care îi dovedesc că este un străin. Însă Fougas, redeschizând ochii, se aruncase direct în miezul acțiunii (...) își improvizase prieteni, dușmani, o armată, un rival... Dar ceea ce îl lega mai ales de epoca modernă este înrudirea sa bine stabilită cu marea familie a armatei”. Această din urmă frază, ca și suita ei ușor emfatică, nu sunt menite doar să trezească o vibrație patriotică. About pregătește de pe acum, dovedind o bună cunoaștere a necesităților compoziționale și a psihologiei cititorului, deznodământul tragic. Fougas își convertește fără prea mari traume pasiunea pentru Clémentine într-un sentiment cvasi patern, dar nu suportă înlăturarea sa din cadrul armatei, din pricina depășirii limitei de vârstă. Acest veteran de douăzeci și patru de ani, care se cufundase timp de o lună în vârtejul de evenimente dezlănțuit de el însuși, este cuprins abia acum de o melancolie acută, declarând: „... un om trebuie să trăiască împreună cu epoca lui. Mai târziu, înseamnă prea târziu.” El exprimă astfel, după știința mea pentru prima oară, o idee și o stare de spirit care vor cunoaște o nebănuită eflorescență în literatura de anticipație modernă.

În necrologul de două ori citat, Jules Claretie își întregea astfel elogiul adus celui dispărut: „... după lectura pseudoaurarilor decadentei, stilul foarte franțuzesc al lui Edmond About are efectul zăpezii albe de pe acoperișul sub care se odihnește... Minunatul stil al lui About are mai mult decât culoare, are lumină, această forță a lucrurilor”. Îndreptățește oare Omul cu urechea ruptă aceste superlative? Scris cu fluentă și sprinteneală, romanul ne surprinde, uneori, prin comparații de o mare plasticitate: „Complicea bătrânului ticălos își îndulci glasul: închipuiți-vă un fierăstrău lingând un copac înainte de a-

și înfinge colții în el". Sau „Dacă doriți să vă faceți o idee aproximativă despre țițetele ascuțite care îi răspunseră, duceți-vă în Jardin des Plantes la ora când prânzesc păsările de pradă și încercați să le smulgeți carnea din cioc". Să nu ne lăsăm însă amăgiți de apariția unor pete vii de culoare într-un peisaj altfel destul de uniform. Așa cum spuneam, romanul rezistă mai ales prin încărcătura de nou și insolit, înfățișându-ne cel dintâi contact veridic între două epoci, realizat cu mijloace plauzibile.

Călătoria în timp a lui Victor Fougas având ca punct terminus prezentul povestitorului, latura anticipatoare se reduce aproape exclusiv la experimentul profesorului Meiser. Semnalez, totuși, un fragment dintr-un pasaj cu inflexiuni ironice, care dobândește astăzi statutul de previziune: „Bolnavii pe care știința ignorantă a secolului al nouăsprezecelea i-ar fi declarat incurabili nu și-ar mai zbură creierii, ci s-ar lăsa deshidratați și ar aștepta în liniște, în fundul unei lăzi, ca medicul să găsească un remediu pentru bolile lor". Printr-o remarcabilă coincidență, exact după o sută de ani, în 1962, apărea lucrarea lui Robert C. W. Ettinger, *Perspectiva nemuririi*, marcând începutul mișcării crionice, al cărei scop îl constituie conservarea prin frig a celor decedați din pricina unor boli socotite incurabile, până ce medicina va găsi leacul și îi va resuscita. O idee aparent extravagantă, dar iată ce scria ilustrul biolog Jean Rostand, membru al Academiei Franceze, în prefața lucrării:

„Acum un secol, Edmond About, un bun scriitor și un precursor al «science fiction-ului», a publicat un scurt roman intitulat *Omul cu urechea ruptă*. În această amuzantă narațiune, el vorbește despre un profesor de biologie care usucă un om viu și, după o «suspendare a vieții» durând mai multe decenii, îl resuscitează cu succes.

Ceea ce era în 1861 (sic) doar o fantezie amuzantă a dobândit în epoca noastră un aer oarecum profetic, în lumina unor progrese științifice recente, întrucât o metodă similară de prezervare a unei ființe umane nu mai pare atât de imposibilă.

(...)

Astfel nu e cu neputință să anticipăm viitoare succese de o tot mai mare complexitate; într-adevăr, suntem până la urmă chiar obligați să admitem posibilitatea reală ca mijloacele de înghețare și de resuscitare a ființelor umane să fie cândva perfecționate, oricât de departe în timp se va întâmpla acest

lucru.”

„Istoriile cele mai adevărate nu sunt cele care s-au petrecut aievea” scria About, în finalul romanului Regele munților. După cum se vede, afirmația pare să fie valabilă la timpul viitor.

ION HOBANA

*Doamnei Contese de Hajac
Sub veghea voastră-am scris ce vi se-nchină.
O! timp al prieteniei fermecate!
Preapline zile și prea numărate!
Bretania voastră-i, hotărât, divină.*

*O revăzui, gătindu-l pe Fougas:
Zburau din pagini amintiri o mie
Cum cintezoi scăpați din colivie;
Vedeam în gând, ochiul nu mai citea.*

*Oceanul - ce privește măreață!
Iar soarele, la toate făcând față,*

Părea, sub scufă, -a plânge și-a zâmbi.

*Cine să-mi dea-napoi dusele ceasuri,
Cu dulci clătite, râset și taifasuri,
Tururi de vals, - dar pacea inimii?*

E.A.

Paris, 3 noiembrie 1861

ÎN CARE SE TAIE VIȚELUL CEL GRAS PENTRU A SE SĂRBĂTORI ÎNTOARCEREA UNUI FIU ECONOM

La 18 mai 1859, domnul Renault, fost profesor de fizică și chimie, actualmente proprietar la Fontainebleau și membru al consiliului municipal din acest drăguț orașel, duse el însuși la poștă următoarea scrisoare:

Scumpul meu fiu,

Veștile bune pe care ni le-ai trimis de la Sankt-Petersburg ne-au produs cea mai adâncă bucurie. Biata maică-ta era suferindă încă din iarnă; nu ți-am spus nimic de teamă să nu te îngrijorezi, aflat atât de departe. Nici eu nu eram deloc zdravăn; mai exista și o a treia persoană (ghicește-i numele, dacă poți) care tânjea de dorul tău. Liniștește-te însă, dragul meu Léon: renaștem toți pe-ntrecute de când data întoarcerii tale e aproape stabilită. Începem să credem că minele din Ural nu-l vor înghiți pe acela care ne este mai scump decât orice pe lume. Domnul fie lăudat! Averea aceasta atât de onorabilă și atât de rapidă nu te va fi costat viața, nici măcar sănătatea, dacă e adevărat că te-ai mai împlinit în deșert, după cum ne asigură. Nu vom muri fără a ne fi îmbrățișat fiul! Cu atât mai rău pentru tine dacă nu ți-ai terminat toate treburile: suntem trei care am jurat că n-ai să te mai întorci acolo niciodată. Nu-ți va veni greu să te supui, căci vei fi fericit în mijlocul nostru. Cel puțin asta e părerea Clémentinei... am uitat că-mi făgăduisem să nu o numesc! Maestrul Bonnivet, excelentul nostru vecin, nu s-a mulțumit să-ți plaseze capitalurile pe o ipotecă frumușică; el a redactat în clipele sale de răgaz un mic act foarte emoționant, care nu mai așteaptă decât

semnătura ta. Domnul nostru primar a comandat în onoarea ta o eșarfă nouă care tocmai a sosit de la Paris. Tu îi vei face safteaua. Apartamentul tău, care va fi curând apartamentul *vostru*, este la înălțimea averii tale prezente. Locuiești... dar casa s-a schimbat atât de mult în trei ani, încât descrierile mele ar fi pentru tine literă moartă. Domnul Audret, arhitectul castelului imperial, este cel care a condus lucrările. A ținut morțiș să-mi construiască un laborator demn de Thénard sau de Desprez. Zadarnic am protestat și am spus că nu mai sunt bun de nimic, de vreme ce celebrul meu memoriu asupra *Condensării gazelor* a rămas tot la capitolul IV; cum mama ta era în complicitate cu acest bătrân scelerat de prieten, se întâmplă că Știința are de azi înainte un templu în casa noastră. O adevărată dugheană de vrăjitor, după expresia pitorească a bătrânei tale Gothon. Nimic nu lipsește, nici măcar o mașină cu aburi, de patru cai: ce-am să fac cu ea? Socotesc totuși că aceste cheltuieli nu vor fi pierdute pentru toată lumea. Tu n-ai să te culci pe lauri. Ah! la anii tăi să fi avut eu averea ta! Mi-aș fi consacrat viața științei pure, în loc să pierd cea mai bună parte din ea cu tinerii aceia care nu profitau de lecțiile mele decât pentru a-l citi pe domnul Paul de Kock! Aș fi avut ambiții! Aș fi dorit să-mi leg numele de descoperirea vreunei legi foarte generale, ori cel puțin de construirea vreunui instrument foarte util. Astăzi e prea târziu; ochii mi-au obosit și creierul însuși refuză să lucreze. E rândul tău, băiete! Nu ai încă nici douăzeci și șase de ani, minele din Ural ți-au dat din ce să trăiești la largul tău, nu mai ai nevoie de nimic pentru tine însuși, a venit clipa să lucrezi pentru neamul omenesc. Este cea mai vie dorință și speranța cea mai scumpă a moșneagului de taică-tu, care te iubește și te așteaptă cu brațele deschise.

J. Renault

P. S. După calculele mele, scrisoarea aceasta trebuie să ajungă la Berlin cu două-trei zile înaintea ta. Vei fi aflat deja din jurnalele din 7 ale lunii curente despre

moartea ilustrului domn von Humboldt. E un doliu pentru știință și pentru umanitate. Eu am avut onoarea de a scrie acestui mare om de mai multe ori în viața mea, iar el a binevoit să-mi răspundă printr-o scrisoare pe care o păstrez cu sfințenie. Dacă ai avea prilejul să cumperi vreo amintire de-a persoanei sale, vreun manuscris ieșit din mâna sa, vreun fragment din colecțiile sale, mi-ai face o adevărată plăcere.

La o lună după expedierea acestei scrisori, fiul atât de dorit se întorcea în casa părintească. Domnul și Doamna Renault, care veniseră să-l aștepte la gară, îl găsiră mai înalt, mai împlinit și mai frumos decât înainte în toate privințele. Ca să fim cinstiți, nu era un băiat ieșit din comun, ci o figură plăcută și simpatică. Léon Renault se înfățișa ca un bărbat de statură potrivită, blond, plinuț și bine legat. Ochii săi mari, albaștri, vocea blândă și barba mătăsoasă indicau o fire mai mult delicată decât puternică. Un gât foarte alb, foarte împlinit și aproape feminin, contrasta în mod ciudat cu chipul său ars de soare. Avea dinți frumoși, foarte delicați, un pic întorși înăuntru, deloc ascuțiți, când își scoase mânușile, descoperi două mâini mici, sincere, destul de ferme, destul de blânde, nici calde nici reci nici uscate, nici umede, ci plăcute la pipăit și desăvârșit îngrijite.

Așa cum era, tatăl și mama lui nu l-ar fi schimbat cu Apollo de Belvedere. Îl sărutară, Dumnezeu știe! coplesindu-l cu o mie de întrebări la care el uita să răspundă. Câțiva vechi prieteni de-ai casei, un medic, un arhitect, un notar dăduseră fuga la gară o dată cu bunii părinți: fiecăruia îi veni rândul, fiecare îl îmbrățișă, fiecare îl întreabă dacă era sănătos, dacă avusese o călătorie plăcută. El asculta cu răbdare și chiar cu bucurie melodia aceasta banală, ale cărei cuvinte nu însemnau mare lucru, dar a cărei muzică mergea la inimă, pentru că pornea din inimă.

Se aflau acolo de un sfert de ceas încheiat și trenul se pusese din nou în mișcare, fluierând, iar omnibuzele diverselor hoteluri se lansaseră în mare trap pe bulevardul ce duce spre oraș; iar soarele nu mai contenea să lumineze acest grup fericit de oameni de treabă. Doamna Renault strigă însă deodată că bietul copil trebuie că murea de foame și că era o barbarie să i se întârzie atât de mult ora mesei. Zadarnic protestă el că prânzise deja la Paris și că foamea vorbea mai încet decât bucuria: toată

compania se aruncă în două mari călești de închiriat, fiul alături de mamă, tatăl în față, ca și cum nu-și mai putea sătura ochii privind la acest fiu drag. În urmă venea o șaretă cu cuferele, cu lăzile mari, lungi și pătrate, și cu tot bagajul călătorului. La intrarea în oraș vizitiii pocniră din bice, căruțașul le urmă pilda, iar larma aceasta veselă atrase locuitorii în pragul porților și însufleți o clipă liniștea străzilor. Doamna Renault își plimba privirile la dreapta și la stânga, căutând martori la triumful său și salutând cu cea mai cordială prietenie oameni pe care abia dacă-i cunoștea. Mai multe mame o salutară de asemeni, aproape fără s-o cunoască, căci nu există mamă indiferentă la astfel de momente de fericire și, de altfel, familia lui Léon era iubită de toată lumea! Iar vecinii se acostau zicând cu o bucurie lipsită de invidie:

— Este fiul lui Renault, a lucrat trei ani în minele din Rusia și vine să-și împartă averea eu bătrânii lui părinți!

Léon zări și câteva chipuri cunoscute, însă nu toate pe care dorea să le revadă. Căci el se aplecă o clipă la urechea mamei sale, spunând: „Și Clémentine?” Acest cuvânt fu rostit atât de încet și atât de aproape încât domnul Renault însuși nu-și putu da seama dacă era un cuvânt ori un sărut. Buna doamnă zâmbi cu duioșie și răspunse cu o singură vorbă: „Răbdare!” Ca și cum răbdarea ar fi o virtute foarte comună printre îndrăgostiți!

Ușa casei era larg deschisă, iar bătrâna Gothon se afla în prag. Ridica brațele la cer și plângea ca o proastă, căci îl cunoscuse pe micul Léon de când era de-o șchioapă! Din nou avură loc câteva frumoase îmbrățișări, pe ultima treaptă a peronului, între inimoasa servitoare și tânărul ei stăpân. Din discreție, prietenii domnului Renault se prefăcură că vor să se retragă; fu în zadar, însă: li se dovedi clar ca bună ziua că tacâmul lor era pus. Și când toată lumea se adună în salon, în afară de invizibila Clémentine, marile fotolii cu medalion își întinseră brațele către fiul domnului Renault; bătrâna oglindă de pe șemineu fu bucuroasă să-i reflecte chipul, masiva lustră de cristal își sună clopoței, mandarinii de pe etajeră începură să-și clatine capetele în semn de bun venit, ca și cum ar fi fost niște penai legitimi, iar nu niște străini și niște păgâni. Nimeni n-ar putea spune de ce începu atunci să plouă iar cu sărutări și cu lacrimi, cert e însă că asta fu ca o a doua sosire.

— Supa! strigă Gothon.

Doamna Renault își luă fiul de braț, contrar tuturor legilor etichetei, și fără măcar să-și ceară iertare față de respectabilii prieteni care se aflau de față. Abia de se scuză că-și servește copilul înaintea invitaților. Léon se lăsă în voia ei și bine îi prinse: nu era niciun conviv acolo care să nu fi fost în stare să nu-și toarne mai degrabă ciorba în jiletcă decât să guste înaintea lui.

— Mamă, exclamă Léon cu lingura-n mână, e prima oară, de trei ani încoace, că mănânc și eu o supă bună!

Doamna Renault simți cum roșește de plăcere, iar Gothon sparse ceva; și una și cealaltă își închipuiră că băiatul vorbea astfel pentru a le flata amorul propriu, și totuși el spusese adevărul. Există două lucruri pe lumea asta pe care omul nu le găsește des printre străini: supa bună este primul; al doilea este dragoste dezinteresată.

Dacă m-aș apuca aici de enumerarea veridică a tuturor bucatelor care apărură pe masă, n-ar exista un singur cititor căruia să nu-i lase gura apă. Cred chiar că unele cititoare delicate ar risca să facă o indigestie. Adăugați, vă rog, că aceasta listă s-ar prelungi până la sfârșitul volumului și nu mi-ar mai rămâne o singură pagină pentru a scrie minunata poveste a lui Fougas. Iată de ce revin la salon, unde cafeaua e deja servită.

Léon bău abia jumătate din ceașca sa, însă nu vă grăbiți să trageți concluzia că ar fi fost cafeaua prea fierbinte, ori prea rece, ori prea dulce. Nimic pe lume nu l-ar fi împiedicat s-o bea până la ultima picătură, dacă o lovitură de ciocan la poarta dinspre stradă nu și-ar fi prelungit ecoul până în inima sa. Minutul care urmă îi păru de-o lungime extraordinară. Nu! niciodată în călătoriile sale nu întâlnise un minut atât de lung ca acesta. Dar, în sfârșit, apăru Clémentine, precedată de demna domnișoară Virginie Sambucco, mătușa ei. Și mandarinii care surâdeau pe etajeră auziră zgomotul a trei sărutări.

De ce trei? Cititorul superficial, care pretinde a ghici lucrurile înainte ca ele să fie scrise, a găsit deja o explicație plauzibilă. Cu siguranță, zice el, Léon era prea respectuos pentru a săruta mai mult decât o singură dată pe demna domnișoară Sambucco, însă atunci când se văzu în prezența Clémentinei, care urma să fie nevasta lui, el dublă doza și bine făcu. Iată, domnule, ceea ce eu numesc o judecată temerară. Primul sărut se desprinsese de pe gura lui Léon pe obrazul domnișoarei Sambucco, al doilea fu

aplicat de buzele domnișoarei Sambucco pe obrazul stâng al lui Léon; al treilea fu un adevărat accident care aruncă două inimi tinere într-o consternare profundă.

Léon, care era foarte îndrăgostit de viitoarea-i soție, se repezi orbește spre ea, neștiind dacă trebuia s-o sărute pe obrazul stâng, ori pe cel drept, dar hotărât să nu mai întârzie o plăcere pe care și-o făgăduia din primăvara lui 1856. Clémentine nu avea de gând să se apere, ci să-și lipească frumoasele-i buze roșii pe obrazul drept al lui Léon, ori de cel stâng, fără deosebire. Graba celor doi tineri fu pricina din care nici obrajii Clémentinei nici ai lui Léon nu primiră ofranda care le era destinată. Iar mandarinii de pe etajeră, care se așteptau să audă două sărutări, nu auziră decât una. Iar Léon rămase interzis, Clémentine roși până-n vârful urechilor și cei doi logodnici făcură un pas înapoi, privind la ornamentele covorului, care rămaseră pe veci întipărite în memoria lor.

Clémentine era, în ochii lui Léon Renault, cea mai frumoasă persoană din lume. O iubea de peste trei ani de zile, iar voiajul în Rusia îl făcuse într-un fel pentru ea. În 1856 ea era prea tânără pentru măritiş și prea bogată pentru ca un inginer de 2 400 franci să-i poată pretinde cu decență mâna. Léon, ca un adevărat matematician, își pusese problema următoare: dată fiind o tânără fată de cincisprezece ani și jumătate, bogată de 8 000 franci rentă și amenințată cu moștenirea domnișoarei Sambucco, să zicem 200 000 franci capital, să facă o avere cel puțin egală cu a ei într-un răstimp care să-i permită să devină fată mare fără a-i lăsa timp să ajungă fată bătrână. Găsise soluția în minele de aramă din Ural.

Timp de trei ani de zile corespundase indirect cu aleasa inimii sale. Toate scrisorile pe care le scria tatălui sau mamei sale treceau în mâinile domnișoarei Sambucco, care nu le ascundea Clémentinei. Câteodată chiar erau citite cu glas tare, în familie, și niciodată domnul Renault n-a fost silit să sară vreo frază, căci Léon nu scria nimic din ceea ce o tânără fată n-ar fi trebuit să audă. Mătușa și nepoata nu aveau alte distracții; trăiau retrase într-o căsuță, în fundul unei grădini frumoase, și nu primeau decât prieteni vechi. Clémentine avu așadar un merit neînsemnat în păstrarea inimii sale pentru Léon. În afară de un masiv colonel de cuirasieri, care o urmărea uneori la promenadă, niciun bărbat nu-i făcuse curte.

Era frumoasă totuși, nu numai în ochii iubitului ei, sau ai familiei Renault, sau ai orașelului în care locuia. Provincia este înclinată să se declare mulțumită cu puțin. Ea acordă cu ușurință reputațiile de femeie frumoasă și om de seamă, mai ales atunci când nu e destul de bogată pentru a se arăta exigentă. Pretenția de a nu admira decât meritul absolut aparține capitalelor. Am auzit pe primarul unui sat spunând, cu un oarecare orgoliu: „Recunoașteți că servitoarea mea, Catherine, e destul de frumoasă pentru o comună de șase sute de suflete!” Clémentine era destul de frumoasă pentru a se face admirată într-un oraș de opt sute de mii de locuitori. Închipuiți-vă o micuță creolă blondă, cu ochii negri, cu tenul mat, cu dinți sclipitori. Mijlocul rotund și mlădios ca o trestie. Ce mâini delicate avea, și ce frumoase picioare andaluze, cambrate, rotunjite...! Orice privire a ei era ca un zâmbet și orice mișcare ca o mângâiere. Adăugați că nu era nici proastă, nici fricoasă, nici chiar neștiutoare de toate cele, ca fetițele crescute la mănăstire. Educația, începută de mama sa, fusese desăvârșită de doi sau trei bătrâni profesori respectabili, aleși de domnul Renault, tutorele. Judecata îi era plină de bun simț, iar mintea cultivată. Dar, de fapt, de ce vorbesc la trecut, căci trăiește încă, slavă Domnului! și niciuna din aceste desăvârșiri nu i-a pierit.

DESPACHETAREA CU TORȚE

Către orele zece seara, domnișoara Virginie Sambucco spuse că trebuiau să se gândească la plecare; doamnele acelea trăiau cu o regularitate monastică. Léon protestă, dar Clémentine se supuse: nu însă fără a face mutrițe. Deja ușa salonului era deschisă, iar bătrâna domnișoară își luase pelerina în anticameră, când inginerul străfulgerat de-o idee, exclamă:

— Nu veți pleca, desigur, fără a-mi fi ajutat să-mi deschid cuferele! Vă cer un serviciu, scumpă domnișoară Sambucco!

Respectabila fată se opri; obișnuința o îndemna să plece; politețea o sfătuia să rămână; un atom de curiozitate făcu să se încline balanța.

— Ce fericire! spuse Clémentine, restituind cuierului pelerina mătușii sale.

Doamna Renault nu știa încă unde fuseseră puse bagajele lui Léon. Gothon veni să spună că totul era aruncat claie peste grămadă în dugheana de vrăjitor, așteptând ca domnul să indice ce anume trebuia adus în camera sa. Toată mica societate se deplasă într-o vastă încăpere de la parter, unde cuptoarele, retortele, instrumentele de fizică, lăzile, cuferele, sacii de dormit, tocurile de pălării și celebra mașină cu aburi alcătuiau un spectacol confuz și plin de farmec. Lumina se juca în acest interior întocmai ca în anumite tablouri din școala olandeză. Ea aluneca pe marii cilindri galbeni ai mașinii electrice, sălta peste baloanele de sticlă subțire, se izbea de două reflectoare argintate și se agăța în trecere de un magnific barometru al lui Fortin. Familia Renault și prietenii lor, adunați în mijlocul cuferelor, unii șezând, alții în picioare, unul înarmat cu o lampă, altul cu o lumânare nu răpeau nimic din pitorescul tabloului.

Léon, înarmat cu o trusă de cheițe, deschidea cuferele unul după altul. Clémentine ședea în fața lui pe o ladă mare de o formă alungită și îl sorbea din ochi cu mai multă afecțiune decât curiozitate. Începură prin a pune deoparte două enorme lăzi pătrate, care nu conțineau decât eșantioane de mineralogie,

după care trecură în revistă tot felul de lucruri de preț pe care inginerul le înfășurase în rufăria și în veșmintele sale.

O dulce mireasmă de piele de Rusia, de ceai de caravană, de tutun din Levant și de esență de trandafiri se răspândi curând în atelier. Léon aducea din toate câte ceva, după obiceiul călătorilor bogați care au lăsat în urma lor o familie și mulțime de prieteni. El descoperi rând pe rând stofe asiatice, narghilele din argint bătut cu ciocanul, care vin din Persia, cutii de ceai, șerbeturi de trandafir, esențe prețioase, țesături de aur de Tarjok, arme vechi, un serviciu de argintărie încrustat cu smalt de la fabrica din Tuia, pietre prețioase montate *à la russe*, brățări din Caucaz, coliere din ambră lăptoasă și un sac de piele plin cu turcoaze, așa cum se văd la târgul din Nijnii-Novgorod. Fiecare obiect trecea din mână-n mână, în mijlocul întrebărilor, al explicațiilor și interjecțiilor de tot felul. Toți prietenii care se aflau acolo primiră darurile care le erau destinate. Fu un concert de refuzuri politicoase, de insistențe prietenești și de mulțumiri pe toate tonurile. Inutil să spun că cea mai mare parte îi reveni Clémentinei; ea însă nu se lăsase rugată, căci, în punctul unde se ajunsese, toate acele lucruri frumoase intrau în darul de nuntă și nu ieșeau din familie.

Léon aducea tatălui său un prea frumos halat de casă, din stofă întrețesută cu aur, câteva cărți vechi găsite la Moscova, un frumos tablou de Greuze, rătăcit printr-un nemaipomenit joc al întâmplării într-o dugheană infectă din *Gastinitvor*, două magnifice eșantioane de cristal de stâncă și un baston al domnului von Humboldt.

— Vezi, îi spuse el domnului Renault, punându-i în mâini acel baston istoric, post-scriptum-ul din ultima ta scrisoare n-a căzut în baltă.

Bătrânul profesor primi acest dar cu o emoție vizibilă.

— N-am să mă slujesc niciodată de el, îi spuse el fiului. Napoleonul științei l-a ținut în mână sa. Ce-ar crede lumea dacă un bătrân sergent ca mine și-ar îngădui să-l poarte în plimbările sale prin pădure? Și colecțiile? N-ai putut cumpăra nimic din ele? S-au vândut foarte scump?

— N-au fost vândute, răspunse Léon. Totul a intrat în muzeul național de la Berlin. Însă în graba mea de a-ți satisface dorința m-am lăsat furat într-un mod straniu. În chiar ziua sosirii mele, am împărtășit dorința ta servitorului localnic care mă însoțea. El

mi-a jurat că un mărunț negustor de lucruri de ocazie, evreu, un prieten de-al său, cu numele de Titter, căuta să vândă o foarte frumoasă piesă anatomică, provenind din succesiune. Am dat fuga la evreu, am examinat mumia, căci mumie era, și am plătit fără a mă tocmi prețul cerut. Dar a doua zi, un prieten al domnului von Humboldt, profesorul Hirtz, mi-a povestit istoria acestei zdrențe omenеști care zăcea în prăvălie de peste zece ani și care nu aparținuse niciodată domnului von Humboldt. Unde naiba a vîrât-o Gothon? Ah! domnișoara Clémentine stă pe ea.

Clémentine voi să se ridice, dar Léon o făcu să se așeze la loc.

— Avem tot timpul, spuse el, să privim vechitura asta, și de altfel vă închipuiți că nu e un spectacol hazliu. Iată istoria pe care mi-a povestit-o moș Hirtz; de altfel mi-a promis că-mi va trimite copia unui memoriu destul de curios asupra acestui subiect. Nu plecați încă, scumpă domnișoară Sambucco! E vorba de un mic roman militar și științific. Vom privi mumia după ce vă voi pune la curent cu nenorocirile sale.

— Zău așa! strigă domnul Audret, arhitectul castelului, tu vrei să ne povestești romanul mumiei. Prea târziu, sărmane Léon: Théophile Gautier ți-a luat-o înainte, în foiletonul din *Le Moniteur* și toată lumea cunoaște povestea egipteană!

— Povestea mea, zise Léon, nu e mai egipteană decât Manon Lescaut. Bunul nostru doctor Martout, aci de față, trebuie să cunoască numele profesorului Jean Meiser din Dantzig; acesta trăia la începutul secolului nostru și cred că ultimele sale lucrări sunt din 1824 sau 1825.

— Din 1823, răspunse domnul Martout. Meiser este unul din savanții care au făcut cea mai mare cinste *Germaniei*. În mijlocul războaielor îngrozitoare care îi însângerau patria, el urmări lucrările lui Lecuwenkocck, ale lui Baker, ale lui Needham, ale lui Fontana și ale lui Spallanzani asupra animalelor reviviscente. Școala noastră cinstește în el pe unul din părinții biologiei moderne.

— Dumnezeule! Ce vorbe mari și mârșave! strigă domnișoara Sambucco. E oare îngăduit să reții oamenii la o asemenea oră pentru a-i pune să asculte vorbindu-se nemțește?!

Clémentine încercă s-o calmeze.

— Nu asculta cuvintele mari, scumpa mea mătușică, rezervă-te pentru roman, deoarece există un roman!

— Unul teribil, spuse Léon. Domnișoara Clémentine șade pe o

victimă omenească, sacrificată pentru știință de profesorul Meiser.

De data aceasta, Clémentine se ridică și, la iuțeală, logodnicul ei îi oferă un scaun, așezându-se el însuși pe locul părăsit de ea. Auditorii, temându-se că romanul lui Léon ar putea fi în mai multe volume, ocupară loc în jurul lui, care pe un cufăr, care într-un fotoliu.

CRIMA SAVANTULUI PROFESOR MEISER

— Doamnelor, spuse Léon, profesorul Meiser nu era un răufăcător de rând, ci un om devotat științei. Dacă l-a ucis pe colonelul francez care se odihnește în acest moment sub pulpanele redingotei mele, a făcut-o în primul rând pentru a-i salva viața, apoi pentru a lămuri o chestiune care vă interesează și pe dumneavoastră în cel mai înalt grad.

Durata existenței noastre este infinit de scurtă. E un fapt pe care nimeni n-ar putea să-l conteste. Când te gândești că peste o sută de ani niciuna din cele două sau zece persoane câte sunt adunate în această casă nu va mai exista pe fața pământului! Nu-i oare o jale?

Domnișoara Sambucco scoase un oftat adânc. Léon continuă:

— Vai! domnișoară, de multe ori am suspinat și eu ca dumneavoastră la ideea acestei triste necesități. Aveți o nepoată, cea mai frumoasă și cea mai adorabilă dintre toate nepoatele și privind la chipul ei încântător vi se umple inima de bucurie. Dumneavoastră doriți însă ceva mai mult; nu veți fi satisfăcută decât atunci când vă veți fi văzut nepoțeei alergând. Îi veți vedea, sunt sigur. Îi veți vedea însă și pe copiii lor? E îndoielnic. Pe nepoții lor? E imposibil. Cât despre a zecea, a douăzecea, a treizecea generație, să nu ne mai gândim.

Și totuși ne gândim, nu există probabil om care să nu-și fi spus măcar o dată în viață: „De-aș putea să mă mai nasc din nou peste două sute de ani!” Unul ar vrea să vină din nou pe lume pentru a afla vești despre familia sa, altul despre dinastia sa. Un filozof e curios să știe dacă ideile pe care le-a semănat au dat roade; un politician dacă partidul său a ieșit învingător; un avar, dacă moștenitorii săi nu i-au risipit averea pe care el a strâns-o; un simplu proprietar, dacă pomii din grădina sa au crescut. Nimeni nu e indiferent față de destinele viitoare ale acestei lumi pe care o străbatem în galop în spațiul câtorva ani și pentru a nu ne mai întoarce. Câți oameni au invidiat soarta lui Epimenide, care adormi într-o grotă și își dădu seama, redeschizând ochii,

că lumea îmbătrânise! Cine n-a văzut pe seama sa minunata aventură a Frumoasei din pădurea adormită?

Ei bine! doamnelor, profesorul Meiser, unul din oamenii cei mai serioși din veacul nostru, era convins că știința poate să adoarmă o ființă vie și s-o trezească după un număr nesfârșit de ani, să oprească toate funcțiunile trupului, să suspende viața, să smulgă pe individ acțiunii timpului pentru un secol sau două, și să-l reînvie apoi.

— Era deci nebun? strigă doamna Renault.

— N-aș putea să jur. Avea însă ideile lui în privința marelui resort care pune în mișcare ființele vii. Îți amintești, dragă mamă, prima impresie pe care ai avut-o, fetiță fiind, atunci când ți s-a arătat interiorul unui ceasornic în mișcare? Ai fost convinsă că în mijlocul cutiei exista o mică lighioană fără astâmpăr care se zbătea douăzeci și patru de ore pe zi pentru a face să se învârtă acele. Dacă acele nu mai mergeau, spuneai: „Înseamnă că mica lighioană a murit”. Ea, poate, nu era decât adormită.

Ți s-a explicat de atunci că ceasornicul cuprinde un ansamblu de organe bine potrivite și bine unse, care se mișcau în mod spontan într-o armonie perfectă. Dacă se întâmplă să plesnească un resort, dacă se rupe o rotiță, dacă un fir de nisip intră între două piese, ceasornicul nu mai merge, iar copiii au dreptate când strigă: „Mica lighioană a murit!” Să ne închipuim însă un ceasornic solid, bine alcătuit, sănătos din toate punctele de vedere, și oprit deoarece organele nu mai alunecă din lipsă de ulei. Mica lighioană nu este moartă: nu e nevoie decât de un strop de ulei pentru a o trezi.

Iată aici un cronometru excelent, de la fabrica din Londra. Merge cincisprezece zile încontinuu fără a fi întors. I-am răsucit cheia alaltăieri, are așadar treisprezece zile de trăit. Dacă îl dau de pământ, dacă îi rup arcul cel mare, totul s-a terminat. Am ucis mica lighioană. Să presupunem însă că, fără a strica nimic, găsesc mijlocul de a sustrage sau de a usca uleiul fin care permite organelor să alunece unele pe altele, mica lighioană va fi oare moartă? nu, ea va dormi. Iar dovada e că pot atunci să-mi închid ceasornicul într-un sertar, să-l păstrez acolo douăzeci și cinci de ani și, dacă îi pun din nou o picătură de ulei după un sfert de veac, organele se vor pune iar în mișcare. Timpul va fi trecut fără a îmbătrâni mica lighioană adormită. Ea va avea încă

treisprezece zile de mers din clipa trezirii sale.

Toate ființele vii, după părerea profesorului Meiser, sunt niște ceasornice sau niște organisme care se mișcă, respiră, se hrănesc și se reproduc cu condiția ca organele lor să fie intacte și unse cum se cuvine. Uleiul ceasornicului este reprezentat la animal de o enormă cantitate de apă. La om, de pildă, apa furnizează în jur de patru cincimi din greutatea totală. Dat fiind un colonel în greutate de o sută cincizeci livre, sunt treizeci livre de colonel și o sută douăzeci livre sau șaiszeci litri de apă. E un fapt demonstrat prin numeroase experiențe. Am spus un colonel, după cum aş putea spune un rege: toți oamenii sunt egali în fața analizei.

Profesorul Meiser era convins, ca toți savanții, că a sparge capul unui colonel, ori a-i străpunge inima, ori a-i frânge în două coloana vertebrală, înseamnă a ucide mica lighioană, întrucât creierul, inima, măduva spinării sunt resorturi indispensabile fără de care mașina nu poate merge. Dar el credea de asemenea că, sustrăgând șaiszeci de litri de apă dintr-o persoană în viață, adormei mica lighioană fără a o ucide, că un colonel deshidratat putea să se conserve o sută de ani, apoi să renască la viață, atunci când i s-ar reda picătura de ulei, ori mai bine zis cei șaiszeci de litri de apă fără de care mașina umană nu s-ar putea pune în mișcare.

Opinia aceasta, care dumneavoastră vă pare inacceptabilă și mie de asemenea, dar care nu e respinsă în mod absolut de prietenul nostru, doctorul Martout, se întemeia pe o serie de observații autentice, pe care oricine le poate verifica și astăzi.

Există animale care reînvie: nimic nu e mai cert și nici mai bine demonstrat. Domnul Meiser, după abatele Spallanzani și mulți alții, strângeau în jgheabul streășinei mici anghile uscate, sfărâmicioase ca sticla, și le reda viața cufundându-le în apă. Facultatea de a renaște nu e privilegiul unei singure specii: ea a fost constatată la numeroase și diverse animale. *Volvocșii*, micile anghile sau anghilulele din oțet, din noroi, din papul stricat, din grâul îmbolnăvit de mălură; *rotiferele*, care sunt niște mici creveți armați cu carapace, înzestrați cu un intestin complet, cu sexe separate, cu un sistem nervos, cu un creier distinct, cu unul sau doi ochi, după genuri, un cristalin și un nerv optic; *tardigradele*, care sunt niște mici păianjeni cu șase până la opt picioare, cu sexe separate, intestin complet, o gură, doi ochi,

sistem nervos foarte distinct, sistem muscular foarte dezvoltat; toate acestea mor și reînvie de zece și cincisprezece ori la rând, după voința naturalistului. Usuci un *rotifer*, bună seara! îl înmoi în apă, bună ziua! Totul e să umbli cu mare grijă cu el când e uscat. Vă dați seama că dacă i-ai sparge doar capul, nicio picătură de apă, niciun fluviu, niciun ocean nu l-ar mai putea reînvia.

Uimitor e faptul că un animal care n-ar putea trăi mai mult de un an, ca anghilula mălurei, poate să rămână douăzeci și opt de ani fără să moară, dacă ai avut precauția de a-l deshidrata. Needham culesese un oarecare număr din acestea în 1743; le-a făcut cadoul lui Martin Folkes, care le-a dăruit lui Baker, și aceste interesante animale reînvie în apă în 1771. Au avut parte de satisfacția foarte rară de a trăi alături de a douăzeci și opta generație a lor! Un om care și-ar vedea a douăzeci și opta generație, n-ar fi oare un bunic fericit?

Un alt fapt nu mai puțin interesant este că animalele deshidratate au viața infinit mai rezistentă decât celelalte. De s-ar întâmpla ca temperatura să scadă brusc cu treizeci de grade în laboratorul unde ne-am adunat, am face cu toții o congestie pulmonară. Dacă s-ar ridica cu tot atâtea grade, atenție la congestiile cerebrale! Ei bine! un animal deshidratat, care nu e definitiv mort, care va reînvia mâine dacă îl înmoi în apă, înfruntă fără urmări neplăcute variațiile de nouăzeci și cinci grade și șase zecimi. Domnul Meiser și mulți alții au demonstrat acest lucru.

Rămâne de știut dacă un animal superior, un om de pildă, poate fi deshidratat fără mai multe neplăceri decât o anghilulă sau o tardigradă. Domnul Meiser era convins că da; a scris asta în toate cărțile sale, dar nu a demonstrat-o prin experiență. Ce păcat, doamnelor! Toți oamenii interesați de viitor, sau nemulțumiți de viață, sau certați cu contemporanii lor, s-ar pune la păstrare pentru un secol mai bun, și nu s-ar mai vedea sinucideri din mizantropie! Bolnavii pe care știința ignorantă a secolului al nouăsprezecelea i-ar fi declarat incurabili nu și-ar mai zbură creierii, ci s-ar lăsa deshidrați și ar aștepta în liniște în fundul unei lăzi ca medicul să găsească un remediu pentru bolile lor. Îndrăgostiții respinși nu s-ar mai arunca în râu: ei s-ar culca sub clopotul unei mașini pneumatice și i-am vedea după treizeci de ani, tineri, frumoși și triumfători, sfidând bătrânețea

neînduplecatelor lor iubite și înapoindu-le disprețul. Guvernele ar renunța la obiceiul murdar și sălbatic de a ghilotina oamenii periculoși. Aceștia nu ar mai fi închiși într-o celulă din Mazas pentru a fi abrutizați definitiv; ei n-ar mai fi trimiși la școala din Toulon, pentru a-și completa educația criminală: ar fi deshidratați pe serii, unul pentru zece ani, altul pentru patruzeci, după gravitatea fărădelegilor lor. O simplă magazie ar înlocui închisorile, pușcăriile și ocnele. Nu s-ar mai teme nimeni de evadări, n-ar mai fi nevoie de hrană pentru prizonieri. O enormă cantitate de fasole uscată și de cartofi mucegăiți ar fi redată consumului țării.

Iată, doamnelor, o palidă mostră din binefacerile pe care doctorul Meiser s-a gândit să le reverse asupra Europei, inaugurând deshidratarea omului. El a efectuat marea sa experiență în 1813 pe un colonel francez, prizonier, după cum mi s-a spus, și condamnat ca spion de un consiliu de război. Din nefericire, doctorul nu a reușit; căci eu l-am cumpărat pe colonel și cutia sa, la prețul unui cal de remontă, în cea mai infectă dugheană din Berlin.

VICTIMA

— Dragul meu Léon, spuse domnul Renault, tu îmi amintești de împărțirea premiilor. Ți-am ascultat disertația așa cum se ascultă discursul latinesc al profesorului de retorică; există totdeauna în auditoriu o majoritate care nu învață nimic din el și o minoritate care nu înțelege nimic. Dar toată lumea ascultă răbdătoare, cu gândul la emoțiile care vor veni în continuare. Domnul Martout și cu mine cunoaștem lucrările lui Meiser și ale demnului său elev, domnul Pouchet; tu ai spus prea multe dacă ai vrut să ni te adresezi nouă; nu ai spus destul pentru aceste doamne și acești domni care nu cunosc nimic din discuțiile referitoare la vitalism și organicism. Este oare viața un principiu de acțiune care animă organele și le pune în funcțiune? Ori nu este, dimpotrivă, decât rezultatul organizării, modul de funcționare al diverselor proprietăți ale materiei organizate? E o problemă de cea mai mare importanță, care le-ar interesa chiar și pe femei, dacă ar fi pusă cu îndrăzneală în fața lor. Ar fi de ajuns să li se spună: „Încercăm să aflăm dacă există un principiu vital, sursă și început al tuturor actelor trupului, ori dacă viața nu este decât rezultatul funcționării firești a organelor. Principiul vital, în ochii lui Meiser și ai discipolului său, nu există; dacă ar exista cu adevărat, spun ei, n-am înțelege cum ar putea el ieși dintr-un om și dintr-o tardigradă atunci când le uscăm, și cum ar putea reentra când le muiem în apă. Or, dacă principiul vital nu există, toate teoriile metafizice și morale bazate pe existența sa trebuiesc revizuite.” Aceste doamne te-au ascultat cu răbdare, trebuie să le faci dreptate; tot ce-au putut înțelege din acel discurs, nițel latinesc, este că tu le ofereai o disertație în locul romanului pe care li-l promiseseși. Ești iertat însă, având în vedere mumia pe care ai să ne-o arăți; deschide cutia colonelului!

— Merităm atâta lucru! strigă Clémentine râzând.

— Și dacă o să vă speriați?

— Să știi, domnule, că nu mi-e frică de nimeni, nici măcar de

coloneii în viață!

Léon apucă din nou trusa de chei și deschise lada cea lungă, de stejar, pe care șezuse. Ridicând capacul, văzură un sipet mare de plumb care cuprindea o cutie magnifică din nuc lustruit cu grijă pe dinafară, căptușită cu mătase albă și capitonată pe dinăuntru. Asistenții apropiară făcliile și lumânările și colonelul regimentului 23 de linie apăru ca pe un catafalc cu lumânări aprinse.

Părea un bărbat adormit. Perfecta conservare a corpului vădea grija paternă a ucigașului. Era într-adevăr o piesă remarcabilă, care ar fi putut suporta comparația cu cele mai frumoase mumii europene descrise de Vicq d'Azyr în 1779, și de Puymaurin-fiul în 1787.

Partea cea mai bine conservată, ca întotdeauna, era fața. Toate trăsăturile păstraseră o fizionomie bărbătească și mândră. Dacă vreun fost prieten al colonelului ar fi asistat la deschiderea celei de a treia lăzi, ar fi recunoscut omul de la prima privire.

Fără îndoială, nasul avea vârful ceva mai ascuțit, pereții laterali ai nărilor mai puțin bombați și mai subțiri, iar linia dinapoi ceva mai puțin pronunțată decât prin anul 1813. Pleoapele se subțiaseră, buzele se strânseseră, colțurile gurii erau ușor trase în jos, pomeții ieșeau prea mult în relief; gâtul se retrăsese în mod vizibil, ceea ce exagera proeminența bărbiei și a larigelui. Dar ochii, închiși fără încordare, erau mult mai puțin înfundați decât te-ai așteptat; gura nu rânjea deloc ca gura unui cadavru; pielea, ușor ridată, nu-și schimbase culoare: devenise doar puțin mai transparentă și lăsa să se ghicească oarecum culoarea tendoanelor, a grăsimii și a mușchilor peste tot unde îi acoperea direct. Ea căpătase chiar o tentă de roz care nu se observă de obicei pe cadavrele mumificate. Domnul doctor Martout explică această anomalie, spunând că, dacă colonelul fusese deshidratat încă în viață fiind, globulele sângelui nu se descompuseseră, ci pur și simplu se aglutinaseră în vasele capilare ale dermei și ale țesuturilor subiacente; că ele își păstraseră deci culoarea lor proprie, pe care o lăsau să se vadă cu mai mare ușurință decât altădată, datorită semitransparenței pielii deshidratate.

Uniforma devenise mult mai largă; e ușor de înțeles; însă la prima vedere nu părea ca membrele să se fi deformat. Mâinile erau uscate și colțuroase; dar unghiile, deși un pic îndoite spre

vârf, își păstraseră toată prospețimea. Singura schimbare foarte vizibilă era depresiunea excesivă a pereților abdominali, care păreau comprimați dedesubtul ultimelor coaste; la dreapta, o ușoară proeminență lăsa să se ghicească locul ficatului. Bătaia degetului pe diferitele părți ale trupului scotea un sunet analog celui produs de pielea uscată. În timp ce semnală toate aceste detalii auditoriului și făcea onorurile mumiei sale, Léon sfâșie din neatenție marginea urechii drept și rămase cu o bucățică de colonel în mână.

Acest accident lipsit de gravitate ar fi putut trece neobservat, dacă Clémentine, care urmărea cu emoție vizibilă toate gesturile iubitului ei, n-ar fi scăpat lumânarea din mână, scoțând un țipăt de spaimă. Se adunară degrabă în jurul ei; Léon o ridică pe brațe și duse pe un scaun; domnul Renault dădu fuga după săruri: ea era palidă ca moartă și părea pe punctul de a leșina.

Își reveni imediat și liniști pe toată lumea cu un surâs fermecător.

— Iertați-mă, spuse ea, pentru criza aceasta de spaimă atât de ridicolă; dar tot ce ne-a spus domnul Léon... și apoi... figura aceea ce părea adormită... mi s-a părut că bietul om stă să deschidă gura strigând că îl facem să sufere.

Léon se grăbi să închidă cutia din lemn de nuc, în timp ce domnul Martout ridică fragmentul de ureche și-l puse în buzunar. Dar Clémentine, care continua să se scuze și să zâmbească, fu cuprinsă de un nou acces de emoție și izbucni în lacrimi. Inginerul se aruncă la picioarele ei, nu mai conținu cu scuzele și vorbele bune, și făcu tot ce putu pentru a potoli această durere inexplicabilă. Clémentine își ștergea lacrimile, apoi se pornea din nou și mai tare, și plângea în hohote, de ți se rupea inima, fără să știe pentru ce.

— Ce animal sunt! murmură Léon smulgându-și părul din cap. În ziua în care o revăd după trei ani de absență, nu-mi imaginez nimic mai spiritual decât să-i arăt mumii? Dădu una cu piciorul în triplul cufăr al colonelului spunând: Aș vrea ca blestematul ăsta de colonel să se fi dus la dracu!

— Nu! țipă Clémentine cu o violență și o înverșunare îndoită. Nu-l blestema, domnule Léon. A suferit atâta! Ah! sârmanul, sârmanul om nefericit!

Domnișoara Sambucco se simțea puțin rușinată, își scuza nepoata și jura că niciodată, din cea mai fragedă copilărie,

aceasta nu lăsase să se vadă o asemenea sensibilitate. Domnul și doamna Renault, care o văzuseră crescând, doctorul Martout care îndeplinea pe lângă ea funcția de medic, arhitectul, notarul, într-un cuvânt, toate persoanele prezente erau de-a dreptul stupefiate. Clémentine nu era o ființă hipersensibilă: nu era nicio fată de pension romanțioasă. Tinerețea ei nu fusese nutrită cu Anne Radcliffe; nu credea în stafii; umbla foarte liniștită prin casă, la orele zece seara, fără lumină. Cu câteva luni înainte de plecarea lui Léon, atunci când îi murise mama, ea nu voise să împartă cu nimeni trista fericire de a veghea în rugăciune în camera mortuară.

— Asta ne va fi învățătură de minte, spuse mătușa, să mai rămânem în picioare după ora zece; ce spun eu? e ora douăsprezece fără un sfert. Vino, copila mea; ai să mergi direct la culcare.

Clémentine se ridică supusă, dar, când să iasă din laborator, se întoarse din drum și, dintr-un capriciu și mai inexplicabil decât durerea sa, voi neapărat să mai vadă o dată chipul colonelului. În zadar o dojeni mătușa sa; în ciuda observațiilor domnișoarei Sambucco și ale tuturor celor de față, ea deschise cutia din lemn de nuc, îngenunche în fața mumiei și o sărută pe frunte.

— Bietul om! spuse ca ridicându-se; ce frig îi este! Domnule Léon, făgăduiește-mi că, dacă e mort, ai să pui să-l îngroape în pământ sfințit!

— Cum dorești, domnișoară. Mă gândeam să-l trimit la muzeul antropologic, cu permisiunea tatălui meu; știi, însă că nu-ți putem refuza nimic.

Nu se despărțiră la fel de veseli ca la început, nici pomeneală! Domnul Renault și fiul său conduseră pe domnișoara Sambucco și pe nepoata ei până în poarta casei și-l întâlniră pe zdrahonul de colonel de cuirasieri care o onora pe Clémentine cu atențiile sale. Tânăra fată strânse cu tandrețe brațul logodnicului și îi spuse:

— Iată un bărbat care nu mă poate vedea niciodată fără să ofteze. Și ce oftaturi, dumnezeule mare! Unul singur ar fi de ajuns ca să umfle pânzele unei corăbii. Trebuie să recunoști că rasa coloneilor a cam degenerat din 1813 încoace! Nu mai întâlnești colonei atât de distinși ca nefericitul nostru prieten!

Léon recunoscuse tot ce dori ea. Nu-și putea explica însă prea

limpede pentru ce devenise prietenul unei mumii pe care plătise douăzeci și cinci de ludovici. Pentru a schimba discuția, îi spuse Clémentinei:

— Nu ți-am arătat tot ce am adus mai bun. M. S. împăratul întregii Rusii mi-a dăruit o mică stea de aur smălțuit care se poartă atârnată de o panglică. Îți plac panglicile care se pun la butonieră?

— O! da, răspunse ea, panglica roșie a Legiunii de onoare! Ai remarcat? Bietului colonel i-a mai rămas o fâșie pe uniformă, dar crucea nu mai este. Nemții aceia răi i-or fi smuls-o când l-au făcut prizonier!

— Se prea poate, zise Léon.

Întrucât ajunseseră în fața casei domnișoarei Sambucco, trebuiră să se despartă. Clémentine îi întinse mâna lui Léon, căruia i-ar fi plăcut mai mult obrazul.

Tatăl și fiul se întoarseră acasă, braț la braț, mergând agale și lansându-se în nesfârșite presupuneri în legătură cu emoțiile bizare ale Clémentinei.

Doamna Renault își aștepta fiul pentru a-l culca: veche și înduioșătoare obișnuință, pe care mamele nu o pierde ușor. Ea îi arată frumosul apartament care fusese construit pentru viitorul lui menaj, deasupra salonului și a atelierului domnului Renault.

— Ai să te simți aici ca-n sânul lui Avram, zise ea arătându-i o cameră de dormit minunată în privința confortului. Toate mobilele sunt moi, rotunjite, fără niciun colț: un orb s-ar plimba fără teama de a se răni. Așa înțeleg eu un interior plăcut; fiecare fotoliu trebuie să fie un prieten. Asta costă ceva bani, frații Penon au venit de la Paris anume. Dar un om trebuie să se simtă bine în casa lui, pentru a nu fi ispitit să iasă în oraș.

Această blândă pălăvrăgeală maternă se prelungi două ceasuri bune și se vorbea îndelung despre Clémentine, după cum bănuieți. Léon o găsea mai frumoasă decât și-o închipuise în visele lui cele mai dulci, însă mai puțin iubitoare. „Dracu să mă ia! își zise el, suflând în lumânare; s-ar crede că blestematul ăsta de colonel împăiat a venit să se vâre între noi!”

VISURI DE DRAGOSTE ȘI ALTELE

Léon află pe propria-i piele că nu-s de ajuns o conștiință curată și un pat bun pentru a-ți asigura un somn adânc. Se culcase ca un sibarit, inocent ca un păstor din Arcadia și, pe deasupra, obosit ca un soldat care a dublat etape: cu toate acestea, o insomnie grea îl chinui până dimineța. În zadar se suci și se răsuci în toate părțile, ca pentru a-și arunca povara de pe un umăr pe celălalt. Nu închisese ochii decât după ce văzu primele licăriri ale zorilor argintând crăpăturile obloanelor.

Adormi cu gândul la Clémentine; un vis plăcut nu întârzie să-i arate chipul iubitei. O văzu în toaletă de mireasă, în capela castelului imperial. Se sprijinea de brațul domnului Renault tatăl, care își pusese pintenii pentru ceremonie. Léon venea în urmă, oferind brațul domnișoarei Sambucco; bătrâna domnișoară era decorată cu Legiunea de onoare. Apropiindu-se de altar, mirele observă că picioarele tatălui său erau subțiri ca niște bețe și, cum tocmai voia să-și exprime uimirea, domnul Renault se întoarse și îi spuse: „Sunt subțiri deoarece sunt uscate; însă nu sunt deformate.” Pe când dădea această explicație chipul i se altera, i se schimbară trăsăturile, îi crescură mustăți negre, iar el semăna teribil cu colonelul. Ceremonia începu. Fundalul corului era plin de tardigrade și de rotifere cât oamenii de mari și îmbrăcate ca niște cantori; ele intonară, bâzâind ca bondarii, un imn al compozitorului german Meisef care începea astfel:

Principiul vital

E o ipoteză gratuită!

Versurile și muzica îi părură admirabile lui Léon; se străduia să și le întipărească în minte, când oficiantul înainta spre el cu două inele de aur pe o tavă de argint. Preotul acesta era un colonel de cuirasieri în mare ținută. Léon se întrebă unde și când îl mai întâlnise: se întâmplase cu o zi înainte, scara, în fața porții Clémentinei. Cuirasierul murmură aceste cuvinte: „Rasa coloneilor a cam degenerat de la 1813!” Scoase un oftat adânc,

și nava capelei, care era un vas de linie, fu antrenată pe valuri cu o iuțeală de patrusprezece noduri. Léon luă liniștit micul inel de aur și se pregăti să-l vâre în degetul Clémentinei, dar observă că mâna logodnicei sale era uscată; numai unghiile își păstrasera prospețimea firească. I se făcu frică și o luă la fugă prin biserică, pe care o găsi plină de colonei de toate vârstele și de toate armele. Mulțimea era atât de compactă încât îi trebuiră niște eforturi nemaipomenite pentru a o străbate. Scapă în sfârșit, dar aude în urma sa pașii precipitați ai unui om care vrea să-l ajungă, își dublează viteza, se aruncă în patru labe, galopează, nechează, arborii de pe marginea străzii fug în urma lui, el nu mai atinge pământul. Dușmanul se apropie însă cu iuțeala vântului; i se aude zgomotul pașilor; pintenii îi zornăie; l-a ajuns pe Léon, îl înșfacă de coamă și se avântă dintr-un salt deasupra sa, înfigându-i pintenii în coaste. Léon se cabrează; călărețul se apleacă la urechea lui și îi spune, mângâindu-l cu cravașa: „Nu sunt greu de dus; treizeci de livre de colonel!” Nefericitul logodnic al domnișoarei Clémentine face un efort violent, se azvârle într-o parte; colonelul cade și trage spada. Léon nu ezită; se pune în gardă, se bate, simte aproape imediat spada colonelului intrându-i în inimă până la gardă. Răceala lamei se întinde și se tot întinde și sfârșește prin a-l îngheța pe Léon din cap până-n picioare. Colonelul se apropie și îi spune zâmbind: „Arcul s-a rupt; mica lighioană a murit.” El depune trupul într-o ladă de nuc, care e prea scurtă și prea îngustă. Strâns din toate părțile, Léon se luptă, se zbate și se trezește, în sfârșit, zdrobit de oboseală și pe jumătate înăbușit în spațiul dintre perete și pat.

Cu ce iuțeală sări el în papuci! Cu câtă grabă deschise ferestrele și dădu în lături obloanele! „El făcu lumină și văzu că era un lucru bun”, cum se spune. Brrr! Se scutură de amintirile visului așa cum un câine ud se scutură de picăturile de apă. Faimosul cronometru de la Londra îi arată că era ora nouă; o ceașcă de șocolată servită de Gothon contribui din plin la descâlcirea gândurilor sale. Apucându-se să-și facă toaleta într-o încăpere foarte luminoasă, veselă și comodă, el se reconcilie cu viața reală. „Dacă chibzuiesc bine, își zicea el pieptănându-și barba blondă, n-am avut parte decât de întâmplări fericite. Iată-mă întors în patrie, în sânul familiei și într-o casă frumoasă, care e a noastră. Tata și mama sunt sănătoși, cu însumi mă bucur de

sănătatea cea mai înfloritoare. Averea noastră e modestă, însă și gusturile noastre sunt pe potrivă și nu ne lipsește niciodată nimic. Prietenii noștri m-au primit ieri cu brațele deschise; nu avem dușmani. Cea mai frumoasă persoană din Fontainebleau consimte să devină soția mea; pot să mă însor cu ea în mai puțin de trei săptămâni, dacă am chef să grăbesc un pic evenimentele. Clémentine nu m-a întâmpinat ca pe un oarecare; nici pomeneală. Frumoșii ei ochi îmi zâmbeau aseară cu grația cea mai tandră. E adevărat că a plâns la urmă, e un fapt. Iată singurul meu necaz, singura mea îngrijorare, cauza unică a visului meu stupid de azi-noapte. A plâns, dar pentru ce? Pentru că am fost destul de prost ca s-o distrez cu o disertație și cu o mumie. Ei bine! voi pune să îngroape mumia, și nimic pe lume nu va mai putea să ne tulbure fericirea!

Coborî la parter, fredonând o arie din *Le Nozze*. Domnul și doamna Renault, care nu aveau obiceiul să se culce după miezul nopții, dormeau încă. Intrând în laborator, văzu că tripla ladă a colonelului era închisă. Gothon pusese pe capac o cruciuliță de lemn negru și o ramură de merișor sfințit. „Faceți așadar colecții!” murmură el printre dinți, cu un zâmbet câtuși de puțin sceptic. În aceeași clipă observă că, în tulburarea ei, Clémentine își uitase cadourile pe care i le adusese. Le puse într-un pachet, se uită la ceas și socoti că nu era nicio indiscreție să dea o fugă până la casa domnișoarei Sambucco.

Într-adevăr, respectabila mătușă, matinală cum e lumea în provincie, plecase deja la biserică, iar Clémentine își făcea de lucru în grădinița de lângă casă. Ea alergă în întâmpinarea logodnicului, fără să-i dea prin cap să arunce mica greblă pe care o ținea în mână; îi întinse cu cel mai drăgălaș zâmbet din lume frumoșii ei obraji trandafirii, nițel jilavi, însuflețiți de căldura dulce a plăcerii și a lucrului.

— Nu ești supărat pe mine? îi spuse ea. Am fost cam ridicolă aseară; m-a și certat mătușa. Și am uitat să iau frumusețea de lucruri pe care mi le aduseși! Cel puțin n-am făcut-o din lipsă de considerație. Sunt atât de fericită să văd că te-ai gândit tot timpul la mine așa cum și eu mă gândeam la dumneata! Aș fi putut trimite să mi le aducă astăzi, dar n-am făcut-o. Îmi spunea inima că ai să vii chiar dumneata.

— Inima dumitale mă cunoaște, scumpa mea Clémentine.

— Ar fi destul de trist să nu-și cunoască proprietarul.

— Ce amabilă ești și cât te iubesc!

— O! și eu, dragul meu Léon, te iubesc mult!

Ea rezemă grebla de un pom și se atârână de brațul viitorului ei soț cu acea grație suplă și languroasă, al cărei secret îl dețin creolele.

— Vino, zise ea, să-ți arăt ce frumos am aranjat grădina.

Léon admiră tot ce dori ea. Adevărul e că nu avea ochi decât pentru ea. Grotă lui Polyphem și peștera lui Cacus i s-ar fi părut mult mai vesele decât grădinile Armidei dacă micul capot trandafiriu al Clémentinei s-ar fi plimbat pe acolo.

O întrebă dacă nu-i părea rău că părăsește un refugiu atât de încântător și pe care îl înfrumusețase cu atâta osteneală.

— De ce? răspunse ea fără să roșească. N-o să ne ducem departe și, de altfel, n-o să venim aici în fiecare zi?

Apropiata căsătorie era un lucru atât de bine hotărât încât nici nu mai pomeniseră de ea în ajun. Nu mai rămânea decât să se publice anunțul și să se fixeze data. Clémentine, inimă simplă și fără ascunzișuri, se exprima fără jenă și fără falsă pudoare în legătură cu un eveniment atât de prevăzut, atât de firesc și atât de plăcut. Ea își dăduse avizul doamnei Renault asupra distribuției noului apartament și alesese ea însăși zugrăvelile; nu mai făcu fașoane când veni momentul să discute cu bărbatul ei despre acea viață frumoasă în comun care începea pentru ei, despre martorii pe care aveau să-i invite la căsătorie, despre vizitele de nuntă, pe care aveau să le facă după aceea, despre ziua care va fi consacrată recepțiilor, despre timpul pe care îl vor rezerva pentru intimitate și pentru muncă. Ea se interesă de ocupațiile pe care Léon dorea să și le creeze și de orele pe care le consacra de preferință studiului. Această excelentă femeie mititică s-ar fi rușinat să poarte numele unui trândav și ar fi fost nefericită să-și petreacă zilele alături de un om fără ocupație. Ea făgăduia dinainte să respecte munca lui Léon ca pe un lucru sfânt. La rândul ei, avea de gând să nu-și piardă vremea de pomană și să nu trăiască cu brațele încrucișate. De la început avea să preia grija menajului, sub îndrumarea doamnei Renault, căreia începea să-i fie tot mai greu cu treburile casei. Și apoi, nu va avea ea curând copii de hrănit, de crescut, de instruit? Era o nobilă și utilă plăcere pe care nu vroia s-o împartă cu nimeni. Avea să-și trimită totuși fiii la colegiu spre a-i obișnui cu viața în comun și a-i învăța de timpuriu principiile de justiție și egalitate,

care sunt fundamentul oricărui om de bine. Léon o lăsa să vorbească sau o întrerupea pentru a-i da dreptate, căci cei doi tineri, crescuți unul pentru altul și hrăniți cu aceleași idei, vedeau totul cu aceiași ochi. Educația, înaintea dragostei, crease această blândă armonie.

— Știi, zise Clémentine, că ieri am simțit o palpitatie teribilă în clipa când am intrat în casa dumatăle?

— Dacă îți închipui că inima mea bătea mai puțin tare decât a dumatăle!...

— O! la mine e altceva: mi-era teamă.

— De ce anume?

— Mi-era teamă că n-am să te mai găsesc așa cum te vedeam în gând. Gândește-te că trecuseră peste trei ani de când ne-am luat rămas bun! Îmi aminteam foarte bine cum arătai la plecare și, memoria fiind ajutată nițel de imaginație, îl reconstituiam pe Léon al meu în întregime. Dar dacă n-ai mai fi fost asemănător! Ce m-aș fi făcut în fața unui nou Léon, eu, care căpătasem dulcea obișnuință de a-l iubi pe celălalt?

— Mă faci să mă-nfior. Felul cum m-ai întâmpinat m-a liniștit însă de la început.

— Sst! domnule. Să nu vorbim despre acel moment. Mă faci să roșesc a doua oară. Să vorbim mai degrabă despre sărmanul colonel care m-a făcut să vărs atâtea lacrimi. Cum se mai simte în dimineața asta?

— Am uitat să-l întreb ce mai face, dar dacă dorești...

— E inutil. Poți să-i anunți vizita mea pentru astăzi. Trebuie neapărat să-l revăd la lumina zilei.

— Ar fi foarte drăguț din partea dumatăle dacă ai renunța la această fantezie. Pentru ce să te expui din nou unor emoții penibile?

— E un sentiment mai puternic decât mine. Serios, dragul meu Léon, bătrânul ăsta mă atrage.

— De ce bătrân? Arată ca un om care a murit între două zeci și cinci și treizeci de ani.

— Ești într-adevăr sigur că e mort? Am spus bătrânul, din pricina unui vis pe care l-am avut azi-noapte.

— Ah! și dumneata?

— Da. Îți amintești ce agitată eram când ne-am despărțit. Și apoi, fusesem certată de mătușa. Și apoi, îmi veneau în minte niște imagini teribile, biata mama culcată pe patul de moarte...

în sfârșit, eram impresionată.

— Biata inimioară scumpă!

— Totuși, cum nu vroiam să mă mai gândesc la nimic, m-am culcat repede și am închis ochii cât puteam de strâns, așa că am adormit. N-am întârziat să-l revăd pe colonel. Era culcat așa cum îl văzusem, în sicriul lui triplu, însă avea plete lungi, albe și chipul cel mai blând și mai venerabil. Ne ruga să-l îngropăm în pământ sfântit, și noi îl duceam, dumneata și cu mine, la cimitirul din Fontainebleau. Ajunși în fața mormântului mamei mele, văzui că lespede de marmură era deplasată. Mama, în rochie albă, în fundul cavoului, se trăsesese la o parte pentru a lăsa un loc liber alături de ea și părea să-l aștepte pe colonel. Însă, de fiecare dată când încercam să-l coborâm, sicriul lui ne scăpa din mâini și rămânea suspendat în aer, ca și cum n-ar fi avut nicio greutate. Distingeam trăsăturile bietului bătrân, căci tripla lui ladă devenise la fel de transparentă ca lampa de alabastru care arde sub tavanul odăii mele. Era trist, iar urechea lui ruptă sângera abundant. Deodată, scăpă din mâinile noastre, sicriul dispăru și nu-l mai văzui decât pe el, palid ca o statuie și înalt cât cei mai înalți stejari din Bas Bréan. Epoleții săi de aur se alungiră și deveniră aripi, iar el se înălță la cer, binecuvântându-ne cu ambele mâini. Mă trezii scăldată în lacrimi, însă nu am povestit acest vis mătușii mele, m-ar fi certat iarăși.

— Numai eu trebuie să fiu certat, scumpa mea Clémentine. E vina mea dacă somnul dumitale blând e tulburat de viziuni de pe cealaltă lume. Dar totul se va termina curând: chiar astăzi am să mă interesez de o locuință definitivă pentru uzul colonelului.

UN CAPRICIU DE FATĂ

Clémentine avea inima curată. Înainte de a-l cunoaște pe Léon, nu iubise decât o singură persoană: pe mama ei. Nici veri, nici verișoare, nici unchi nici mătuși, nici bunici, nici bunice nu fărâmițaseră, împărțind-o, acea mică comoară de afecțiune pe care copiii de familie o aduc pe lume. Bunica sa, Clémentine Pichon, măritată la Nancy în ianuarie 1814, murise trei luni mai târziu la periferia Toulonului, în urma unei nașteri. Bunicul ei, domnul Langevin, subintendent militar de rangul întâi, rămas văduv cu o fetiță în leagăn, se consacraseră educării acestei copile. O dăduse în 1835 unui bărbat stimabil și fermecător, domnul Sambucco, italian de origine, născut în Franța și procuror al regelui pe lângă tribunalul din Marsilia. În 1838, domnul Sambucco, care dădea dovadă de oarecare independență, deoarece avea niște avere, și-a atras în mod foarte onorabil dizgrația păstrătorului de sigiliu. El fu numit avocat general în Martinica și, după câteva zile de ezitare, acceptă această deplasare pe termen lung. Bătrânul Langevin nu se consolă însă atât de ușor de plecarea fiicei sale: muri doi ani mai târziu, fără a o fi strâns în brațe pe micuța Clémentine, căreia trebuia să-i fie naș. Domnul Sambucco, ginerele lui, pieri în 1843, într-un cutremur de pământ; jurnalele din colonie și din metropolă au relatat atunci cum fusese el victima devotamentului său. În urma acestei groaznice nenorociri, tânăra văduvă se grăbi să străbată înapoi mările împreună cu fiica sa. Ea se stabili la Fontainebleau, pentru ca fetița să trăiască în aer curat: Fontainebleau este unul din orașele cele mai sănătoase din Franța. Dacă doamna Sambucco ar fi fost la fel de bun administrator pe cât era de bună mamă, i-ar fi lăsat Clémentinei o avere respectabilă, ea însă își gira prost afacerile și intră în mari încurcături. Un notar din ținut îi smulse o sumă destul de rotunjoară; două ferme, pe care le plătise scump, nu produceau aproape nimic. Pe scurt, nu mai știa cum să se descurce și începea să-și piardă capul, când o soră a soțului ei,

fată bătrână bisericoasă și înțepată, își mărturisi dorința de a locui cu ea și de a pune totul în comun. Sosirea acestei mârtoage cu dinții lungi înspăimântă din cale-afară pe micuța Clémentine, care se ascundea sub toate mobilele ori se crampona de fustele mamei sale; ea însemnă însă salvarea casei. Domnișoara Sambucco nu era o ființă din cele mai spirituale și nici din cele mai simpatice, era însă ordinea întruchipată. Ea reduse cheltuielile, încasă ea însăși veniturile, vânzând cele două ferme în 1847, cumpără acțiuni cu trei la sută în 1848 și realizează un echilibru stabil în buget. Grație talentului și activității acestui intendent-femeie, blândeii și neprevăzătoarei văduve nu-i mai rămânea decât să-și îngrijească cu dragoste copilul. Clémentine învăță să cinstească virtuțile mătușii sale, însă pe mama sa o adora. Atunci când avu nefericirea de o a pierde, se trezi singură pe lume, sprijinită de domnișoara Sambucco întocmai ca o plantă tânără de un arac de lemn uscat. Prietenia ei pentru Léon atunci căpătă o vagă nuanță de dragoste; fiul domnului Renault profită de nevoia de comunicare care umplea acest suflet tânăr.

În timpul celor trei ani lungi pe care Léon îi petrecu departe de ea, Clémentine abia de simți că era singură. Iubea, se știa iubită, avea încredere în viitor; se hrănea cu tandrețe interioară și cu discretă speranță, și această inimă nobilă și delicată nu avea nevoie de nimic altceva. Însă ceea ce îl uimi pe logodnicul său, pe mătușa sa, pe ea însăși, ceea ce derutează în mod deosebit toate teoriile cele mai acreditate asupra inimii feminine, ceea ce judecata ar refuza să creadă dacă n-ar exista faptele, este că în ziua în care îl revăzuse pe alesul inimii sale, la un ceas după ce se aruncase în brațele lui Léon cu o grație atât de amețită, Clémentine se simți brusc năpădită de un sentiment nou, care nu era nici dragoste, nici prietenie, nici teamă, dar care le domina pe toate acestea și care vorbea poruncitor în inima sa.

Din clipa când Léon îi arătase figura colonelului, ea fusese cuprinsă de o adevărată pasiune pentru această mumie anonimă. Nu era nicio asemănare cu ceea ce simțea pentru fiul domnului Renault, ci un amestec de atracție, de compasiune și de respectuoasă simpatie.

Dacă i s-ar fi relatat vreo frumoasă faptă de arme, o istorie romanțioasă al cărei erou ar fi fost colonelul, această impresie

ar fi fost legitimă sau măcar explicabilă. Dar nu; ea nu ştia nimic despre el, decât că fusese condamnat ca spion de un consiliu de război, şi totuşi pe el l-a visat, chiar în noaptea următoare întoarcerii lui Léon. Această incredibilă preocupare se manifestă mai întâi sub o formă religioasă. Ea puse să se ţină o slujbă pentru odihna sufletului colonelului; îl grăbi, pe Léon să-i pregătească înmormântarea, alege ea însăşi terenul în care urma să fie înhumat. Aceste diverse preocupări nu o făcură niciodată să-şi uite vizita zilnică la cutia de nuc, nici îngenuncherea respectuoasă alături de mort, nici sărutul fratern sau filial pe care îl depunea regulat pe fruntea lui. Familia Renault sfârşi prin a se îngrijora de nişte simptome atât de bizare; ea grăbi înmormântarea frumosului necunoscut, pentru a se debarasa de el cât mai curând. Dar în ajunul zilei fixate pentru ceremonie Clémentine îşi schimbă părerea. Cu ce drept să fie închis în mormânt un om care poate că nu era mort? Teoriile savantului doctor Meiser nu făceau parte dintre cele ce pot fi respinse fără examinare. Treaba merita cel puţin câteva zile de reflecţie. Nu era oare posibil ca trupul colonelului să fie supus câtorva experienţe? Profesorul Hirtz, de la Berlin, promisese să-i trimită lui Léon unele documente preţioase despre viaţa şi moartea acestui nefericit ofiţer; nu se putea întreprinde nimic înainte de a le primi; trebuia să se scrie la Berlin pentru a grăbi trimiterea acelor piese. Léon oftă, dar se supuse docil acestui nou capriciu. Îi scrisese domnului Hirtz.

Clémentine îşi găsi un aliat în această a doua campanie: era domnul doctor Martout. Medic destul de mediocru în practică şi mult prea dezinteresat de clientelă, domnul Martout nu era lipsit de instrucţie. Studia de multă vreme cinci sau şase mari chestiuni de fiziologie, ca reviviscentele, generaţiile spontanee şi tot ce rezultă de aici. O corespondenţă regulată îl ţinea la curent cu toate descoperirile moderne; era prieten cu domnul Pouchet, din Rouen, îl cunoştea pe celebrul Karl Nibor care a dus atât de sus şi atât de departe folosirea microscopului. Domnul Martout uscaseră şi reînviase mii de anghilule, de rotifere şi de tardigrade; el credea că viaţa nu e altceva decât organizarea în acţiune şi că ideea de a readuce la viaţă un om deshidratat nu are nimic absurd în ea. El se cufundă în lungi meditaţii, atunci când domnul Hirtz trimise de la Berlin piesa următoare, al cărei original e clasat în manuscrisele colecţiei

Humboldt.

TESTAMENTUL PROFESORULUI MEISER ÎN FAVOAREA COLONELULUI DESHIDRATAT

Astăzi 20 ianuarie 1824, istovit de o boală necruțătoare și simțind cum se apropie ziua când persoana mea va fi înghițată în marele tot;

Am scris cu mâna mea acest testament, care este actul ultimei mele dorințe.

Institui în calitate de executor testamentar pe nepotul meu, Nicolas Meiser, bogat fabricant de bere din acest oraș, Dantzig.

Las moștenire cărțile, hârtiile și colecțiile mele, în general oarecare, în afară de piesa 3712, mult stimatului și foarte savantului meu prieten, domnul von Humboldt.

Las moștenire totalitatea celorlalte bunuri ale mele, mobile și imobile, evaluate la 100 000 taleri de Prusia sau 375 000 franci, domnului colonel Pierre-Victor Fougas, actualmente deshidratat, dar în viață, și înscris în catalogul meu sub nr. 3712 (Zoologie).

Fie ca el să accepte această neînsemnată despăgubire pentru încercările prin care a trecut în cabinetul meu și pentru serviciul pe care l-a adus științei.

Pentru ca nepotul meu Nicolas Meiser să-și dea seama exact de datoriile pe care i le las în sarcină, am hotărât să consemnez aici istoria amănunțită a deshidratării domnului colonel Fougas, legatarul meu universal.

Relațiile mele cu acest tânăr de treabă au început la 11 noiembrie din nefericitul an 1813. Părăsisem de multă vreme orașul Dantzig, în care bubuitul tunurilor și primejdia bombelor făceau orice muncă imposibilă, și mă rețrăsesem cu instrumentele și cărțile mele sub protecția armatelor aliate, în satul fortificat Liebenfeld. Garnizoanele franceze din Dantzig, din Stettin, din Custrin, din Glogau, din Hamburg și din multe alte orașe germane nu puteau comunica între ele și nici cu patria lor; în acest timp generalul Rapp se apăraseră cu îndârjire împotriva flotei engleze și a armatei ruse. Domnul colonel Fougas fu prins de un detașament din corpul Barclay de Tolly,

pe când căuta să treacă Vistula pe gheață, îndreptându-se spre Dantzig. Îl aduseră prizonier la Liebenfeld pe 11 noiembrie, la ceasul când eu cinam, și ofițerul inferior Garok, care comanda satul, mă ridică cu forța pentru a asista la interogatoriu și pentru a servi de interpret.

Figura deschisă, glasul bărbătesc, hotărârea semeată și frumoasa atitudine ale acelui nefericit îmi câștigară inima. Își jertfise viața. Singurul său regret, spunea el, era că se înecase la mal, după ce străbătuse patru armate, și că nu putuse executa ordinele împăratului. Părea însuflețit de acel fanatism francez care a făcut atâta rău scumpei noastre Germanii, și totuși nu mă putui abține să nu-l apăr, și tradusei cuvintele sale mai puțin ca interpret cât ca avocat. Din nefericire fusese găsită asupra lui o scrisoare a lui Napoleon către generalul Rapp, a cărei copie am păstrat-o:

Părăsiți Dantzigul, forțați blocada, reuniți-vă cu garnizoanele din Stettin, din Cunstrin și din Glogau, porniți în marș spre Elba, luați legătura cu Saint-Cyr și Davoust pentru a concentra forțele risipite la Dresda, Torgau, Wittemberg, Magdeburg și Hamburg; porniți în chip de bulgăre de zăpadă, traversați Westphalia care e liberă și veniți să apărați linia Rinului cu o armată de 170 000 francezi, pe care o veți salva!

NAPOLEON

Scrisoarea aceasta fu expediată la statul major al armatei ruse, în timp ce o jumătate de duzină de militari analfabeți, beți de bucurie și de vinars, îl condamnau de bravul colonel al regimentului 23 de linie la moartea rezervată spionilor și trădătorilor. Execuția fu fixată pentru a doua zi, pe 12, iar domnul Pierre-Victor Fougas, după ce-mi mulțumi și mă îmbrățișă cu sensibilitatea cea mai emoționantă (este soț și tată), se văzu închis în micul turn crenelat din Liebenfeld, unde vântul sufla îngrozitor prin toate ambrazurile.

Noaptea din 11 spre 12 noiembrie fu una din cele mai geroase din acea teribilă iarnă. Termometrul meu cu *minima*, suspendat afară la fereastră cu expunerea sud-est, indica 19 grade centigrade sub zero. Ieșii dis-de-dimineată să-mi iau un ultim rămas bun de la domnul colonel și îl întâlnii pe ofițerul inferior

Garok, care îmi spuse într-o germană stâlcită:

„Nu va fi nevoie să omorâm pe franțuski, e înghețat”.

Alergai la închisoare. Domnul colonel era culcat pe spate, țeapăn. Îmi dădui seama, însă, după câteva minute de examen, că rigiditatea acelui trup nu era rigiditatea morții. Articulațiile, fără a avea suplețea lor obișnuită, se lăsau flectate și îndreptate la loc fără un efort prea violent. Membrele, fața, pieptul transmiteau mâinii mele o senzație de răceală, însă foarte diferită de aceea pe care o simțeam deseori la contactul cu cadavrele.

Știind că el petrecuse mai multe nopți fără să doarmă și îndurase niște eforturi istovitoare, nu mă îndoiam că se lăsase cuprins de acel somn profund și letargic pe care-l provoacă un frig intens și care, prea mult prelungit, încetinește respirația și circulația până într-atât încât pentru a constata persistența vieții sunt necesare mijloacele cele mai subtile ale observației medicale. Pulsul era insesizabil, sau cel puțin degetele mele înțepenite de frig nu-l simțeau. Auzul meu slab (mă aflam atunci în al șazeci și nouălea an) mă împiedică să constat prin ascultare dacă zgomotele inimii puneau în evidență acele bătaii slabe, dar prelungite, pe care urechea le mai poate auzi când mâna deja nu le mai sesizează.

Domnul colonel se afla în acel stadiu de înțepenire cauzată de frig, în care, pentru a trezi un om fără a-i provoca moartea, devin necesare precauții numeroase și delicate. Câteva ceasuri în plus și avea să survină congelarea și, odată cu ea, imposibilitatea întoarcerii la viață.

Eram cât se poate de dezorientat. Pe de o parte, îl simțeam cum moare prin degerare în mâinile mele; pe de alta, nu puteam de unul singur să-i dau toate îngrijirile indispensabile. Dacă îi administram excitante fără a pune în același timp trei-patru ajutoare să-i fricționeze trunchiul și membrele, nu-l trezeam decât pentru a-l vedea murind. Aveam încă în fața ochilor spectacolul acelei fete frumoase, asfixiate într-un incendiu, pe care am reușit s-o reanimez plimbându-i cărbuni aprinși pe sub clavicule, dar care nu a mai putut decât s-o cheme pe mama sa și a murit imediat, în ciuda faptului că mă folosisem de excitante în interior și de electricitate pentru a determina contracțiile diafragmei și ale inimii.

Iar când aș fi reușit totuși să-i redau forța și sănătatea, nu era

el condamnat de consiliul de război? Omenia nu mă oprea oare să-l smulg din acea odihnă vecină cu moartea pentru a-l da pradă grozăviilor torturii?

Trebuie să mărturisesc de asemenea că, în prezența acelui organism în care viața era suspendată, ideile mele în legătură cu resurecția puseră din nou stăpânire pe mine. Atât de des uscasem și readusesem la viață ființe destul de evolute pe scară biologică, încât nu mă îndoiam de succesul operațiunii, chiar asupra unui om. De unul singur, nu-l puteam reanima și salva pe domnul colonel; aveam însă în laborator toate instrumentele necesare pentru a-l usca fără ajutor.

Pe scurt, mi se ofereau trei posibilități: 1) să-l las pe domnul colonel în turnul crenelat, unde ar fi pierit în aceeași zi prin degerare; 2) să-l reanim cu ajutorul excitantelor, cu riscul de a-l ucide, și pentru ce? pentru a-l da pradă, în caz de reușită, unui supliciu inevitabil; 3) să-l deshidratez în laboratorul meu cu aceeași certitudine de a-l reînvia după încheierea păcii. Toți adeptii omeniei vor înțelege fără îndoială că nu puteam ezita multă vreme.

Trimisei după ofițerul inferior Garok și îl rugai să-mi vândă trupul colonelului. Nu era prima oară când cumpăram un cadavru pentru a-l deshidrata și cererea mea nu trezi nicio suspiciune. Târgul odată încheiat, dădui patru sticle de Kirschen-Wasser, și imediat doi soldați ruși mi-l aduseră pe o brancardă pe domnul colonel Fougas.

Îndată ce rămăsei singur cu el, îl înțepai în deget: presiunea făcu să iasă o picătură de sânge. Plasarea ei sub un microscop, între două lamele de sticlă, îmi luă un minut. Ce fericire! fibrina nu se coagulase! Globulele roșii se arătau net circulare, turtite, biconcave, fără creneluri nici danteluri, nici umflături sferoidale. Globulele albe se deformau și recăpătau alternativ forma sferică, pentru a se deforma iar încet prin delicate expansiuni. Nu mă înșelasem așadar, aveam în fața ochilor un om amorțit, iar nu un cadavru!

Îl dusei pe un cântar. Cântărea o sută patruzeci de livre, cu îmbrăcăminte cu tot. Nu voii să-l dezbrac, căci mă convinsesem că animalele uscate în contact direct cu aerul mureau mai des decât cele care rămâneau acoperite cu mușchi și cu alte obiecte moi în timpul experienței de deshidratare.

Marea mea mașină pneumatică, imensul ei platou, enormul ei

clopot din fier forjat pe care o cremalieră, lunecând pe un scripete fixat solid pe platou, îl ridica și cobora fără greutate grație troluiului său, toate acele o mie și unu de mecanisme pe care le pregătisem cu atâta migală, cu toată batjocura invidioșilor, și de care eram mândrit văzându-le inutile, aveau să-și afle deci utilizarea. Împrejurări neașteptate veneau în sfârșit să-mi procure un subiect de experiență așa cum în van încercasem să obțin căutând să amorteșc câini, iepuri, oi și alte mamifere cu ajutorul unor amestecuri refrigerente. De multă vreme, desigur, ar fi fost obținute aceste rezultate dacă aș fi fost ajutat de cei care mă înconjurau, în loc să fiu obiectul batjocurii lor; dacă miniștrii noștri m-ar fi sprijinit cu autoritatea lor în loc să mă trateze ca pe un spirit subversiv.

Mă închisei între patru ochi cu colonelul și interzisei chiar și bătrânei Gretchen, guvernanta mea, astăzi defunctă, să mă tulbure în lucrul meu. Înlocuisem penibila pârghie a vechilor mașini pneumatice printr-o roată înzestrată cu un excentric care transforma mișcarea circulară a axului în mișcare rectilinie aplicată pistoanelor: roata, excentricul, biela, articulația aparatului funcționau admirabil și-mi îngăduiau să fac totul de unul singur. Frigul nu stânjenea mișcarea mașinii, iar uleiurile nu se îngroșaseră: le purificasem eu însumi printr-un procedeu nou, bazat pe descoperirile pe atunci recente ale savantului francez domnul Chevreul.

După ce culcai trupul pe platoul mașinii pneumatice și coborâi clopotul, chituindu-i marginile, începui să-l supun în mod gradat acțiunii vidului uscat și frigului. Câteva capsule pline cu clorură de calciu erau plasate în jurul domnului colonel pentru a absorbi apa care avea să se evaporeze din trupul lui și pentru a grăbi deshidratarea.

Desigur, aveam cele mai bune condiții cu putință pentru a aduce trupul omenesc la o stare de deshidratare treptată fără încetarea bruscă a funcțiilor, fără dezorganizarea țesuturilor sau a umorilor. Rareori experiențele mele asupra rotiferelor și tardigradelor avuseseră parte de asemenea șanse de succes și ele reușiseră întotdeauna. Însă natura deosebită a subiectului și scrupulele speciale pe care le impunea conștiinței mele mă obligau să îndeplinesc un anumit număr de condiții noi, pe care de altfel le prevăzusem de mult. Avusesem grijă să tai câte o ferestruică la cele două capete ale clopotului meu oval și să fixezi

acolo un geam gros, care îmi permitea să urmăresc cu ochii efectele vidului asupra domnului colonel. Mă ferisem să închid ferestrele laboratorului, de teamă că o temperatură prea ridicată ar fi putut pune capăt letargici subiectului sau ar fi putut determina vreo alterare a umorilor. Dacă ar fi survenit decongelarea, s-ar fi zis cu experiența mea! Dar termometrul se menținu timp de mai multe zile între 6 și 8 grade sub zero, iar eu fui destul de fericit văzând că somnul letargic se prelungește, fără riscul congelării țesuturilor.

Începui prin a produce vidul cu o încetineală extremă, de teamă ca gazele dizolvate în sânge, eliberate datorită diferenței dintre presiunea lor și aceea a aerului rarefiat, să nu ajungă să se degaje în vase și să cauzeze moartea imediată. Supravegheam în plus, clipă de clipă, efectele vidului asupra gazelor din intestin, căci, dilatându-se în interior pe măsură ce presiunea aerului scădea în jurul trupului, ele ar fi putut să ducă la dezordini grave. Îndelungata conservare a țesuturilor n-ar fi fost afectată, însă era de ajuns o leziune interioară pentru a cauza moartea la câteva ore de la reînviere. Este ceea ce se observă destul de des la animalele uscate fără precauție.

În mai multe rânduri, o umflare prea rapidă a abdomenului mă puse în gardă în legătură cu pericolul de care mă temeam și fui obligat să las să intre un pic de aer sub clopot. În sfârșit, încetarea oricărui fenomen de acest ordin mă asigură că gazele dispăruseră prin exosmoză ori fuseseră expulzate prin contracția spontană a viscerelor. Numai la sfârșitul primei zile am putut să renunț la acele precauții minuțioase și să împing vidul ceva mai departe.

A doua zi, în 13, împinsei vidul până într-atât încât barometrul coborî la cinci milimetri. Cum nu survenise nicio schimbare în poziția corpului, nici a membrelor, eram sigur că nu se produsese nicio convulsie. Domnul colonel era pe cale să se usuce, să devină imobil, să înceteze de a putea să execute actele vieții, fără ca moartea să fi survenit și nici ca posibilitatea revenirii la acțiune să fi încetat. Viața lui era suspendată, nu stinsă!

Pompam de fiecare dată când un excedent de vapori de apă făcea să urce barometrul. În ziua de 14, ușa laboratorului meu fu literalmente forțată de către domnul general rus, contele Trollhub, trimis al cartierului general. Acest onorabil ofițer

alergase în goana mare pentru a împiedica executarea domnului colonel și pentru a-l conduce în fața comandantului șef. Îi mărturisii în mod cinstit ceea ce făcusem sub inspirația conștiinței mele, îi arătai trupul printr-o fereastră a mașinii pneumatice; îi spusei că eram fericit de a fi conservat un om care putea furniza informații utile eliberatorilor țării mele, și mă oferii să-l readuc la viață pe spesele mele dacă mi se făgăduia respectarea vieții și libertății sale. Domnul general conte de Trollohub, bărbat distins fără discuție, dar cu o educație exclusiv militară, crezu că nu vorbeam serios. Ieși trântindu-mi ușa-n nas și tratându-mă ca pe un bătrân nebun.

Mă apucaii din nou să pompez și menținui vidul la o presiune între 3 și 5 milimetri timp de trei luni de zile. Știam din experiență că animalele pot reînvia după ce au fost supuse vidului uscat și frigului timp de optzeci de zile.

În ziua de 12 februarie 1814, observând că de o lună încheiată, nu mai survenise nicio modificare în reducerea volumului carnației, hotărâii să-l supun pe domnul colonel la o serie de experiențe, în scopul de a asigura o conservare mai perfectă printr-o completă deshidratare. Lăsaai aerul prin robinetul destinat acestui lucru, apoi, ridicând clopotul, procedaai la continuarea experienței mele.

Trupul nu mai cântărea decât patruzeci și șase de livre; îl reduseseam deci la aproape o treime din greutatea sa inițială. Trebuie ținut cont de faptul că hainele nu pierduseră la fel de multă apă ca părțile celelalte. Or, trupul omenesc conține aproape patru cincimi din greutatea sa apă, după cum o demonstrează deshidratarea bine făcută în etuva chimică.

Îl așezai deci pe domnul colonel pe un platou și, după ce-l împinsei în marea mea etuvă, ridicai treptat temperatura până la 75 grade centigrade. Nu îndrăznii să depășesc aceasta cifră, de teamă să nu alterez albumina, să nu o fac insolubilă și să răpesc astfel țesuturilor facultatea de a recăpăta apa necesară pentru revenirea funcțiilor lor.

Avusesem grijă să folosesc un aparat convenabil pentru ca etuva să fie în mod constant străbătută de un curent de aer uscat. Acest aer se usca traversând o serie de flacoane umplute cu acid sulfuric, cu var nestins și cu clorură de calciu.

După o săptămână petrecută în etuvă, aspectul general al trupului nu se schimbaseră, dar greutatea i se redusese la 40 de

livre, cu îmbrăcăminte, cu tot. Alte opt zile nu aduseră nicio altă scădere. Trăsei concluzia că deshidratarea era suficientă. Știam că, mumificate în cavourile bisericilor, timp de un secol sau mai mult, cadavrele sfârșesc prin a nu mai cântări decât zece livre; însă ele nu devin atât de ușoare fără o însemnată alterare a țesuturilor lor.

În ziua de 27 februarie, l-am așezat eu însumi pe domnul colonel în cutiile pe care le comandasem pentru el. Din aceea perioadă, adică timp de nouă ani și unsprezece luni, nu ne-am despărțit niciodată. L-am transportat cu mine la Dantzig, locuiește în casa mea. Nu l-am aranjat la numărul său de ordine în colecția mea de zoologic; el se odihnește separat, în camera mea de onoare. Nu încredințez nimănui plăcerea de a-i reîmprospăta clorura de calciu. Voi avea grijă, de dumneata până-n ultimul meu ceas, o, domnule colonel Fougas, scumpe și nefericite prieten! Nu voi avea însă bucuria de a contempla reînvierea dumitale. Nu voi lua parte la dulcile emoții ale războinicului care revine la viață. Glandele dumitale lacrimale, inerte astăzi, reanimate în câteva zile, nu vor revărsa pe pieptul bătrânului dumitale binefăcător dulcea rouă a recunoștinței. Căci nu vei reintra în posesia ființei dumitale decât în ziua în care eu nu voi mai trăi!

Poate vei fi uimit că, iubindu-te așa cum te iubesc, am întârziat atât de mult să te smulg din acest somn adânc. Cine știe dacă un reproș amar nu va veni să întunece tandrețea primelor gesturi de recunoștință pe care le vei depune pe mormântul meu? Da, am prelungit, fără folos pentru dumneata, o experiență de interes general. Ar fi trebuit să rămân credincios primului meu gând și să-ți redau viața îndată după semnarea păcii. Dar ce! trebuia oare să te trimit înapoi în Franța când pământul patriei dumitale era năpădit de soldații și de aliații noștri? Te-am cruțat de acel spectacol atât de dureros pentru un suflet ca al dumitale. Fără îndoială că ai fi avut mângâierea de a revedea, în martie 1815, pe omul fatal căruia i-ai consacrat devotamentul dumitale; ești sigur însă că n-ai fi fost înghițit o dată cu norocul lui în catastrofa de la Waterloo?

De cinci-șase ani încoace, ceea ce m-a împiedicat să te reanim nu a mai fost nici interesul dumitale, nici măcar interesul științei, ci... iartă-mi acest lucru, domnule colonel, un laș atașament față de viață. Boala de care sufăr și care mă va lua

curând, este o hipertrofie a inimii; emoțiile violente îmi sunt interzise. Dacă aş întreprinde eu însumi această mare operație, al cărui mers l-am trasat într-un program anexat la acest testament, aş sucomba fără nicio îndoială înainte de a o vedea terminată; moartea mea ar fi un accident neplăcut care ar putea să tulbure pe asistenții mei și să ducă la ratarea reînvierii.

Linștește-te, nu vei mai aștepta multă vreme. Și, de altfel, ce pierzi așteptând? Nu îmbătrânești, ai tot douăzeci și patru de ani, copiii dumitale cresc; vei fi aproape contemporanul lor când vei reveni la viață! Ai venit sărac la Liebenfeld, sărac ești în casa din Dantzig, iar testamentul meu te face bogat. Fii fericit, aceasta e dorința mea cea mai scumpă.

Poruncesc ca, a doua zi după moartea mea, nepotul meu, Nicolas Meiser, să adune prin invitații scrise pe cei mai iluștri medici din regatul Prusiei, să dea în fața lor citire testamentului meu și memoriului anexat și să procedeze neîntârziat, în propriul meu laborator, la reînvierea domnului colonel Fougas. Cheltuielile de călătorie, de ședere etc. etc., vor fi prelevate asupra activului din succesiunea mea. O sumă de două mii de taleri va fi destinată publicării glorioaselor rezultate ale experienței, în germană, în franceză și în latină. Câte un exemplar din acea broșură va trebui să fie adresat fiecăreia dintre societățile științifice care vor exista atunci în Europa.

În cazul cu totul neprevăzut în care eforturile științei nu vor reuși să reanime pe domnul colonel, toate bunurile mele vor reveni lui Nicolas Meiser, singura rudă pe care o am.

JEAN MEISER, DM.

FELUL ÎN CARE NICOLAS MEISER, NEPOT AL LUI JEAN MEISER, EXECUTASE TESTAMENTUL UNCHIULUI SĂU

Doctorul Hirtz din Berlin, care copiasse acest testament cu mâna sa, se scuza foarte îndatoritor pentru a nu-l fi trimis mai devreme. Afacerile îl obligaseră să călătorească departe de capitală. Trecând prin Dantzig, își oferise plăcerea de a vizita pe domnul Nicolas Meiser, fost fabricant de bere, actualmente în vârstă de şaizeci şi şase de ani. Bătrânul acela își amintea foarte bine de moartea şi de testamentul unchiului său, savantul; nu vorbea, însă, despre acestea decât cu o anumită aversiune. El afirma de altfel că, îndată după decesul lui Jean Meiser, adunase zece medici din Dantzig în jurul mumiei colonelului; arăta chiar o declarație unanimă a acelor domni, atestând că un om uscat la etuvă nu poate în niciun fel şi prin niciun mijloc să renască la viață. Acel certificat, redactat de adversarii şi duşmanii defunctului, nu făcea nicio menţiune despre memoriul anexat testamentului. Nicolas Meiser jura pe toţi sfinţii (nu însă fără a roşi în mod vizibil) că acea scriere privitoare la procedeele ce trebuiau urmate pentru a-l reînvia pe colonel nu fusese niciodată cunoscută nici de el nici de soția sa. Întrebat despre motivele care îl determinaseră să se descotorosească de un depozit atât de prețios ca trupul domnului Fougas, el spunea că îl conservase cincisprezece ani în casa sa cu toate omagiile şi toate atențiile imaginabile; însă după acest răstimp, obsedat de vedenii şi trezit aproape în fiecare noapte de fantoma colonelului care venea să-l tragă de picioare, se hotărâse să-l vândă cu douăzeci de scuzi unui amator din Berlin. De când se debarasase de acea tristă vecinătate, dormea mult mai bine, dar încă nu cu totul bine, căci îi fusese imposibil să uite chipul colonelului.

La aceste informații, domnul Hirtz, medic al A.S.R. prințul regent al Prusiei, adăugă câteva cuvinte în numele său personal. El nu credea că reînvierea unui om sănătos şi deshidratat cu

precauție era imposibilă în teorie; credea chiar că procedeul de uscare indicat de ilustrul Jean Meiser era cel mai bun de urmat. Dar, în cazul de față, nu i se părea posibil ca acest colonel Fougas să poată fi readus la viață: influențele atmosferice și variațiile de temperatură pe care le suferise pe durata a patruzeci și șase de ani trebuie că alteraseră umorile și țesuturile.

Acesta era și sentimentul domnului Renault și al fiului său. Pentru a potoli nițel exaltarea Clémentinei, ei îi citiră ultimele paragrafe din scrisoarea domnului Hirtz. I se ascunse testamentul lui Jean Meiser, care n-ar fi făcut decât să-i înfierbânte mintea. Însă acea mică imaginație fermenta neobosit, orice s-ar fi întreprins pentru a o potoli. Clémentine căuta acum compania doctorului Martout; discuta cu el, voia să vadă experiența în legătură cu reînvierea rotiferelor. Întoarsă acasă, ea se gândea puțin la Léon și mult la colonel. Proiectul căsătoriei stătea încă în picioare, dar nimeni nu îndrăznea să aducă vorba de publicarea anunțului. La gesturile de tandrețe cele mai mișcătoare ale viitorului ei soț, tânăra logodnică răspundea prin discuții asupra principiului vital. Vizitele sale în casa Renault nu se adresau celor în viață, ci mortului. Toate raționamentele pe care le folosiră pentru a o lecui de o speranță nebunească nu făcură decât s-o arunce într-o melancolie adâncă. Frumosele ei culori păliră, strălucirea din priviri i se stinse. Roasă de o boală secretă, ea pierdu acea simpatică vioiciune care era un fel de lumină a tinereții și a bucuriei. Trebuie că schimbarea era foarte vizibilă, căci domnișoara Sambucco, care nu avea ochi de mamă, se îngrijoră.

Domnul Martout, convins că această boală a sufletului nu avea să cedeze decât la un tratament moral, veni s-o vadă într-o dimineață și îi spuse:

— Scumpa mea copilă, deși nu-mi explic prea bine marele interes pe care îl porți acelei mumii, am făcut ceva pentru ea și pentru dumneata. Am trimis domnului Karl Nibor bucățița de ureche pe care a desprins-o Léon.

Clémentine făcu ochii mari.

— Nu mă înțelegi? reluă doctorul. E vorba de a recunoaște dacă umorile și țesuturile colonelului au suferit alterări grave. Domnul Nibor, cu microscopul său, ne va spune care e situația. Ne putem bizui pe el: e un geniu infailibil. Din răspunsul, său

vom afla dacă trebuie să procedăm la resurecția omului nostru, ori nu ne rămâne decât să-l îngropăm.

— Ce! exclamă fata, se poate stabili dacă un om este mort sau viu după o mostră?

— Nu-i trebuie nimic mai mult doctorului Nibor. Uită-ți deci preocupările timp de opt zile. Îndată ce va sosi răspunsul, ți-l voi da să-l citești. Am stimulat curiozitatea marelui savant: el nu știe absolut nimic despre fragmentul pe care i-l trimit. Dacă însă, prin imposibil, ne-ar spune că această bucată de ureche aparține unei ființe sănătoase, l-aș ruga să vină la Fontainebleau să ne ajute să-i redăm viața.

Această vagă rază de speranță risipi melancolia Clémentinei, și își readuse frumoasa ei sănătate, începu iar să cânte, să râdă, să zburde prin grădina mătușii sale și prin casa domnului Renault. Blândețile conversații reîncepură; se vorbi din nou de căsătorie, fu publicat primul anunț.

„În sfârșit, spunea Léon, o regăsesc!”

Doamna Renault însă, înțeleapta și prevăzătoarea mamă, clătina din cap cu tristețe:

„Totul nu-i decât pe jumătate bine, spunea ea. Nu-mi place că nora mea se preocupă atâta de un prea frumos băiat uscat. Ce se va întâmpla cu noi atunci când va afla că e imposibil să fie readus la viață? Gărgăunii ei nu-și vor lua din nou zborul? Și, presupunând că reușesc să-l învie, printr-o minune! sunteți siguri că nu se va îndrăgosti de el? Într-adevăr, ce nevoie avea Léon să cumpere mumia asta? Asta numesc eu bani aruncați în vânt!”

Într-o duminică dimineața, domnul Martout intră la bătrânul profesor, victorios.

Iată răspunsul care-i sosise de la Paris:

Scumpul meu confrate,

Am primit scrisoarea dumneavoastră și micul fragment de țesut căruia m-ați rugat să-i determin natura. Nu mi-a trebuit mare lucru pentru a vedea despre ce era vorba. Am făcut de douăzeci de ori lucruri mai dificile în expertize de medicină legală. Puteți chiar să vă dispensați de formula consacrată: „După ce veți efectua examenul la microscop, am să vă spun ce este”. Șireteniile astea nu servesc la nimic:

microscopul meu știe mai bine decât dumneavoastră ce mi-ați trimis. Dumneavoastră cunoașteți forma și culoarea lucrurilor; el vede structura lor intimă, rațiunea de a fi, condițiile de viață și de moarte.

Fragmentul dumneavoastră de materie uscată, lat cât jumătatea unghiei mele și aproape la fel de gros, după ce a rămas douăzeci și patru de ceasuri sub un glob, într-o atmosferă saturată de apă, la temperatura corpului omenesc, a devenit suplu, deși puțin elastic. Am putut atunci să-l disec; să-l studiez ca pe o bucată de carne proaspătă și să plasez sub microscop fiecare din părțile sale care îmi părea de o consistență sau de o culoare diferită.

Mai întâi am găsit în mijloc o parte subțire, mai dură și mai elastică decât restul, și care mi-a prezentat trama și celulele cartilagiului. Nu era nici cartilagiul nasului, nici cartilagiul unei articulații, ci exact fibro-cartilagiul urechii. Așadar, mi-ați trimis o bucată de ureche, și nu este capătul de jos, lobul care se găurește la femeii pentru a pune cercei de aur, ci capătul de sus, în care se întinde cartilagiul.

În interior, am detașat o piele fină în care microscopul mi-a arătat o epidermă delicată, perfect intactă; o dermă nu mai puțin intactă, cu mici papile, și mai ales traversată de o mulțime de fire de păr dintr-un fin puf omenesc. Fiecare din acești mici peri își avea rădăcina îngropată în foliculul său, iar foliculul era însoțit de cele două mici glande ale sale. Am să vă spun chiar ceva mai mult: aceste fire de puf aveau o lungime de patru până la cinci milimetri și o grosime de trei până la patru sutimi de milimetru; este dublul mărimii unui frumos puf care înflorește pe o ureche feminină; de unde am conchis că bucata dumneavoastră de ureche aparține unui bărbat.

Către marginea îndoită a cartilagiului, am găsit elegantele fascicule striate ale mușchiului helixului, și atât de perfect intacte încât s-ar fi zis că nu așteptau decât să se contracte. Sub piele și aproape de mușchi, am găsit mai multe mici rețele nervoase, alcătuite fiecare din opt până la zece tuburi a căror măduvă era

la fel de intactă și omogenă ca în nervii prelevați de la un animal viu sau luați dintr-un membru amputat.

Sunteți satisfăcut? Cereți îndurare? Ei bine! n-am ajuns încă la capătul listei!

În țesutul celular interpus între cartilagiu și piele, am găsit mici artere și vinișoare a căror structură era perfect identificabilă. Ele conțin serum cu globule roșii de sânge. Aceste globule erau toate circulare, biconcave, perfect regulate; ele nu prezentau nici danteluri, nici acel aspect de zmeură, care caracterizează globulele de sânge ale unui cadavru.

Pe scurt, dragul meu confrate, am găsit în acest fragment aproape tot ce se găsește în corpul omului: cartilagiu, mușchi, nerv, piele, fire de păr, glande, sânge etc. Și totul într-o stare perfect sănătoasă și normală. Așadar, nu mi-ați trimis un fragment de cadavru, ci o bucată dintr-un om viu, ale cărui umori și țesuturi nu sunt deloc descompuse.

Binevoiți etc.

KARL NIBOR
Paris, 30 iulie 1859.

MULT ZGOMOT ÎN FONTAINEBLEAU

Fără întârziere începu să se vorbească în oraș că domnul Martout și domnii Renault își propuneau să reînvie un om, cu concursul mai multor savanți din Paris.

Domnul Martout adresase un memoriu detaliat celebrului Karl Nibor, care se grăbise să-l facă cunoscut Societății de biologie. Fu numită pe loc o comisie pentru a-l însoți de domnul Nibor la Fontainebleau. Cei șase comisari și raportorul conveniseră să plece din Paris în ziua de 15 august, fericiți să scape de zarva serbărilor publice. Îl înștiințară pe domnul Martout să pregătească experiența, care nu trebuia să dureze mai puțin de trei zile.

Câteva gazete din Paris anunțară acest mare eveniment la rubrica *faptul divers*, dar publicul îi acordă puțină atenție. Întoarcerea solemnă a armatei din Italia ocupa în exclusivitate toate spiritele, și de altfel francezii nu acordă decât o încredere mediocră miracolelor făgăduite de jurnale.

La Fontainebleau însă fu cu totul altceva. Nu numai domnul Martout și domnii Renault, dar și domnul Audret arhitectul, domnul Bonnivet notarul, și zece alte mărimi din oraș văzuseră și pipăiseră mumia colonelului. Ei vorbiseră despre ea prietenilor lor, o descriseseră pe cât putuseră mai bine, povestiseră istoria ei. Două sau trei copii ale testamentului domnului Meiser circulau din mână în mână. Chestiunea reviviscentelor era la ordinea zilei; lumea o discuta în jurul Bazinului cu Crapi, ca în plină Academie de științe. Puteai auzi vorbindu-se despre rotifere și tardigrade până și la Piața mare!

Se cuvine să declarăm, că resurecționistii nu erau în majoritate. Câțiva profesori de la colegiu, remarcați prin spiritul lor paradoxal, câțiva adepți ai miraculosului, impresionați și convinși că făcuseră să se-nvârtă mesele, în sfârșit o jumătate de duzină din acei veterani bombănitori cu mustața albă, care cred că moartea lui Napoleon I este o calomnie răspândită de englezi, alcătuiau grosul armatei. Domnul Martout avea împotriva sa nu

numai pe cei sceptici, dar și mulțimea fără număr a credincioșilor. Unii îl luau în râs, ceilalți îl proclamau subversiv, periculos, dușman al ideilor fundamentale pe care se întemeiază societatea. Slujitorul unei mici biserici predică pe ocolite împotriva prometeilor care au de gând să uzurpe privilegiile cerului, însă preotul parohiei, excelent om și tolerant, nu se temu să spună în cinci-șase case că vindecarea unui bolnav atât de lipsit de speranță ca domnul Fougas ar fi dovada puterii și milei lui Dumnezeu.

Garnizoana din Fontainebleau era alcătuită atunci din patru escadroane de cuirasieri și din regimentul 23 de linie, care se distinsese la Magenta. Atunci când se află în fostul regiment al colonelului Fougas că acest ilustru ofițer avea să se întoarcă poate la viață, fu o emoție generală. Un regiment își cunoaște istoria, iar istoria regimentului 23 fusese aceea a lui Fougas, din februarie 1811 până în noiembrie 1813. Toți soldații ascultaseră citită în camerele lor anecdota următoare: în ziua de 27 august 1813, în timpul bătăliei de la Dresda, împăratul zărește un regiment francez la poalele unei redute ruse din care era împrôscat cu mitralii. Cere informații; i se răspunde că este regimentul 23 de linie. „Imposibil, spune el, regimentul 23 de linie n-ar rămâne sub foc fără a da năvală peste artileria care îl decimează”. Regimentul 23, mânat de colonelul Fougas, urcă înălțimea în pas de atac, îi țintui pe artileriști de piesele lor și luă reduta.

Ofițerii și soldații, mândri pe bună dreptate de acea acțiune memorabilă, venerau în Fougas pe unul din strămoșii regimentului. Ideea de a-l vedea reapărând în mijlocul lor, tânăr și în viață, nu li se părea posibilă, însă a avea trupul lui însemna deja ceva. Ofițeri și soldați hotărâra să-l înhumeze pe cheltuiala lor, după experiențele doctorului Martout. Și, pentru a-i oferi un mormânt demn de gloria lui, votară o contribuție de două zile de soldă.

Tot ce purta epoleți defila prin laboratorul domnului Renault; colonelul de cuirasieri reveni aici de mai multe ori, în speranța de a o întâlni pe Clémentine. Logodnica lui Léon însă se ținu la distanță.

Era fericită, așa cum n-a fost niciodată vreo femeie, această mică și drăgălașă Clémentine. Niciun nour nu-i mai întuneca seninătatea frumoasei sale frunți. Eliberată de orice grijă, cu

inima deschisă speranței, ea îl adora pe scumpul ei Léon și își petrecea zilele spunându-i-o. Ea însăși grăbise publicarea strigărilor de căsătorie.

— Ne vom căsători, spunea ea, a doua zi după învierea colonelului. Aștept ca el să-mi fie martor, să-mi dea binecuvântarea! E cel mai mărunț lucru pe care-l poate face pentru mine, după tot ce-am făcut eu pentru el. Când te gândești că, fără încăpățânarea mea, i-ai fi expediat la muzeul din Jardin des Plantes! Am să-i spun asta, domnule, îndată ce va putea să ne audă, și o să-ți taie urechile la rândul lui! Te iubesc!

— Dar, replica Leon, de ce subordonezi fericirea mea succesorului unei experiențe! Toate formalitățile obișnuite sunt îndeplinite, anunțurile făcute, afișele puse: nimeni pe lume nu ne-ar împiedica să ne căsătorim mâine, și vrei să aștepti până pe 19! Ce legătură e între noi și acel domn uscat care doarme într-o cutie? Nu aparține nici casei dumitale, nici casei mele. Am cercetat toate actele familiei dumitale, mergând până la a șasea generație, și n-am găsit pe nimeni cu numele Fougas. Nu așteptăm pentru ceremonie o rudă veche. Ce e atunci? Gurile rele din Fontainebleau pretind că dumneata ai făcut o pasiune pentru acest fetiș din 1813; eu, care sunt sigur de inima dumitale, sper că nu-l vei iubi niciodată ca pe mine. Între timp, sunt numit rivalul colonelului din pădurea adormită!

— Lasă-i pe proști să vorbească, răspundea Clémentine cu un surâs angelic. Nu sunt capabilă să-mi explic afecțiunea pentru bietul Fougas, dar îl iubesc mult, asta e sigur, îl iubesc ca pe un tată, ca pe un frate, dacă preferi, căci e aproape la fel de tânăr ca mine. După ce îl vom reînvia, îl voi iubi poate ca pe un fiu, însă dumneata nu vei avea nimic de pierdut, dragul meu Léon. Ai în inima mea un loc aparte, cel mai bun și nimeni nu ți-l va lua, nici chiar el!

Această ceartă de îndrăgostiți, care reîncepea deseori și sfârșea întotdeauna printr-un sărut, fu într-o zi întreruptă de vizita comisarului de poliție.

Onorabilul funcționar își declină politicos numele și calitatea și ceru tânărului Renault favoarea de a avea cu el o convorbire între patru ochi.

— Domnule, îi spuse el atunci când rămaseră singuri, cunosc respectul și considerația care se cuvin unui om de caracterul și cu situația dumneavoastră, și sper că veți binevoi să nu

interpretați greșit un demers pe care mi-l inspiră sentimentul datoriei.

Léon holbă ochii, așteptând continuarea acestui discurs.

— Bănuți, domnule, urmă comisarul, că e vorba despre legea asupra înhumărilor. Ea este formală și nu admite nicio excepție. Autoritățile ar putea închide ochii, însă zarva mare care s-a făcut și, de altfel, calitatea defunctului, fără a pune la socoteală chestiunea religioasă, ne obligă să acționăm... de comun acord cu dumneavoastră, bineînțeles.

Léon înțelegea din ce în ce mai puțin. Omul sfârși prin a-i explica, mereu în stilul administrativ, că trebuia să-l ducă pe domnul Fogas la cimitirul orașului.

— Dar, domnule, răspunse inginerul, dacă ați auzit vorbindu-se de colonelul Fogas, trebuie că vi s-a spus de asemenea că noi nu-l considerăm mort.

— Domnule, replică comisarul cu un zâmbet destul de subtil, opiniile sunt libere. Dar medicul legist, care a avut plăcerea de a-l vedea pe defunct, ne-a făcut un raport opinând pentru înhumarea imediată.

— Ei, bine, domnule, dacă Fogas este mort, noi avem speranța de a-l învia.

— Ni s-a spus acest lucru, domnule, însă, în ce mă privește, ezit să cred.

— Veți crede și veți vedea, și sper, domnule, că asta nu va întârzia mult.

— Dar atunci, domnule, v-ați pus totul în regulă?

— Cu cine?

— Nu știu, domnule; dar presupun că înainte de a întreprinde un asemenea lucru, v-ați procurat vreo autorizație.

— De la cine?

— Dar în sfârșit, domnule, trebuie să recunoașteți că reînvierea unui om e un lucru extraordinar. În ce mă privește, e pentru prima oară că aud vorbindu-se de așa ceva. Or, datorită unei poliții bine organizate este de a veghea să nu se întâmple nimic extraordinar în țară.

— Haida, domnule, dacă v-aș spune: iată un om care nu e mort; eu am speranța foarte întemeiată de a-l repune pe picioare în trei zile; medicul dumneavoastră, care pretinde contrariul, se înșală; v-ați lua răspunderea de a-l înmormânta pe Fogas?

— Nu, desigur! Deie Dumnezeu să nu iau nimic pe

răspunderea mea! dar, totuși, domnule, îngropându-l pe domnul Fougas, aș fi în ordine cu legalitatea. Căci, în sfârșit, cu ce drept vă îngăduiți dumneavoastră să înviați un om? În ce țară există obiceiul de a învia? Care text de lege vă autorizează să înviați oamenii?

— Cunoașteți vreo lege care să interzică acest lucru? Or, tot ce nu e interzis este permis.

— În ochii magistraților, poate. Poliția însă trebuie să prevină, să evite dezordinea. Or, o înviere, domnule, este un fapt destul de nemaipomenit pentru a constitui o dezordine veritabilă.

— Veți recunoaște, măcar, că e o dezordine destul de fericită.

— Nu există dezordine fericită. Nu uitați, de altfel, că defunctul nu este un oarecine. Dacă ar fi vorba de un vagabond fără niciun căpătâi, am putea uza de toleranță. Dar e un militar, un ofițer superior și decorat; un om care a ocupat un rang însemnat în armată. Armata, domnule! Nu trebuie să ne atingem de armată!

— Ei, domnule, eu mă ating de armată întocmai cum o face chirurgul care-i pansează rănilor! E vorba să-i redau un colonel, armatei ăsteia! Și dumneavoastră sunteți cel care, din spirit de rutină, vreți s-o lipsiți de-un colonel!

— Vă implor, domnule, nu vă aprindeți așa și nu vorbiți atât de tare: ar putea să ne audă cineva. Fiți sigur că voi fi alături de dumneavoastră în tot ce vreți să faceți pentru această frumoasă și glorioasă armată a țării mele. V-ați gândit însă la chestiunea religioasă?

— Ce chestiune religioasă?

— Ca să vă spun adevărul, domnule (dar asta numai între noi), restul este pur accesoriu și ajungem la punctul delicat. Am primit o vizită, mi s-au făcut observații foarte judicioase. Simplul anunț al proiectului dumneavoastră a provocat tulburare într-un oarecare număr de conștiințe. Există temerea că succesul unei întreprinderi de acest gen va constitui o lovitură pentru credință, va scandaliza, într-un cuvânt, spiritele așezate. Căci, în sfârșit, dacă domnul Fougas e mort, înseamnă că a fost voința lui Dumnezeu. Nu vă e teamă că, înviindu-l, mergeți împotriva lui Dumnezeu?

— Nu, domnule; deoarece sunt sigur că nu-l voi învia pe Fougas dacă Dumnezeu a hotărât altminteri. Dumnezeu îngăduie ca un om să facă febră, dar Dumnezeu îngăduie de

asemenea ca medicul să-l însănătoșească. Dumnezeu a îngăduit ca un brav soldat al împăratului să fie prins de patru bețivani de ruși, condamnat ca spion, înghețat într-o fortăreață și pus la uscat de un neamț bătrân sub o mașină pneumatică. Dar Dumnezeu îngăduie și ca eu să-l descopăr pe acest nefericit într-o dugheană de vechituri, să-l aduc la Fontainebleau, să-l examinez împreună cu câțiva savanți, și ca noi să punem la cale un mijloc aproape sigur de a-i reda viața. Toate acestea dovedesc un lucru, și anume că Dumnezeu e mai drept, mai îngăduitor și mai milostiv decât aceia care abuzează de numele lui pentru a vă ațâța.

— Vă asigur, domnule, că nu sunt defel ațâțat. Cedez în fața argumentelor dumneavoastră pentru că sunt bune și pentru că sunteți un om respectabil în oraș. Sper, de altfel, că nu veți reprobă un act de zel la care am fost îndemnat. Eu sunt funcționar, domnule. Or, ce este un funcționar? Un om care are un post, închipuiți-vă acum că funcționarii s-ar expune riscului de a-și pierde postul, ce-ar mai rămâne din Franța? Nimic, domnule, absolut nimic. Am onoarea să vă salut.

În ziua de 15 august dimineața, domnul Karl Nibor se prezentă acasă la domnul Renault împreună cu doctorul Martout și comisia numită la Paris de Societatea de biologie. Așa cum se întâmplă deseori în provincie, intrarea ilustrului nostru savant fu un fel de deziluzie. Doamna Renault se aștepta să vadă apărând, dacă nu un magician în robă de catifea înstelată cu aur, cel puțin un bătrân de o prestanță și o gravitate extraordinară. Karl Nibor este un bărbat de statură mijlocie, foarte blond și foarte firav. Are probabil patruzeci de ani, însă nu i-ai da mai mult de treizeci și cinci. Poartă mustață și muscă sub buza de jos; e vesel, vorbăreț, agreabil și destul de modern pentru a le amuza pe doamne. Dar Clémentine nu avu parte de conversația lui. Mătușa sa o dusesse la Moret pentru a o sustrage temerilor și emoțiilor precum și exaltărilor victoriei.

ALELUIA!

Domnul Nibor și colegii săi, după complimentele de rigoare, cerură să vadă subiectul. Nu aveau timp de pierdut iar experiența nu putea să dureze mai puțin de trei zile. Léon se grăbi să-i conducă în laborator și să deschidă cele trei sipete ale colonelului.

Găsiră că bolnavul arăta destul de bine. Domnul Nibor îl despuie de veșminte, care se sfâșiară ca iasca, deoarece se uscaseră prea tare în etuva lui taica Meiser. Trupul, dezbrăcat, fu socotit intact și perfect sănătos. Nimeni nu îndrăznea încă să garanteze succesul, dar toată lumea era plină de speranță.

După acest prim examen, domnul Renault își puse laboratorul la dispoziția oaspeților săi. El le oferă tot ce avea cu o generozitate care nu era lipsită de vanitate. Pentru cazul când folosirea electricității ar fi părut necesară, avea o puternică baterie de butelii de Leyda și patruzeci de elemente Bunsen, toate nou-nouțe. Domnul Nibor îi mulțumi zâmbind.

— Păstrați-vă comorile, îi spuse el. Cu o cadă de baie și un cazan de apă clocotită vom avea tot ce ne trebuie. Colonelului nu-i lipsește nimic altceva decât umiditatea. E vorba să-i redăm cantitatea de apă necesară funcționării organelor. Dacă aveți o încăpere unde să se poată aduce un jet de aburi, vom fi mai mult decât mulțumiți.

Domnul Audret, arhitectul, tocmai construise lângă laborator o mică sală de baie, comodă și luminoasă. Celebra mașină cu aburi nu era departe, iar cazanul ei nu slujise până în prezent decât la încălzirea băii pentru domnul și doamna Renault.

Colonelul fu transportat în această încăpere cu toate atențiile pe care le merita fragilitatea sa. Nu trebuia să i se rupă și a doua ureche în graba mutării. Léon dădu fuga să aprindă focul cazanului, iar domnul Nibor îl numi fochist pe câmpul de luptă.

Curând un jet de abur calduț pătrunse în sala de baie, creând în jurul colonelului o atmosferă umedă care fu ridicată treptat, și fără salturi, până la temperatura corpului omenesc. Aceste

condiții de căldură și umiditate fură menținute cu cea mai mare grijă timp de douăzeci și patru de ceasuri. Nimeni din casă nu dormi. Membrii comisiei pariziene erau instalați în laborator: Léon întreținea focul; domnul Nibor, domnul Renault și domnul Martout mergeau cu rândul să supravegheze termometrul. Doamna Renault pregătea ceai, cafea și chiar punct; Gothon, care se împărtășise dimineța, se ruga lui Dumnezeu într-un ungher al bucătăriei pentru ca acest miracol nelegiuit să nu reușească. O oarecare agitație domnea deja în oraș, însă nu-ți dădeai seama dacă trebuia s-o atribui sărbătorii din 15, ori faimoasei întreprinderi a celor șapte savanți din Paris.

În ziua de 16, la ceasurile două se obținuseră rezultate încurajatoare. Pielea și mușchii își redobândiseră aproape întreaga lor suplețe, dar articulațiile erau încă dificil de flectat. Starea de suprapare a pereților abdominali și a intervalelor dintre coaste arăta, în sfârșit, că viscerele erau departe de a-și fi recăpătat cantitatea de apă pe care o pierduseră odinioară la domnul Meiser. Fu preparată o baie și menținută la temperatura de 37 de grade și jumătate. Îl lăsară pe colonel în ea timp de două ceasuri, având grijă să-i treacă des peste țeastă un burete fin, îmbibat cu apă.

Domnul Nibor îl scoase din baie atunci când pielea, care se umflase mai repede decât alte țesuturi, începu să capete o nuanță albă și să se rideze ușor. Îl menținură, până în seara de 16, în această sală umedă, unde fu instalat un aparat care lăsa să cadă din când în când o ploaie fină, de 37 de grade și jumătate. O nouă baie fu efectuată seara. În timpul nopții, trupul fu înfășurat în flanelă, însă menținut constant în aceeași atmosferă de vapori.

În ziua de 17 dimineța, după o a treia baie de un ceas și jumătate, țesuturile chipului și formele trupului aveau aspectul firesc: s-ar fi zis că era vorba de un om adormit. Cinci-șase curioși fură admiși să-l vadă, între alții colonelul regimentului 23. În prezența acestor martori, domnul Nibor îndoi pe rând toate articulațiile și dovedi că acestea își reluaseră suplețea. El masă încetșor membrele, trunchiul, abdomenul, întredeschise buzele, îndepărtă maxilarele, care erau destul de puternic strânse, și văzu că limba își revenise la volumul și la consistența ei obișnuită. Întredeschise pleoapele: globul ocular era tare și strălucitor.

— Domnilor, spuse savantul, iată semne care nu înșală; garantez de succes. În câteva ceasuri, veți asista la primele manifestări ale vieții.

— Dar, întrerupse unul din cei de față, de ce nu imediat?

— Pentru că țesutul conjunctiv este un pic prea palid față de cât ar trebui. Dar vinișoarele acestea care parcurg albul ochilor au căpătat deja un aspect foarte liniștitor. Sângele s-a refăcut bine. Ce este sângele? Globule roșii înotând în *serum* sau zer. Serumul bietului Fougas se uscăse în vine; apa pe care am introdus-o în mod gradat, printr-o lentă endosmoză, a umflat albumina și fibrina din serum, care a revenit la starea lichidă. Globulele roșii, pe care uscarea le aglutinase, rămăneau nemișcate ca niște corăbii eșuate la reflux. Iată-le repuse în stare de plutire: ele se îngroașă, se umflă, își rotunjesc marginile, se dezlipesc unele de altele, se vor pune în circulație prin canalele lor la primul impuls pe care li-l vor da contracțiile inimii.

— Rămâne de știut, spuse domnul Renault, dacă inima va voi să se pună în mișcare. Într-un om viu, inima se mișcă sub impulsia creierului, transmisă prin nervi. Creierul acționează sub impulsia inimii, transmisă prin artere. Totul formează un circuit perfect, în afara căruia nu există salvare. Atunci când nici inima, nici creierul nu funcționează, cum e în cazul colonelului, eu nu văd care din cele două ar putea să dea impulsia celuilalt. Vă amintiți acea scenă din *Scoala femeilor*, în care Arnolphe vine să bată la propria-i poartă? Valetul și slujnica, Alain și Georgette, se află amândoi în casă. „Georgette! strigă Alain. – Ei, ce e? răspunde Georgette. – Du-te și deschide! – Du-te tu! – Pe crucea mea, eu nu mă mișc! – Nici eu nu mă mișc. – Deschide odată! – Deschide tu!” și nimeni nu deschide. Mă tem, domnule, să nu asistăm la o reprezentare a acestei comedii. Trupul colonelului e casa; Arnolphe, care vrea să intre, este principiul vital. Inima și creierul îndeplinesc rolul lui Alain și al Georgettei. „Du-te și deschide! spune unul. – Du-te tu”, răspunde celălalt. Iar principiul vital rămâne la poartă.

— Domnule, replică zâmbind doctorul Nibor, dumneata uiți sfârșitul scenei. Arnolphe se enervează și strigă:

*Oricare dintre voi nu va deschide poarta,
Flămând va sta vreo patru zile bune!*

Și pe dată Alain sare degrabă, Georgette dă fuga și poarta se

deschide. Notează că, dacă vorbesc așa, e pentru a intra în raționamentul dumatăle, deoarece cuvântul principiu vital este în contradicție cu stadiul actual al științei. Viața se va manifesta îndată ce creierul sau inima, ori vreuna din părțile trupului care au proprietatea de a acționa în mod spontan, își va fi recăpătat cantitatea de apă de care are nevoie. Substanța organizată are proprietăți care îi sunt inerente și care se manifestă de la sine, fără impulsia nici unui principiu străin, numai să se afle în anumite condiții de mediu. Pentru ce nu se contractă încă mușchii domnului Fougas? Pentru ce țesutul creierului nu intră în acțiune? Deoarece ele nu au încă volumul de umiditate care le e necesar. Lipsește poate o jumătate de litru de apă în cupa vieții. Eu însă nu mă voi grăbi s-o umplu: prea mi-e frică să n-o sparg, înainte de a face o ultimă baie acestui viteaz, trebuie să-i mai masăm o dată toate organele, să-i supunem abdomenul unor apăsări metodice pentru ca seroasele pântecelui, ale pieptului și ale inimii să fie perfect dezaglutinate și susceptibile de a aluneca unele pe altele. Vă închipuiți că cea mai mică agățătură în acele regiuni, și chiar cea mai mică rezistență, ar fi de-ajuns să-l ucidă pe omul nostru în clipa învierii sale.

Vorbind, el îmbina pilda cu preceptul, și frământa torsul colonelului. Cum spectatorii umpleau cam prea exact sala de baie și cum ți-era aproape imposibil să te miști acolo, domnul Nibor îi rugă să treacă în laborator. Dar laboratorul se dovedi atât de aglomerat încât trebuiră să-l evacueze în folosul salonului: comisarii societății de biologie aveau abia un colț de masă pe care să-și întocmească procesul-verbal. Salonul însuși era înțesat de lume, ca și sufrageria și până și curtea casei. Prieteni, străini, necunoscuți, se strâneau unii într-alții și așteptau în tăcere. Însă liniștea unei mulțimi nu e cu mult mai puțin zgomotoasă decât vuietul mării. Voluminosul doctor Martout, extraordinar de aferat, se arăta din când în când și despica valurile de curioși, ca un galion încărcat cu vești. Fiecare vorbă a sa circula din gură-n gură și se răspândea până-n stradă, unde treizeci de grupuri de militari și de civili se agitau în toate părțile. Niciodată această mică rue de la Faisanderie nu cunoscuse o asemenea îmbulzeală. Un trecător mirat se opri, întrebând:

— Ce s-a-ntâmplat? E o înmormântare?

— Dimpotrivă, domnule.

- Prin urmare, un botez?
- Cu apă caldă!
- O naștere?
- O renaștere!

Un bătrân judecător la tribunalul civil explica substitutului legenda bătrânului Aeson, fiert în cazanul Medeei.

— E aproape aceeași experiență, zicea el, iar eu credeam că poezii au calomniat-o pe vrăjitoarea din Colchos. Ar trebui făcute niște frumoase versuri latinești în legătură cu asta; dar nu mai am eu cutezanța mea de altădată!

Fabula Medeam cur crimine carpit iniquo?

Ecce novus surgit redividus Aeson ab undis

Fortior, arma petens, juvenili pectore miles...

Redividus e luat în sens activ; e o licență, sau cel puțin o îndrăzneală. Ah, domnule! fost-a o vreme când eram omul care cuteza orice, în versuri latinești!

— Dom'căprar! zicea un recrut din leatul 1859.

— Ce e, Freminot?

— Drept e c-au pus să fiarbă pe unu' din ai bătrâni într-o oală, cică să-l reîmbrace în hainele lui de colonel?

— Drept ori nu, subaltern, eu am stat și-am ascultat.

— M-închipui că-i o poveste fără o bază, să ne fie cu pardon?

— Să-ți intre-n cap, Freminot, că nimic nu-i imposibil pentru superiorii tăi! Accidental ignori că legumele uscate, puse la fiert, își recapitulează starea lor primitivă și supranaturală?

— Numai că, domn' căprar, dacă le-ai fierbe trei zile de-a rândul, terci s-ar face!

— Păi, imbecilule, pentru ce se zice de ai bătrâni că au carnea tare?

La prânz, comisarul de poliție și locotenentul de jandarmi își croiră drum prin îmbulzeală și pătrunseră în casă. Domnii ăștia se grăbiră să declare domnului Renault-tatăl că vizita lor nu avea nimic oficial și că veneau din curiozitate. Întâlniră în coridor pe subprefect, pe primar și pe Gothon, care se plângea în gura mare, văzând că guvernul dădea o mână de ajutor la asemenea vrăjitorii.

Către ceasurile unu domnul Nibor îi făcu colonelului o nouă baie prelungită, după terminarea căreia trupul suportă un masaj mai puternic și mai complet decât primul.

— Acum, spuse doctorul, îl putem transporta pe domnul

Fougas în laborator, pentru a oferi învierii sale întreaga publicitate dorită. S-ar cuveni însă să-l îmbrăcăm, iar uniforma lui e ruptă fâșii.

— Eu cred, răspunse bunul domn Renault, că colonelul este cam de aceeași talie cu mine; pot deci să-i împrumut niște haine de-ale mele. Facă cerul să le folosească! Însă, între noi fie vorba, eu unul nu sper.

Gothon aduse, bombănind, tot ce era necesar pentru a îmbrăca un om complet gol. Dar îmbufnarea îi trecu în fața frumuseții colonelului:

— Săracu domnu'! se văicări ea. E tânăr, e fraged, e alb ca un pui de găină! Mare păcat ar fi să nu-și revină!

Se aflau circa patruzeci de persoane în laborator când îl transportară acolo pe Fougas. Domnul Nibor, ajutat de domnul Martout, îl așează pe o canapea și ceru câteva clipe de tăcere absolută. Doamna Renault întrebă tocmai în acel moment dacă avea voie să intre; i se îngădui.

— Doamnă și domnilor, spuse doctorul Nibor, viața se va manifesta peste câteva minute. E posibil ca mușchii să intre în acțiune primii și ca acțiunea lor să fie convulsivă, ea nefiind încă reglată de influența sistemului nervos. Trebuie să vă previn asupra acestui lucru, pentru ca, dacă se va întâmpla, să nu vă înspăimântați. Doamna, care este mamă, trebuie că va fi impresionată mai puțin ca oricine; ea a simțit în luna a patra a sarcinii efectul acestor mișcări dezordonate care probabil se vor produce la scară mare. Sper, pe deasupra, că primele contracții spontane se vor produce în fibrele inimii. E ceea ce se întâmplă la embrion, la care mișcările ritmice ale inimii preced actele nervoase.

El începu din nou să exercite presiuni metodice asupra părții de jos a pieptului, stimulând pielea mâinilor, întredeschizând pleoapele, examinând pulsul, ascultând regiunea inimii.

Atenția spectatorilor fu o clipă atrasă de un tumult exterior. Un batalion al regimentului 23 trecea, cu muzica în frunte, pe rue de la Faisanderie. În timp ce alămurile domnului Sax zguduiau geamurile casei, o roșeață subită împurpura obrajii colonelului. Ochii săi, care rămăseseră întredeschiși, clipiră cu o lumină mai vie. În aceeași clipă, domnul Nibor, care asculta pieptul, exclamă:

— Aud bătăile inimii!

Abia rostise aceste cuvinte, că pieptul se umflă printr-o aspirație violentă, membrele se contractară, trupul se ridică și se auzi un strigăt de: „Vive l'Empereur!”

Dar ca și cum un asemenea efort i-ar fi epuizat energia, colonelul Fougas recăzu pe canapea, murmurând cu glas stins:

— Unde mă aflu? Băiete! anuarul!

ÎN CARE COLONELUL FOUGAS AFLĂ CÂTEVA NOUTĂȚI CE VOR PĂREA VECHI CITITORILOR MEI

Printre persoanele prezente în această scenă, nu exista măcar una singură care să fi văzut vreodată o înviere. Vă las să vă imaginați surpriza și bucuria care se stârniră în laborator. O triplă salvă de aplauze amestecate cu strigăte salută triumful doctorului Nibor. Mulțimea, înghesuită în salon, pe culoare, în curte și până și în stradă, înțelese la acest semnal că miracolul se înfăptuise. Nimic nu o mai putu reține, ea forță ușile, trecu peste obstacole, răsturnă pe înțelepții care vroiau s-o oprească, și ajunse în sfârșit să năvălească în cabinetul de fizică.

— Domnilor! strigă domnul Nibor, vreți să-l uciideți!

Dar nimeni nu-l băgă în seamă. Cea mai feroce dintre toate patimile, curiozitatea, împingea mulțimea înainte; fiecare voia să vadă, cu riscul de a-i strivi pe ceilalți. Domnul Nibor căzu, domnul Renault și fiul său, încercând să-i sară în ajutor, fură doborâți peste trupul lui; doamna Renault fu răsturnată la rândul ei la picioarele colonelului și începu să țipe.

— Pe toți dracii! zise Fougas, ridicându-se ca împins de un resort, ticăloșii ăștia au să ne înăbușe de nu-i omorâm!

Atitudinea, sclipirea din ochii lui, și mai ales prestigiul miracolului făcură un vid în juru-i. S-ar fi zis că pereții se îndepărtaseră, sau că spectatorii intraseră unii într-alții.

— Afară cu toții! răcni Fougas cu cel mai poruncitor glas al său.

Un concert de țipete, de explicații, de raționamente, se ridică în jurul lui; el crede că aude amenințări, înșfacă primul scaun aflat la îndemână, îl învârte deasupra capului ca pe-o armă, împinge, lovește, îi doboară pe civili, pe soldați, pe funcționari, pe savanți, pe prieteni, pe curioși, pe comisarul de poliție și revarsă tot acest torent omenesc în stradă cu un vacarm înspăimântător. Lucrul odată terminat, el închide ușa cu zăvorul, se întoarce în laborator, vede trei bărbați în picioare alături de

doamna Renault și spune bătrânei doamne, îndulcindu-și glasul:

— Ce zici, măicuță, să-i expediez și pe ăștia trei ca pe ceilalți?

— Să nu cumva să faceți asta! strigă buna doamnă. Soțul meu și fiul meu, domnule. Și domnul doctor Nibor, care v-a redat viața.

— În acest caz, cinste lor, măicuță! Fougas n-a încălcat niciodată legile recunoștinței și ale ospitalității. Cât despre dumneata, Esculap, poftim!

În aceeași clipă el observă că zece-doisprezece curioși se cățăraseră de pe trotuarul străzii până la ferestrele laboratorului. Se duse drept la ei și deschise fereastra cu o repeziciune care îi făcu să sară înapoi în mulțime.

— Popor! zise el, am doborât o sută de tâlhari care nu respectau nici sexul nici slăbiciunea. Pentru cei care nu vor fi mulțumiți, mă numesc colonelul Fougas, din regimentul 23. Et vive l'Empereur!

Un amestec confuz de aplauze, de strigăte, de râsete și de vorbe deșuchate răspunse acestei alocuțiuni bizare. Léon Renault se grăbi să iasă pentru a prezenta scuze tuturor celor cărora li se datorau. El invită pe câțiva prieteni să cineze în aceeași seară cu teribilul colonel și, mai ales, nu uită să trimită un mesager la Clémentine.

Fougas, după ce vorbi poporului, se întoarse spre gazdele sale și, legănându-se cu un aer trufaș, se așează călare pe scaunul care i se întinsese, își răsuci vârfurile mustăților și zise:

— Așa, să stăm de vorbă. Prin urmare am fost bolnav?

— Foarte bolnav.

— Nemaipomenit! Mă simt foarte bine. Mi-e foame și, în așteptarea cinei, chiar aș bea un pahar din schnick-ul vostru.

Doamna Renault ieși, dădu un ordin și se întoarse imediat.

— Dar spuneți-mi unde mă aflu! reluă colonelul. După aceste simboluri ale muncii, recunosc un discipol al Uraniei; poate un prieten al lui Monge și al lui Berthollet. Însă amabila cordialitate întipărită pe fețele voastre îmi dovedește că nu sunteți locuitori ai acestei țări ai mâncătorilor de varză călită. Da, mi-o spun bătaile inimii mele. Prieteni, noi avem aceeași patrie. Sensibilitatea cu care m-ați primit, în lipsa altor indicii, m-ar fi avertizat că sunteți francezi. Ce întâmplări v-au adus atât de departe de pământul natal? Copii ai țării mele, ce furtună v-a aruncat pe-un țărîm neospitalier?

— Dragul meu colonel, răspunse domnul Nibor, dacă vrei să fii cuminte, nu pune prea multe întrebări deodată. Lasă-ne nouă plăcerea să te informăm încetul cu încetul și în mod ordonat, căci ai multe lucruri de aflat.

Colonelul se înroși de furie și răspunse cu aprindere:

— Nu dumneata ai să-mi dai mie lecții, domnișorul!

O picătură de sânge care îi căzu pe mână îi schimbă șirul ideilor:

— Ia te uită! zise el, nu cumva sângerez?

— Nu-i nimic grav; circulația s-a restabilit iar urechea dumitale ruptă...

Își duse iute mâna la ureche și zise:

— E desigur adevărat. Dar, la dracu' dacă-mi amintesc de accidentul ăsta!

— Am să-ți fac un mic pansament și în două zile n-are să se mai vadă.

— Nu te mai osteni, dragul meu Hippocrate; un pic de praf de pușcă e cel mai bun leac!

Domnul Nibor se pregăti să-l panseze ceva mai puțin militarăște. În acest moment Léon intră pe ușă.

— Ah! ah! îi zise el doctorului, reparați răul pe care l-am făcut.

— Mii de tunete! răcni Fougas smulgându-se din mâinile domnului Nibor pentru a-l înșfăca pe Léon de guler. Așadar tu, pramatie, mi-ai rupt urechea?

Léon era foarte blând, dar își pierdu calmul. Îl smuci brusc pe omul său.

— Da domnule, eu ți-am rupt urechea, trăgând de ea, și dacă această mică nenorocire nu mi s-ar fi întâmplat, e sigur că astăzi te-ai afla la șase picioare sub pământ. Eu sunt cel care ți-am salvat viața, după ce te-am cumpărat cu banii mei, atunci când nu erai cotate la mai mult de douăzeci și cinci de ludovici. Eu sunt cel care a petrecut trei zile și două nopți îndesând cărbuni sub cazanul dumitale. Tatăl meu este cel care ți-a dat veșmintele pe care le ai pe trup; te afli în casa noastră, bei păhărelul de rachiu pe care ți-l aduce Gothon; dar pentru Dumnezeu! lasă obiceiul de-a mă numi pramatie, de a o numi pe mama măicuță, și de a-i azvârli pe prietenii noștri în stradă, fpcându-i tâlhari!

Colonelul, complet aiurit, îi întinse mâna lui Léon, domnului Renault și doctorului, sărută galant mâna doamnei Renault,

sorbi dintr-o înghițitură un pahar de vin de Bordeaux plin ochi cu rachiou și spuse cu emoție-n glas:

— Virtuoși locuitori, dați uitării ieșirile unui suflet aprig, dar generos. Domolirea patimilor va fi de-acum înainte lege pentru mine. După ce am biruit toate popoarele din univers, e frumos să te birui pe tine însuși.

Acestea fiind spuse, își lăasă urechea pe mâna domnului Nibor, care termină pansamentul.

— Dar, zise el, adunându-și amintirile, prin urmare n-am fost împușcat?

— Nu.

— Și n-am fost înghețat în turn?

— Nu de tot.

— Pentru ce mi s-a scos uniforma? Am ghicit! Sunt prizonier!

— Ești liber.

— Liber! Vive l'Empereur! Dar atunci, n-am nicio clipă de pierdut! Câte leghe sunt de-aici până la Dantzig?

— E foarte departe.

— Cum numiți dumneavoastră văgăuna asta?

— Fontainebleau.

— Fontainebleau! În Franța?

— În Seine-et-Marne. Tocmai vă prezentam pe subprefect atunci când l-ați azvârlit în strada.

— Puțin îmi pasă mie de toți subprefecții! Eu am o misiune de la împărat pentru generalul Rapp și trebuie să plec chiar astăzi spre Dantzig. Dumnezeu știe dacă am să ajung la timp!

— Bietul meu colonel, ați ajunge prea târziu. Dantzigul s-a predat.

— Imposibil. De când?

— De patruzeci și șase de ani în curând.

— Mii de tunete! Nu înțeleg să fiu... luat peste picior!

Domnul Nibor îi puse în mână un calendar și îi spuse:

— Vezi dumneata singur! Suntem în 17 august 1859; ai adormit în turnul din Liebenfeld în ziua de 11 noiembrie 1813; sunt așadar patruzeci și șase de ani de când lumea merge fără dumneata.

— Douăzeci și patru și cu patruzeci și șase; dar atunci ar trebui să am șaptezeci de ani, după socoteala dumneavoastră.

— Vioiciunea dumitale arată bine că ai tot douăzeci și patru.

El ridică din umeri, rupse calendarul și îi spuse, izbind cu

piciorul în parchet:

— Almanahul dumneavoastră e o glumă!

Domnul Renault dădu fuga în biblioteca sa, luă o jumătate de duzină de volume la întâmplare, și îl puse să citească, în josul titlurilor, datele de 1826, 1833, 1847, 1858.

— Iertați-mă, spuse Fougas, cuprinzându-și capul în mâini. Ceea ce mi se întâmplă e atât de nou! Nu cred ca vreo ființă omenească să fi trecut vreodată printr-o asemenea încercare. Am șaptezeci de ani!

Buna doamnă Renault se duse și luă o oglindă din baie și i-o dădu, spunând:

— Priviți-vă!

El ținea oglinda cu ambele mâini și era ocupat în tăcere să facă din nou cunoștință cu el însuși, când o orgă ambulantă pătrunse în curte și cântă:

„Pornind spre Siria!”

Fougas trânti oglinda de pământ, strigând:

— Ce-mi tot îndrugați acolo? Aud cântecul reginei Hortense!

Domnul Renault îi explică cu răbdare, în timp ce aduna cioburile oglinzii, că frumosul cântec al reginei Hortense devenise o arie națională și chiar oficială, că muzica regimentelor substituise această melodie Marsiliezei și că soldații noștri, lucru ciudat! nu luptau mai prost dintr-atât. Dar deja colonelul deschisese fereastra și striga la savoyard:

— Hei! amice! Ai un napoleon dacă-mi spui în ce an respir eu acum!

Artistul se porni să danseze cât putu de ușurel, clătinându-și rășnița lui muzicală.

— Ieși la ordin! zbieră colonelul. Și lasă în repaus mașina aia satanică!

— Un bănuț, don'sorule!

— Am să-ți dau nu un bănuț, ci un napoleon, dacă îmi spui în ce an suntem!

— Țe caraghios, hi! hi! hi!

— Iar dacă nu-mi spui mai iute, îți tai urechile!

Savoyardul o luă la fugă, dar se întoarse imediat, de parcă ar fi meditat în goană la maxima: Cine nu riscă, nu câștigă.

„Conasule! zise el cu o voce mucalită, suntem în o mie optsute ținzeți și nouă.

— Bun! răcni Fougas. Căută după bani în buzunare, dar nu

găsi nimic. Léon îl văzu în încurcătură și aruncă douăzeci de franci în curte, înainte de a închide fereastra, arătă cu degetul fațada unei mici clădiri noi și cochete, pe care colonelul putu citi literă cu literă:

AUDRET, ARHITECT MDCCCLIX

Informație perfect limpede, și care nu costa douăzeci de franci.

Fougas, nițel încurcat, îi strânse mâna lui Léon și îi spuse:

— Prietene, nu voi uita că încrederea este prima datorie a recunoștinței față de binefacere. Dar vorbiți-mi despre patrie! Eu calc pământul sacru pe care am luat ființă și ignor destinele țării mele. Franța e tot regina lumii, nu-i așa?

— Desigur, zise Léon.

— Ce mai face împăratul?

— Bine.

— Și împărăteasa?

— Foarte bine.

— Și regele Romei?

— Prințul imperial? E un copil foarte frumos.

— Cum? un copil frumos? Și ai obrazul să spui că suntem în 1859!

Domnul Nibor luă cuvântul și explică pe scurt că suveranul actual al Franței nu era Napoleon I, ci Napoleon III.

— Dar atunci, exclamă Fougas, împăratul meu a murit!

— Da.

— Imposibil! Îndrugați-mi tot ce vreți, dar asta nu! Împăratul meu e nemuritor.

Domnul Nibor și cei doi Renault, care nu erau totuși istorici de profesie, fură obligați să-i facă în rezumat istoria secolului nostru. Se duseră să caute o carte groasă, scrisă de domnul de Norvins și ilustrată cu niște frumoase gravuri de Raffet. El nu acceptă adevărul decât pipăindu-l cu degetul, și încă mai exclama la tot pasul: „Imposibil! Ce-mi citiți dumneavoastră nu e istorie; e un roman scris spre a-i face pe soldați să plângă!”

Trebuie, într-adevăr, că acest tânăr avea un suflet tare și bine călit, căci el află în patruzeci de minute toate nenorocirile pe care soarta le distribuise în răstimpul a douăzeci și opt de ani, de la prima abdicare până la moartea regelui Romei. Mai puțin norocos decât foștii săi tovarăși de arme, el nu avu un interval

de odihnă între acele lovituri teribile și repetate care îl izbeau toate în inimă, în același loc. Ar fi putut exista temerea ca lovitură să-și atingă ținta și ca sârmanul Fougas să moară în primul ceas de viață. Însă acest diavol de om se încovoia și zvâcnea rând pe rând, ca un arc. Țipă de admirație ascultând despre frumoasele bătălii ale campaniei din Franța; mugii de durere, asistând la scena de despărțire de la Fontainebleau, întoarcerea din insula Elba îi luminează frumosul și nobilul chip; inima sa alergă la Waterloo o dată cu ultima armată a Imperiului și se frânse acolo. Apoi își strângea pumnii și spunea printre dinți: „De-aș fi fost eu acolo, în fruntea regimentului 23, Blücher și Wellington ar fi văzut ei!” Invazia, drapelul alb, martirul din Sfânta Elena, teroarea albă din Europa, uciderea lui Murat, acel dumnezeu al cavaleriei, moartea lui Ney, a lui Brune, a lui Mouton Duvernet și a atâtor alți oameni de suflet pe care-i cunoscuse, admirase și iubise, îl aruncară într-o serie de crize de furie; nimic nu-l doborâ însă. Ascultând despre moartea lui Napoleon, jura să sfâșie cu dinții inima Angliei; lenta agonie a palidului și fermecătorului moștenitor al Imperiului îi inspira tentația de a spinteca burta Austriei. Atunci când drama luă sfârșit și cortina căzu peste Schoenbrunn, își șterse lacrimile și zise:

— Bine. Am trăit într-o clipă o viață întreagă de om. Acum, arătați-mi harta Franței!

Léon se apucă să răsfoiască un atlas, în timp ce domnul Renault încerca să rezume pentru colonel istoria Restaurației și a monarhici de la 1830. Însă Fougas era cu mintea aiurea.

— Ce-mi pasă mie, zicea el, că două sute de palavragii de deputați au pus un rege în locul altuia? Regi! am văzut atâția pe pământ! Dacă imperiul ar mai fi durat încă zece ani, aș fi putut să-mi iau un rege ca să-mi perie hainele!

Când i se puse atlasul sub ochi, exclamă mai întâi cu un profund dispreț: „Asta - Franța!” Dar îndată două lacrimi de duioșie, scăpându-i din ochi, udară Ardeche și Gironde. Sărută harta și spuse cu o emoție care îi cuprinse aproape pe toți cei de față:

— Iartă-mă sârmana mea bătrână, că ți-am insultat nefericirea! Scelerații aceia, pe care i-am snopit pretutindeni în bătaie, au profitat de somnul meu pentru a-ți reduce hotarele; dar, mică sau mare, bogată sau săracă, tu ești maica mea, și te

iubesc ca un fiu bun! Iată Corsica, unde s-a născut gigantul secolului nostru, iată Toulouse, unde am văzut lumina zilei; iată Nancy, unde mi-am simțit inima bătând, unde cea pe care o numeam Egle a mea poate că mă așteaptă încă! Franța! tu ai un templu în inima mea; brațul acesta îți aparține; mă vei găsi mereu gata să-mi vărs sângele până la ultima picătură pentru a te apăra sau pentru a te răzbuna!

PRIMA MASĂ A CONVALESCENTULUI

Mesagerul pe care Léon îl trimisese la Moret nu putea ajunge acolo înainte de ceasurile șapte. Presupunând că le găsea pe doamne la masă la gazdele lor, că marea veste le-ar fi scurtat cina și că ar fi putut să-și procure cu ușurință o trăsură, Clémentine și mătușa ei aveau să fie probabil la Fontainebleau între ceasurile zece și unsprezece. Fiul domnului Renault se bucura dinainte de fericirea logodnicei sale. Ce bucurie pentru ea și pentru el, atunci când avea să-i prezinte pe omul miraculos pe care ea îl apăraseră de ororile mormântului, și pe care el îl înviase la rugămintile ei!

Între timp, Gothon, fericită și mândră pe cât fusese de neliniștită și scandalizată, aranja o masă de douăsprezece persoane. Tovarășul ei de galeră, un tânăr moșic de optsprezece ani, născut în comuna Sablons, o ajuta cu brațele și o amuza cu conversația lui.

— În căzu' ăsta don'șoară Gothon, zicea el așezând teancul de farfurii adânci, este cum s-ar zice un strigoi care-a ieșit din cutie ca să se-ncaiere cu comisarul și cu subprefectul!

— Strigoi dacă vrei, Celestin; sigur și cert este că se-ntoarce de departe, săracu' tânăr; dar strigoi poate că nu-i un cuvânt să-l spui când vorbești de stăpâni.

— Așa că e-adevărat c-o să fie și stăpânul nostru, ăsta? Se întâmplă zilnic ceva în plus. Mi-ar place mai mult de-ar veni niște servitori să ne într-ajute!

— Tacă-ți gura, puturosule! Când îți dau domnii bacșiș la plecare, nu te plângi că nu sunt decât doi la împărțeală.

— Aiurea! am cărat mai mult de cincizeci de găleți de apă ca să-l fiarbă pe colonelul ăsta al matală, și știu bin'că n-o să-mi dea bănuțu', că n-are para chioară-n buzunare! Îmi vine să cred că nu prea-s bani cu toptanu în țara de un' se-ntoarce!

— Lumea zice că are testamente de moștenit de pe la Strasbourg; un domn care i-a luat cu japca averea.

— Ia spune-mi, don'șoară Gothon, matală care citești toate

duminicile într-o cărțulie, unde-o fi stat colonelu' nost' în vremea când nu era pe lumea asta?

— Eh! în purgatoriu, unde!

— Atunci, de ce nu-i ceri matale știri despre vestitul ăla de baptist, ibovnicul matale din 1837, care s-a lăsat devale din vârful unui acoperiș, de unde pui să-i țină atâtea și-atâtea slujbe? Ei trebuie că s-or fi întâlnit p-acolo.

— Poate că-i posibil.

— Doar dacă baptistul n-o fi ieșit de-acolo, de când tot plătești matale pentru asta!

— Păi bun! mă duc seara asta în odaia colonelului, și cum nu-i trufaș din fire, o să-mi spună el ce știe... Dar, Celestin, tu nu vrei să mai faci și altceva? Uite, iar mi-ai frecat cuțitele mele de argint pentru dulce pe piatra de ascuțit!

Invitații intrară în salon, unde familia Renault se instalase împreună cu domnul Nibor și cu colonelul. Îi prezentară pe rând lui Fougas pe primarul orașului, pe doctorul Martout, pe maestrul Bonnivet, notar, pe domnul Audret și trei membri ai comisiei pariziene; cei trei erau obligați să-i părăsească înainte de cină. Convivii nu erau într-un totu liniștiți: coastele lor învinețite de primele mișcări ale lui Fougas le permiteau să presupună că aveau să cineze cu un nebun. Curiozitatea fu însă mai puternică decât frica. Colonelul îi liniști imediat, făcându-le o primire din cele mai cordiale. El se scuza pentru faptul că se comportase ca un om care se-ntoarce de pe cealaltă lume. Vorbi mult, un pic prea mult poate, însă lumea era atât de fericită să-l audă, iar cuvintele sale făceau atât de prețioasă ciudățenia evenimentelor, încât el obținu un succes fără rezerve. I se spuse că doctorul Martout fusese unul din principalii factori ai învierii sale, împreună cu o altă persoană, despre care i se promise că îi va fi prezentată mai târziu. El mulțumi cu căldură domnului Martout, și întrebă când va putea să-și exprime recunoștința față de cealaltă persoană.

— Sper, zise Leon, că o veți vedea astă-seară.

Nu-l mai așteptau decât pe colonelul regimentului 23 de linie, domnul Rollon. Acesta sosi, nu fără greutate, străbătând talazurile de popor care umpleau rue de la Faisanderie. Era un bărbat de patruzeci și cinci de ani, cu o voce tăioasă, cu figura deschisă. Părul îi era vag încărunțit, dar mustața brună, groasă și cu vârfurile-n sus, se ținea bine. Vorbea puțin, spunea ce

trebuie, știa multe și nu se lăuda: într-un cuvânt, un frumos tip de colonel. El veni direct la Fougas și îi întinse mâna ca unei vechi cunoștințe.

— Scumpul meu camarad, îi spuse, am căpătat, un mare interes pentru învierea dumneavoastră, atât în numele meu personal, cât și în numele regimentului. Regimentul 23, pe care am cinstea de a-l comanda, vă dădea ieri onorul ca unui strămoș. Începând din această zi, el vă va îndrăgi ca pe un prieten.

Nici cea mai mică aluzie la scena de dimineață, când domnul Rollon fusese tăvălit la fel ca și ceilalți.

Fougas răspunse cuviincios, dar cu o nuanță de răceală:

— Dragă camarade, spuse el, vă mulțumesc pentru bunele sentimente. E ciudat că destinul mă pune în fața succesorului meu, în chiar ziua în care deschid din nou ochii pe lume, căci, în sfârșit, nu sunt nici mort, nici general, nu m-am transferat, n-am fost scos la pensie și văd totuși un alt ofițer, mai demn fără îndoială, în fruntea faimosului meu 23. Dacă însă aveți ca deviză: „Onoare și curaj”, așa cum de altfel sunt convinși, nu am dreptul să mă plâng, iar regimentul e în mâini bune.

Cina era servită. Doamna Renault îl luă de braț pe Fougas. Ea îl așază în dreapta sa, iar pe domnul Nibor în stânga. Colonelul și primarul își ocupară locurile alături de domnul Renault; ceilalți convivi la întâmplare și fără etichetă.

Fougas înghiți ciorba și antreurile, luând și a doua oară din fiecare fel și bând în aceeași proporție. O poftă de pe lumea cealaltă!

— Stimabil amfitrion, îi spuse el domnului Renault, nu vă speriați văzându-mă că mă năpustesc asupra bucatelor. Am mâncat întotdeauna la fel de mult, în afară de retragerea din Rusia. Aveți în vedere de altfel că m-am culcat ieri fără să cinez, la Liebenfeld.

El îl rugă pe domnul Nibor să-i povestească prin ce șir de împrejurări ajunsese de la Liebenfeld la Fontainebleau.

— Îți amintești, spuse doctorul, un neamț bătrân, care ți-a slujit de interpret în fața consiliului de război?

— Perfect. Un om de treabă care avea o perucă violetă. Am să-mi amintesc toată viața, căci nu există două peruci de culoarea aceea.

— Ei bine! omul cu peruca violetă, altfel zis celebrul doctor Meiser, e cel care ți-a conservat viața.

— Unde este? vreau să-l văd, să-i cad în brațe, să-i spun...
— Avea șaiszeci și opt de ani trecuți atunci când ți-a adus acest mic serviciu: deci ar fi astăzi în al o sută cincisprezecelea an, dacă ar fi așteptat mulțumirile dumitale.

— Așadar nu mai este! Moartea l-a răpit recunoștinței mele!
— Nu știi încă tot ce îi datorezi. El ți-a lăsat, în 1824, o avere de trei sute șaptezeci și cinci de mii franci, al căror legitim proprietar ești. Or, cum un capital plasat cu cinci la sută se dublează în patrusprezece ani, datorită dobânzilor compuse, dumneata posedai, în 1838, o bagatelă de șapte sute cincizeci de mii franci; în 1852, un milion și jumătate. În sfârșit, dacă dorești să-ți lași fondurile în mâinile domnului Nicolas Meiser, din Dantzig, acest om cumsecade îți va datora trei milioane la începutul lui 1866, adică peste șapte ani. Îți vom da astă-seară o copie după testamentul binefăcătorului dumitale; e un document foarte instructiv, la care vei putea medita mergând la culcare.

— Am să-l citesc cu plăcere, zise colonelul Fougas. Însă aurul n-are valoare în ochii mei. Opulența generează moliciunea. Eu! să lăncezesc în trândăvia fără vlagă a lui Sibaris! Să-mi efeminez simțurile pe un pat de roze, niciodată! Mirosul prafului de pușcă mi-e mai scump decât toate parfumurile Arabiei. Viața n-ar mai avea pentru mine nici farmec nici salvare dacă ar trebui să renunț la tumultul amețitor al armelor. Iar în ziua în care vi se va spune că Fougas nu mai mărșăluiește în rândurile armatei, veți putea răspunde cu îndrăzneală: înseamnă că Fougas nu mai este!

Se întoarse către noul colonel al lui 23 și îi spuse:

— O, dumneavoastră, dragul meu camarad, spuneți-le că fastul insolent al bogăției e de o mie de ori mai puțin dulce decât austeră simplitate a soldatului! A colonelului, mai ales! Coloneii sunt regii armatei. Un colonel este mai puțin decât un general, și totuși ceva mai mult. El trăiește mai mult laolaltă cu soldatul, el pătrunde mai mult în intimitatea trupei. El este tatăl, judecătorul, prietenul regimentului său. Viitorul fiecăruia dintre oamenii săi se află în mâinile sale; drapelul e depus sub cortul său, ori în odaia sa. Colonelul și drapelul nu pot fi despărțiți, unul este sufletul, celălalt - trupul!

El ceru domnului Rollon îngăduința de a merge să revadă și să sărute drapelul regimentului 23.

— Îl veți vedea mâine dimineață, răspunse noul colonel, dacă

îmi veți face cinstea de a dejuna la mine acasă împreună cu câțiva dintre ofițerii mei.

El acceptă invitația cu entuziasm și se lansă în mii de întrebări despre soldă, despre efective, despre avansare, despre cadrele de rezervă, despre uniformă, despre marele și micul echipament, despre armament, despre teorie. Înțelese fără dificultate avantajele carabinei cu piston, însă zadarnică fu încercarea de a i se explica despre tunul cu țeava ghintuită. Artileria nu era partea lui tare; recunoștea totuși că Napoleon datora numeroase victorii faimoasei lui artilerii.

În timp ce nenumăratele fripturi ale doamnei Renault se succedau pe masă, Fougas întrebă, fără însă a pierde prilejul de a fi nițel mușcător, care erau principalele războaie ale anului, câte națiuni avea Franța în seamă, dacă nu se gândea în sfârșit să reînceapă cucerirea lumii? Informațiile ce i se dădură, fără a-l satisface în întregime, nu-i răpiră orice speranță.

— Am făcut bine c-am venit, zise el, e de lucru.

Războaiele din Africa nu-l prea seduceau, cu toate că regimentul 23 dobândise acolo o frumoasă sporire a gloriei.

— Ca școală e un lucru bun, zicea el. Soldații trebuie să se formeze altfel decât în grădinile Tivoli, ascunși după fustele doicilor. Dar de ce dracu' nu sunt aruncați cinci sute de mii de oameni în spatele Angliei? Anglia e sufletul coaliției, ascultați ce vă spun eu!

Câte argumente trebuiră pentru a-l face să înțeleagă campania din Crimeea, în care englezii luptaseră alături de noi!

— Înțeleg, spunea el, să-i ardem pe ruși; m-au făcut să-mi mănânc cel mai bun cal al meu. Dar englezii sunt de o mie de ori mai răi! Dacă acest tânăr (împăratul Napoleon III) nu știe asta, am să i-o spun. Nu mai poate fi vorba de îndurare după ceea ce au făcut în Sfânta Elena! Dacă aș fi fost în Crimeea, comandant șef, aș fi început prin a-i tăbăci ca lumea pe ruși; după care m-aș fi întors împotriva englezilor și i-aș fi azvârlit în mare, care e elementul lor!

I se dădură câteva amănunte asupra campaniei din Italia și fu încântat să afle că regimentul 23 luase o reductă sub ochii mareșalului duce de Solferino.

— Asta e tradiția regimentului, spuse el plângând în șervet. Tâlharul ăsta de 23 n-o să facă niciodată altceva! Zeița Victoriei l-a atins cu aripa ei!

Ceea ce-l uimi mult, de pildă, e că un război de o asemenea importanță se terminase într-un timp atât de scurt. Fu nevoie să i se explice că de câțiva ani se descoperise secretul de a transporta o sută de mii de oameni în patru zile, de la un capăt la celălalt al Europei.

— Bun! spuse el, admit asta. Ceea ce mă miră e că împăratul n-a inventat acest lucru în 1810, căci avea geniul transporturilor, geniul administrației, geniul birourilor, geniul oricărui lucru! Dar desigur că austriecii s-au apărat și e cu neputință pentru dumneavoastră ca în mai puțin de trei luni să fi ajuns la Viena.

— N-am mers atât de departe, într-adevăr.

— N-ați înaintat până la Viena?

— Nu.

— Ei bine, atunci, unde ați semnat pacea?

— La Villafranco.

— La Villafranco? Prin urmare asta e capitala Austriei?

— Nu, e un sat din Italia.

— Domnule, eu nu admit ca pacea să fie semnată în altă parte decât în capitale. Acesta era principiul nostru, ABC-ul nostru, primul paragraf din *Teorie*. Se pare că lumea s-a schimbat mult de când nu mai sunt eu de față. Răbdare însă!

Aici, adevărul mă obligă să spun că Fougas se ameți la desert. Băuse și mâncase ca un erou din Homer și vorbise mai copios decât Cicero în zilele lui bune. Aburii vinului, ai cărnii și ai elocinței i se urcară la cap. Deveni familiar, îi tutui pe unii, îi repezi pe alții și lansă un torent de absurdități care ar fi putut pune-n mișcare patruzeci de mori. Beția lui nu avea nimic brutal și mai ales nimic abject; ca nu era decât revărsarea unui spirit tânăr, afectuos, vanitos și dezordonat. Ținu vreo cinci-șase toasturi: pentru glorie, pentru extinderea frontierelor noastre, pentru nimicirea ultimului englez, pentru domnișoara Mars, speranță a scenei franceze, pentru sensibilitate, legătură fragilă, dar scumpă, care leagă pe îndrăgostit de obiectul său, pe tată de fiul său, pe colonel de regimentul său!

Stilul său, straniu amestec de familiaritate și emfază, provocă numeroase zâmbete în rândul auditoriului. El observă acest lucru și un rest de suspiciune se trezi în adâncul inimii lui. Din când în când el se întreba cu glas tare dacă oamenii aceia nu abuzau de naivitatea sa.

— Vai și amar! strigă el, vai și amar de aceia care ar vrea să mă facă să iau bostanii drept felinare! Felinarul ar exploda ca o bombă și ar aduce numai prăpăd în jur!

După asemenea discursuri, nu-i mai rămânea decât să se rostogolească sub masă, iar acest deznodământ era destul de previzibil. Dar colonelul aparținea unei generații de oameni robuști, obișnuiți cu excese de tot felul, la fel de rezistenți când era vorba de plăcere ca și în fața primejdiilor, a privațiunilor și a eforturilor istovitoare. Atunci când doamna Renault își mișcă scaunul pentru a arăta că masa luase sfârșit, Fougas se ridică fără efort, își arcui brațul cu grație și își conduse vecina de masă în salon. Avea umbletul un pic țeapăn și dintr-o bucată, dar mergea drept înainte și fără să se clatine. Bău două cești de cafea și o cantitate acceptabilă de lichioruri, după care începu să vorbească în modul cel mai rezonabil cu putință. Către ceasurile zece, întrucât domnul Martout își exprimase dorința de a-i auzi povestea, luă loc singur pe banca acuzaților, se reculese o clipă și ceru un pahar cu apă îndulcită. Se așezară cu toții în cerc în jurul lui, iar el începu următorul discurs, al cărui stil nițel învechit face apel la indulgența dumneavoastră.

POVESTEA COLONELULUI FOUĞAS, SPUSĂ DE EL ÎNSUȘI

Să nu vă așteptați ca eu să-mi presar povestirea cu acele flori mai mult agreabile decât solide, cu care imaginația se împodobește uneori pentru a sulemenii adevărul. Francez și soldat, eu ignor de două ori artifiiciul. Prietenia e cea care îmi pune întrebările, sinceritatea e cea care va răspunde.

M-am născut din părinți săraci, dar cinstiți, în pragul unui an fecund și glorios care luminează Jeu de Paume cu o auroră de libertate. Sudul fu patria mea; limba îndrăgită de trubaduri fu aceea pe care o bâiguui în leagăn. Nașterea mea o costă viața pe mama. Autorul zilelor mele, modest posesor al unui ogor, își uda pâinea cu sudoarea muncii. Primele mele jocuri nu fură acelea ale opulenței. Pietricelele pestrițe care se găsesc pe malul râului și acea insectă bine cunoscută pe care copilăria o face să zburătească liberă și captivă la capătul unui fir, îmi ținură loc de jucării.

Un bătrân slujitor al altarului, eliberat din lanțurile întunecate ale fanatismului și reconciliat cu instituțiile noi ale Franței, fu *Chironul* și *Mentorul* meu. El mă nutri cu măduva viguroasă a leilor Romei și Atenei; buzele sale distilau în urechile mele mierea înmiresmată a înțelepciunii. Onoare ție, bătrâne doct și respectabil, care mi-ai dat primele lecții de știință și primele pilde de virtute!

Dar deja acea atmosferă de glorie, pe care geniul unui bărbat și vitejia unui popor o făcură să plutească peste patria mea, îmi îmbăta toate simțurile și făcea inima-mi tânără să palpitate. Franța, a doua zi după vulcanul războiului civil, își înmănușească forțele pentru a le lansa asupra Europei, iar lumea uluită, dacă nu supusă, ceda la avântul torentului dezlănțuit. Care bărbat, care francez ar fi putut privi cu indiferență la acest ecou al victoriei repercutat de milioane de inimi?

Abia ieșit din copilărie, simții că onoarea este mai de preț

decât viața. Cântecul războinic al tobelor smulgea ochilor mei lacrimi bărbătești și curajoase. Și eu, spuneam urmând muzica regimentelor pe străzile din Toulouse, și eu vreau să culeg laurii, de-ar fi să-i ud cu sângele meu! Palidul măslin al păcii n-ami stârnea decât disprețul. În zadar erau celebrate triumfurile pașnice ale baroului, lăncedele delicii ale comerțului ori finanțelor. Frazei Ciceronilor noștri, togilor magistraților noștri, scaunului de fildeș al legislatorilor noștri, opulenței Medorilor noștri, eu le preferam paloșul. S-ar fi zis că supsesem laptele Bellonei. „Să învingi sau să mori” era deja deviza mea, și nu aveam încă șaisprezece ani!

Cu ce nobil dispreț auzeam povestindu-se istoria Proteilor politiciii noastre! Cu ce privire scârbită bravam pe Turcareții finanței, ce se lăfaiau pe pernele unei călești magnifice, conduși de un vizitiu galonat către budoarul vreunei Aspasii! Dacă însă auzeam repovestindu-se isprăvile cavalerilor Mesei rotunde, sau celebrându-se în versuri elegante vitejia cruciații lor; dacă hazardul îmi puneă sub mână înaltele fapte ale modernilor noștri Rolanzi, evocate într-un buletin al armatei de către moștenitorul lui Carol cel Mare, o flacără vestitoare de focul bătăliilor se aprindea în ochii mei juvenili.

Ah! însemna să lăncezesc prea mult, iar frâul meu ros de nerăbdare avea să se rupă poate, când înțelepciunea unui tată îl dezlegă.

„Pleacă, îmi zise el, încercând, în van însă, să-și înfrâneze lacrimile. Cel ce te-a zămislit nu-i un tiran, și n-am să-ți otrăvesc viața pe care cu însumi ți-am dat-o. Credeam că mâna ta va rămâne în cocioaba noastră ca să-mi închidă ochii, însă, când patriotismul vorbește, egoismul trebuie să tacă. Urările mele te vor însoți de acum înainte pe câmpurile unde Marte îi seceră pe eroi. Fie ca tu să meriți distincția curajului și să te dovedești bun cetățean, așa după cum ai fost un fiu bun!”

Așa vorbi și-mi întinse brațele. Căzui la pieptul său, ne amestecărăm lacrimile, iar eu îi făgăduii să mă întorc la cămin de îndată ce steaua onoarei mi-ar fi atârnat pe piept. Însă, vai! Nefericitul nu avea să mă mai vadă. Parcă, aceea care-mi aurea deja firul zilelor mele, pe al lui îl curmă fără milă. Mâna unui străin îi închise pleoapele, în timp ce eu îmi câștigam întâiul epolet în bătălia de la Jena.

Locotenent la Eylau, căpitan la Wagram și decorat de propria

mână a împăratului pe câmpul de bătaie, șef de batalion în fața Almeidei, locotenent-colonel la Badajos, colonel la Moscova, am savurat, plină ochi, cupa victoriei. Am băut de asemenea și potirul soartei potrivnice. Câmpiile înghețate ale Rusiei m-au văzut singur, cu un pluton de viteji, ultimă rămășiță a regimentului meu, devorând rămășițele pământești ale aceluia care mă purtase de atâtea ori până în inima batalioanelor vrăjmașe. Tandru și fidel tovarăș al primejdiilor mele, pierzându-și potcoavele în apropiere de Smolensk, până și moartea și-o închină salvării stăpânului său și făcu din pielea sa un zid de apărare pentru picioarele mele înghețate și învinețite.

Limba mea refuză să evoce povestea nenorocirilor noastre din acea funestă campanie. O voi scrie poate într-o zi cu o pană muiată în lacrimi... lacrimi, tribut al slăbiciunii omenești. Surprinși de anotimpul nămeților într-o zonă înghețată, fără foc, fără pâine, fără încălzări, fără mijloace de transport, lipsiți de ajutorul artei lui Esculap, hărțuiți de cazaci, jefuiți de țărani, adevărați vampiri, ne vedeam trăsnetele amuțite, căzute în puterea vrăjmașului, scuipând moartea împotriva noastră înșine. Ce să vă mai spun? Trecerea Berezinei, învălmășeala de la Wilna, tot cutremurul de tunet și dumnezeii ei de soartă... dar simt că durerea mă face să-mi pierd șirul și că povestea mea începe să se-ntunece de amărăciunea acelor amintiri.

Natura și dragostea îmi rezervau scurte, dar prețioase mângâieri. Refăcut după chinurile acelea istovitoare, petrecui zile fericite pe pământul patriei, prin pașnicele vâlcele din Nancy. În timp ce falangele noastre se pregăteau de noi bătălii, în timp ce adunam în jurul drapelului meu trei mii de tineri dar valoroși războinici, foarte hotărâți să croiască pentru nepoții lor drumul onoarei, un sentiment nou, pe care nu-l cunoșteam încă, se strecură pe furiș în sufletul meu.

Împodobită cu toate darurile firii, îmbogățită cu roadele unei educații alese, tână și interesanta Clémentine ieșea abia din întunecimile copilăriei pentru a intra în dulcile iluzii ale tinereții. Optsprezece primăveri alcătuiau vârsta ei; autorii vieții ei ofereau câte unui șef al armatei o ospitalitate care, deși nu era gratuită, nu era mai puțin cordială. S-o văd și s-o îndrăgesc pe fiica lor fu pentru mine treabă de o zi. Inima ei novice surâse focului meu: la primele mărturisiri ce-mi fură dictate de pasiune îi văzui fruntea îmbujorându-se de o tandră pudoare.

Schimbarăm jurăminte într-o frumoasă seară de iunie, sub un umbrar de viță, unde fericitul ei tată turna uneori ofițerilor însetați bruna licoare a nordului. Jurai că-mi va fi soție, ea îmi făgădui să-mi aparțină; făcu mai mult chiar. Fericirea noastră tăinuită tuturor avu calmul unui pârau a cărui undă pură nu e turburată de furtună și care, curgând încetitor printre malurile presărate cu flori, răspândește răcoarea în crângul care-i protejează modesta curgere.

O lovitură de trăsnet ne despărți unul de celălalt, în clipa când legea și altarul se pregăteau să cimenteze niște legături atât de dulci. Plecai înainte de-a fi putut să dau numele meu celei care îmi dăruise inima ei. Făgăduii să mă-ntorc, ea făgădui să mă aștepte, și mă smulsei din brațele-i udat de lacrimile sale, pentru a alerga după laurii de la Dresda și după chiparoșii de la Leipzig. Câteva rânduri scrise de mâna ei ajunseră până la mine în răstimpul dintre cele două bătălii: „Vei fi tată”, îmi spunea ea. Oare sunt într-adevăr? Dumnezeu știe! M-a așteptat ea oare? Eu așa cred. Trebuie că i s-a părut lungă așteptarea lângă leagănul acelui copil care are patruzeci și șase de ani astăzi și care ar putea la rându-i să-mi fie tată!

Iertați-mă că vă vorbesc atât de mult despre nefericire. Vroiam să trec repede peste această lamentabilă poveste, însă nefericirea virtuții are în ea ceva blând, care temperează amărăciunea durerii!

La câteva zile după dezastrul de la Leipzig, gigantul secolului nostru mă chemă în cortul său și îmi spuse:

— Colonele, ești dumneata omul care să traverseze patru armate?

— Da, sire.

— Singur și fără escortă?

— Da, sire.

— E vorba de a duce o scrisoare la Dantzig.

— Da, sire.

— O vei preda generalului Rapp, în mână.

— Da, sire.

— E posibil să fii prins și ucis.

— Da, sire.

— Iată de ce trimit alți doi ofițeri cu copii ale aceleiași depeșe. Sunteți trei, inamicii vor ucide doi, al treilea va ajunge, și Franța va fi salvată.

— Da, sire.

— Acela care se va întoarce va fi general de brigadă.

— Da, sire.

Toate amănuntele acestei convorbiri, toate cuvintele împăratului, toate răspunsurile pe care avui cinstea de a i le adresa sunt încă întipărite în mintea mea. Plecarăm separat toți trei. Vai! niciunul dintre noi nu ajunsese la ținta curajului său, și am aflat astăzi că Franța nu fusese salvată. Când văd însă niște civili de istorici povestind că împăratul a uitat să trimită ordine generalului Rapp, mă încearcă o poftă să le tai... cel puțin vorba.

Prizonier al rușilor într-un sat german, avui mângâierea de a întâlni acolo un savant bătrân care îmi oferi cea mai rară dovadă de prietenie. Cine mi-ar fi putut spune, atunci când căzui pradă amorțelii frigului în turnul din Liebenfeld, că somnul acela nu avea să fie cel din urmă? Dumnezeu mi-e martor că, adresând din adâncul inimii un suprem rămas bun Clémentinei, nu-mi făceam iluzii că o voi mai revedea vreodată. Te voi revedea așadar, o, dulce și încrezătoare Clémentine, tu, cea mai bună dintre toate soțiile și probabil dintre toate mamele! Ce spun eu? O revăd! Ochii nu mă-nșală! Chiar ea e! Iat-o așa cum am lăsat-o! Clémentine! Vino în brațele mele! La pieptul meu! Așa, vasăzică! Ce-mi tot cântați prin urmare, voi ăștia! Napoleon n-a murit și lumea n-a îmbătrânit cu patruzeci și șase de ani, de vreme ce Clémentine e aceeași!

Logodnica lui Léon Renault tocmai intrase în salon și rămase stană de piatră, văzându-se atât de bine primită de colonel.

JOCUL DRAGOSTEI ȘI AL SPADEI

Cum ea ezita în mod vizibil să se ducă să-i cadă-n brațe, Fougas imită pe Mahomet: alergă la munte.

— O, Clémentine! zise el, acoperind-o de sărutări, soarta prietenă te redă iubirii mele! O regăsesc pe tovarășa vieții mele și pe mama copilului meu!

Tânăra fată, uluită, nu se mai gândea nici măcar să se apere. Din fericire, Léon Renault o smulse din mâinile colonelului și se așează între ei ca un om hotărât să-și apere bunul său.

— Domnule! țipă el strângând pumnii, te înșeli amarnic de crezi că o cunoști pe domnișoara! Ea nu e din vremea dumatiale, e dintr-a noastră; nu e logodnica dumatiale, ci a mea; ea n-a fost niciodată mama copilului dumatiale, și socot că va fi mama copiilor mei!

Fougas era de neclintit. Îl înșfacă pe rival de braț, îl învârti ca pe un titirez și se așează din nou în fața fetei.

— Ești Clémentine? îi spuse.

— Da, domnule.

— Sunteți cu toții martori că este Clémentine a mea!

Léon reveni la atac și înșfacă pe colonel de gulerul redingotei, cu riscul de a fi zdrobit de pereți.

— Destul cu gluma, îi spuse el. Nu cumva ai pretenția de a le acapara pe toate Clémentinele de pe pământ? Domnișoara se numește Clémentine Sambucco; s-a născut în Martinica, unde dumneata nu ai pus niciodată piciorul, dacă e să cred tot ce-ai povestit adineauri. Ea are optsprezece ani...

— Cealaltă la fel!

— Eh! cealaltă are șaiszeci și patru astăzi, de vreme ce avea optsprezece în 1813. Domnișoara Sambucco e dintr-o familie onorabilă și cunoscută. Tatăl ei, domnul Sambucco, era magistrat; bunicul ei făcea parte din serviciul administrativ al armatei. Vezi așadar că nu se-nrudește cu dumneata nici de aproape, nici de departe; iar bunul simț și buna-cuviință, ca să nu mai vorbim de recunoștință, îți impun ca o datorie s-o lași în

pace!

Îl îmbrânci pe colonel la rândul său și-l făcu să cadă într-un fotoliu.

Fougas zvâcni din nou în picioare de parcă fusese aruncat pe un milion de resorturi. Dar Clémentine îl opri cu un gest și cu un surâs.

— Domnule, îi spuse cu glasul cel mai dezmierdător, nu vă mâniați pe el; mă iubește.

— Un motiv mai mult, drăcia dracului!

Se calmă totuși, o făcu pe tânăra fată să se așeze alături de el, și o cercetă din cap până-n picioare cu toată atenția imaginabilă.

— Ea este! zise Fougas. Memoria, ochii, inima, totul în mine o recunoaște și îmi spune că ea e! Și totuși mărturia oamenilor, calculul timpului și al distanțelor, într-un cuvânt, evidența însăși pare că-și dă osteneala să mă convingă de eroare. E oare cu puțință ca două femei să semene până într-atât? Sunt cumva victima unei iluzii a simțurilor? Nu mi-am recăpătat viața decât pentru a-mi pierde mințile? Nu; mă recunosc, mă regăsesc pe mine însumi; judecata mea solidă și dreaptă se orientează netulburată și fără șovăire în această lume atât de frământată și de nouă. Rațiunea mea nu se clatină decât într-un punct: Clémentine! Cred că te revăd și nu-ești tu! Eh! Ce contează, la urma urmei? Dacă destinul care mă scoate din groapă a avut grijă să-mi ofere la trezire portretul celei ce-o iubeam, o face fără îndoială pentru că a hotărât să-mi înapoieze rând pe rând toate bunurile pe care le-am pierdut. Peste câteva zile, epoleții; mâine drapelul regimentului 23 de linie; astăzi acest adorabil chip care a făcut să-mi vibreze inima pentru prima dată! Vie icoană a trecutului celui mai promițător și mai scump, îți cad la picioare; fii soția mea!

Acest diavol de om îmbină gestul cu vorba, iar martorii acestei scene neprevăzute deschiseră ochii mari. Mătușa Clémentinei însă, austera domnișoară Sambucco, socoti că era timpul să-și arate autoritatea, își întinse spre Fougas mâinile mari și uscate, îl ridică energic și îi spuse cu glasul ei cel mai acru:

— Destul, domnule; e timpul să punem capăt acestei farse scandaloase. Nepoata mea nu e pentru dumneata; am făgăduit-o și am dat-o deja. Află că poimăine, în 19 ale lunii, la orele zece dimineața, ea se va căsători cu domnul Léon Renault, bine făcătorul dumitale!

— Iar eu mă opun; auzi dumneata, mătușă? Și, dacă e dispusă să-l ia de bărbat pe băiatul ăsta...

— Ce-ai să faci?

— O voi blestema!

Léon nu-și putu stăpâni râsul. Blestemul acestui colonel de douăzeci și patru de ani i se părea mai mult comic decât teribil. Clémentine pâli, izbucni în lacrimi și căzu la rândul ei la picioarele lui Fougas.

— Domnule, exclamă ea sărutându-i mâinile, nu zdrobiți o biată fată care vă venerează, care vă iubește, care vă va sacrifica fericirea ei dacă i-o cereți! Pe toate semnele de tandrețe pe care vi le-am arătat din belșug de o lună încoace, pe lacrimile pe care le-am vărsat deasupra sicriului dumneavoastră, pe zelul respectuos pe care l-am depus spre a vă grăbi învierea, vă conjur să ne iertați ofensele. Nu mă voi căsători cu Léon dacă mi-o interziceți; voi face ce veți dori dumneavoastră; vă voi da ascultare în toate privințele; dar, pentru Dumnezeu! nu aruncați blestemul asupra-mi!

— Sărută-mă, zise Fougas. Tu cedezi, eu iert.

Clémentine se ridică strălucind de bucurie și îi întinse frumoasa-i frunte. Stupefacția celor de față, și mai ales a celor interesați, e mai ușor de ghicit decât de descris. O fostă mumie dictând legi, rupând căsătorii și impunându-și dorințele în casă! Drăgălașa Clémentine, atât de rezonabilă, atât de supusă, atât de fericită să-l ia de bărbat pe Léon Renault, sacrificându-și deodată sentimentele, fericirea și aproape datoria sa în fața capriciului unui intrus!... Domnul Nibor recunoscă că asta te putea face să-ți pierzi capul. Cât despre Léon, el s-ar fi dat cu capul de toți pereții dacă nu l-ar fi reținut mama sa.

— Ah! bietul meu copil, îi spunea ea, pentru ce ne-ai adus asta de la Berlin?

— E vina mea! țipă domnul Renault.

— Nu, reluă doctorul Martout, a mea este.

Membrii comisiei pariziene discutau cu domnul Rollon despre noutatea cazului. Înviaseră ei oare un nebun? Revivificarea produsese cumva unele dezordini în sistemul nervos? Oare abuzul de vin și de băuturi din timpul acelei prime mese cauzase o urcare a sângelui la cap? Ce autopsie curioasă, dacă ar putea, acolo pe loc, să-l disece pe jupânul Fougas!

— Ați face-o degeaba, domnilor, spunea colonelul

regimentului 23. Autopsia ar explica poate delirul acestui nefericit, dar ea n-ar putea să dea seamă de impresia produsă asupra fetei. E vorba oare de fascinație, de magnetism, sau ce anume?

În timp ce prietenii și rudele plângeau, discutau și bâzâiau în jurul său, Fougas, surâzător și senin, se oglindea în ochii Clémentinei, care îl privea cu aceeași duioșie.

— Trebuie să se termine odată! țipă Virginie Sambucco, cea severă. Vino, Clémentine!

Fougas păru uimit.

— Ea nu locuiește la noi?

— Nu, domnule, ea șade la mine!

— Atunci am s-o conduc. Îngerăș! vrei să mă iei de braț?

— O, da, domnule! cu multă plăcere.

Léon scrâșnea din dinți.

— Admirabil! el o tutuiește și ea găsește lucrul ăsta foarte firesc!

Își caută pălăria pentru a ieși cel puțin împreună cu mătușa, dar pălăria nu mai era acolo; Fougas, care nu avea pălărie, o luase simplu. Bietul îndrăgostit își puse pe cap o șapcă și îi urmă pe Fougas și Clémentine odată cu respectabila Virginie, al cărei braț era tăios ca o coasă.

Printr-o întâmplare care se repeta aproape zilnic, colonelul de cuirasieri fu întâlnit din nou în drumul Clémentinei. Fata îi atrase atenția lui Fougas.

— Este domnul du Marnet, îi spuse ea. Cafeneaua sa se află în capătul străzii noastre, iar apartamentul său, lângă parc. Îl cred foarte îndrăgostit de mica mea persoană, dar el nu mi-a plăcut niciodată. Singurul bărbat pentru care mi-a bătut inima este Léon Renault!

— Ei bine, dar eu? zise Fougas.

— O, cu dumneavoastră, e altceva. Vă respect și mi-e teamă de dumneavoastră. Îmi pareți a fi un bun și respectabil părinte.

— Merci!

— Vă spun adevărul, atât cât îl pot citi în inima mea. Toate acestea nu sunt foarte clare, mărturisesc, însă nu mă înțeleg pe mine însămi.

— Floare azurie a inocenței, ador fâstâceala ta plăcută. Lasă dragostea să-și urmeze cursul, ea îți va vorbi curând ca stăpân!

— Nu știu nimic; e posibil... Iată-ne ajunși acasă. Bună seara,

domnule! sărutați-mă!... Noapte bună, Leon; nu te lua la hartă cu domnul Fougas: îl iubesc din răspuțeri, însă pe dumneata te iubesc în alt chip!

Mătușă Virginie nu răspunse la salutul lui Fougas. Când cei doi bărbați rămaseră singuri în stradă, Léon merse fără o vorbă până la primul, felinar. Ajuns aici, se proțăpi cu hotărâre în fața colonelului și îi spuse:

— Așa, deci! domnule, să ne explicăm, acum că suntem singuri. Nu știu cu ajutorul cărui filtru sau al cărei vrăji ai pus o asemenea prodigioasă stăpânire asupra viitoarei mele soții; însă eu știu că o iubesc, că sunt iubit de ea de peste patru ani, și că nu mă voi da înapoi de la niciun mijloc pentru a o păstra și a o apăra.

— Prietene, răspunse Fougas, poți să mă înfrunți fără nicio teamă: brațul meu e încătușat de recunoștință. Nu se va scrie în istorie: „Pierre-Victor fu ingrat!”

— Ar fi oare o mai mare ingratitudine să te tai în săbii cu mine decât să-mi furi femeia?

— O, binefăcătorule! încearcă să înțelegi și să ierți! Ferească Dumnezeu ca eu să mă însor cu Clémentine împotriva voinței tale și a ei. De la ea și de la tine însuși vreau s-o obțin. Gândește-te că mi-e dragă, nu de patru ani cum îți este ție, ci de aproape o jumătate de veac. Pune la socoteală faptul că sunt singur pe lume, și că dulcele-i chip e unica mea mângâiere. Tu care mi-ai dăruit viața, îmi interzici să trăiesc fericit? Oare nu m-ai readus pe lume decât pentru a mă da pradă durerii? Tigrule ce ești! ia-mi așadar înapoi zilele pe care mi le-ai redat, dacă nu vrei să le consacru adorabilei Clémentine!

— Zău așa! dragul meu, este superb! Trebuie că obișnuința cuceririlor ți-a deformat mintea. Pălăria mea e pe capul dumitale, o iei, fie! însă numai pentru că viitoarea mea soție îți amintește vag de o domnișoară din Nancy, va trebui să ți-o cedezi? Până aici!

— Prietene, am să-ți înapoiez pălăria îndată ce-ai să-mi cumperi una nouă, însă nu-mi cere să renunț la Clémentine. Știi tu mai întâi dacă ea ar renunța la mine?

— Sunt sigur!

— Mă iubește.

— Ești nebun!

— Ai văzut-o la picioarele mele.

— Ce contează! La mijloc e frica, respectul, superstiția, diavolul dacă vrei; nu e dragostea!

— Vom vedea noi, după șase luni de căsnicie.

— Dar, ți-pă Léon Renault, ai oare dreptul să dispui de dumneata însuși? Există o altă Clémentine, cea adevărată; ea ți-a jertfit totul; te-ai angajat pe onoare față de ea; colonelul Fougas este oare surd la glasul onoarei?

— Ți-bați joc?... Eu? să mă-nsor cu o femeie de șaizeci și patru de ani?

— Ai datoria s-o faci! dacă nu pentru ea, cel puțin pentru fiul dumitale.

— Fiul meu e băiat mare; are patruzeci și șase de ani, nu mai are nevoie de sprijinul meu.

— Are nevoie de numele dumitale.

— Am să-l adoptez.

— Legea se opune! Nu ai cincizeci de ani, iar el nu are cu cinsprezece ani mai puțin decât dumneata, dimpotrivă!

— Ei bine! îl voi legitima căsătorindu-mă cu tânăra Clémentine!

— Cum vrei dumneata ca ea să recunoască un copil de peste două ori mai în vârstă ca ea?

— Dar atunci nu pot să-l recunosc nici eu, și sunt nevoit să mă însor cu bătrâna! De altfel, bine-mi sade să-mi sparg capul cu un fiu care poate a și murit... ce spun eu? poate că nici n-a ajuns la termen! Iubesc și sunt iubit, iată lucrul solid și sigur, iar tu vei fi cavalerul meu de onoare!

— Nu încă! Domnișoara Sambucco e minoră iar tutorele ei este tatăl meu.

— Tatăl tău e un om cumsecade; n-o să fie atât de ticălos încât să mi-o refuze.

— Cel puțin o să te întrebe dacă ai o situație, un rang, o avere spre a le oferi pupilei sale!

— Situația mea? colonel; rangul meu? colonel; averea mea? solda colonelului. Și milioanele de la Dantzig! nu trebuie să le uit... Iată-ne acasă; dă-mi testamentul acelui bun bătrân care purta o perucă liliachie; dă-mi de asemenea cărți de istorie, multe cărți, pe toate acelea în care se vorbește de Napoleon!

Tânărul Renault se supuse cu tristețe stăpânului pe care singur și-l luase. Îl conduse pe Fougas într-o odaie bună, îi înmână testamentul domnului Meiser și un raft întreg de

biblioteca, apoi îi ură seară bună celui mai de moarte dușman al său. Colonelul îl îmbrățișa cu forța și îi spuse:

— N-am să uit niciodată că îți datorez viața și pe Clémentine. Pe mâine, nobil și generos fiu al patriei mele! pe mâine!

Léon coborî la parter, trecu prin fața sufrageriei, unde Gothon ștergea paharele și aranja argintăria, îl regăsi pe tatăl și pe mama sa, care îl așteptau în salon. Invitații erau plecați, lumânările stinse. O singură lampă lumina singurătatea; cei doi mandarini de pe etajeră, nemișcați în ungherul lor întunecat, păreau că meditează grav asupra capriciilor norocului.

— Ei bine! întrebă doamna Renault.

— L-am lăsat în camera lui mai nebun și mai înverșunat ca niciodată. Totuși, am o idee.

— Cu atât mai bine! zise tatăl, căci noi nu mai avem niciuna. Durerea ne-a făcut stupizi. Fără scandal, mai ales! Acești soldați ai Imperiului erau niște duelgii teribili.

— O! nu mi-e frică de el! Cea care mă înspăimântă e Clémentine. Cu câtă duioșie și supunere îl asculta pe palavragiul ăsta blestemat!

— Inima femeii e un abis insondabil. În sfârșit! ce ai de gând să faci?

Léon își expuse vreme îndelungată proiectul pe care îl concepuse pe stradă, în timp ce conversa cu Fougas.

— Lucrul cel mai urgent, zise el, este s-o sustragem pe Clémentine acestei influențe. Dacă el se îndepărtează mâine, judecata își recapătă stăpânirea, și ne căsătorim poimâine. Lucrul odată făcut, răspund eu de restul.

— Însă cum să îndepărtezi un om atât de înverșunat?

— Nu văd decât un mijloc, dar e aproape infailibil; să-i exploatez patima lui dominantă. Oamenii ăștia își închipuie uneori că sunt îndrăgostiți, dar, în fond, ei nu iubesc decât praful de pușcă. Vorba e să-l aruncăm pe Fougas în curentul ideilor războinice. Dejunul de mâine de la colonelul regimentului 23 va constitui o bună pregătire. L-am făcut să înțeleagă că trebuie înainte de orice să-și reclame gradul și epoleții, și a căzut în cursă. Se va duce deci la Paris. Poate va da acolo peste vreo deșcă bătrână pe care o cunoaște; în orice caz, va reintra în serviciu. Ocupațiile slujbei lui vor constitui o diversivune puternică; el nu se va mai gândi la Clémentine pe care eu o voi fi pus la adăpost. Noi suntem cei care trebuie să-i oferim

mijloacele de a bătui lumea; însă toate sacrificiile bănești nu înseamnă nimic pe lângă fericirea aceasta pe care vreau s-o salvez.

Doamna Renault, femeie practică, blama un pic generozitatea fiului ei.

— Colonelul e un ingrat, spunea ea. Deja am făcut prea mult redându-i viața. Să se descurce acum!

— Nu, zise tatăl. Nu avem dreptul să-l trimitem la plimbare dezbrăcat. Binefacerea obligă!

Această deliberare care durase cinci sferturi bune de ceas fu întreruptă de o hărmălaie înspăimântătoare. S-ar fi zis că se dărâma casa.

— Tot el este! țipă Leon. Fără îndoială, un acces de nebunie furioasă!

Porni în goană, urmat de părinții săi, și urcă scara sărind câte patru trepte. O luminare ardea în pragul odăii. Léon o luă și împinse ușa întredeschisă.

E oare nevoie să vă mai spun? speranța și bucuria vorbeau în el mai tare ca teama. Se credea deja debarasat de colonel. Însă spectacolul oferit ochilor săi îi schimbă brusc cursul ideilor, iar îndrăgostitul acesta nemângâiat se apucă să râdă ca un nebun. Un zgomot de lovituri de picioare, de pumni și de palme; un grup inform rostogolindu-se pe parchet în convulsiile unei lupte desperate; asta e tot ce putu el vedea și auzi mai întâi. Curând Fougas, luminat de licărul roșiatic al luminării, își dădu seama că se lupta cu Gothon întocmai ca Iacob cu îngerul, și intra încurcat și vrednic de milă în pat.

Colonelul adormise citind istoria lui Napoleon fără să stingă lumânarea. Gothon, după ce-și terminase serviciul, observă lumină pe sub ușă. Ea își aduse aminte de acel sărman baptist care poate că gemea în purgatoriu pentru că-și dăduse drumul de pe acoperiș. Nădăjduind că Fougas ar fi putut să-i dea vești despre ibovnicul ei, ea bătu de mai multe ori, la început încetișor, apoi mult mai tare. Tăcerea colonelului și luminarea aprinsă o făcură pe servitoare să înțeleagă că exista un pericol în locuință. Focul putea să cuprindă draperiile și de aici întreaga casă. Își puse deci jos lumânarea, deschise ușa și se apropie în vârful picioarelor să stingă lumânarea. Însă, fie că ochii celui adormit au perceput vag trecerea unei umbre, fie că Gothon, o persoană zdravănă și necioplită, făcuse să trosnească o foaie a

parchetului, Fougas se deșteptă pe jumătate, auzi foșnetul unei rochii, visă vreuna din acele aventuri care animau viața de garnizoană sub primul imperiu, își întinse brațele la întâmplare chemând-o pe Clémentine! Gothon, apucată de păr și de corsaj, ripostă cu o palmă atât de masculină încât inamicul se crezu atacat de un bărbat. Din represalii în represalii, sfârșiră prin a se înșfăca strâns și a se rostogoli pe parchet.

Cui i se făcu rușine? jupânului Fougas. Gothon se duse la culcare, destul de învinețită; familia Renault vorbi cu cap colonelului și obțină aproape tot ce dori de la dânsul. El făgădui să plece a doua zi, acceptă cu titlu de împrumut suma ce-i fu oferită, și jură să nu se întoarcă fără a-și fi recuperat epoletii și fără a-și fi încasat moștenirea de la Dantzig.

— Atunci, spuse el, am să mă însor cu Clémentine.

Asupra acestui punct, era zadarnică orice discuție cu el: era o idee fixă.

Toată lumea dormi zdravăn în casa Renault: stăpânii casei, deoarece petrecuseră trei nopți albe; Fougas și Gothon, deoarece se snopiseră în bătaie, iar tânărul Celestin deoarece băuse ceea ce rămăsese pe fundul tuturor paharelor.

A doua zi dimineața, domnul Rollon veni să afle dacă Fougas era în stare să vină la el la dejun; nu se temea câtuși de puțin să-l găsească sub duș. Nicidecum! Smintitul din ajun era cuminte ca o icoană și proaspăt ca un boboc de trandafir, își rădea barba cu briciul lui Léon și fredona o arietă de Nicolo. Fu fermecător cu gazdele sale și făgădui lui Gothon să-i facă o rentă din succesiunea domnului Meiser.

Îndată ce el plecă la dejun, Léon alergă la logodnica sa.

— Totul merge mai bine, zise el. Colonelul e mult mai rezonabil. A făgăduit să plece chiar astăzi la Paris; ne putem căsători așadar mâine.

Domnișoara Virginie Sambucco lăudă din toată inima acest plan de acțiune, nu numai pentru că făcuse mari pregătiri pentru nuntă, ci mai ales pentru că o căsătorie amânată ar fi fost de poveste în tot orașul. Invitațiile se aflau deja la poștă, primarul fusese anunțat, capela Fecioarei reținută la parohie. A amâna toate acestea pentru capriciul unui strigoi și al unui nebun însemna o nesocotire a uzanțelor, a judecății și a cerului însuși. Clémentine nu răspundea decât cu lacrimi. Ea nu putea fi fericită, decât căsătorindu-se cu Léon, însă mai degrabă ar fi

murit, spunea ea, decât să-i acorde mâna fără îngăduința domnului Fougas. Ea făgădui să-l implore în genunchi, dacă era nevoie, și să-i smulgă consimțământul.

— Dar dacă, refuză? Și e foarte probabil!

— Îl voi implora din nou până când va spune da.

Cu toții se uniră-n cor spre a-i dovedi că era nebună; mătușăsa, Léon, domnul și doamna Renault, domnul Martout, domnul Bonnivet și toți prietenii celor două familii. Ea se supuse în sfârșit, însă aproape în aceeași clipă ușa se deschise și domnul Audret se năpusti în salon spunând:

— Ei bine! iată o noutate! Colonelul Fougas se bate mâine cu domnul du Marnet!

Tânăra fată căzu ca trăsniță în brațele lui Léon Renault.

— Mă pedepsește Dumnezeu, țipă ea. Iar pedeapsa pentru impietatea mea nu s-a lăsat așteptată! Mă mai forțezi să-ți dau ascultare? Voi fi târâtă oare în fața altarului fără dezlegarea lui, în ceasul chiar când el își va risca viața?

Nimeni nu îndrăzni să mai insiste văzând-o într-o stare atât de jalnică. Léon însă își exprimă dorința sinceră ca victoria să fie de partea colonelului de cuirasieri. Era nedrept, sunt de acord, dar care îndrăgostit ar putea fi destul de virtuos ca să-i arunce piatra?

Iată în ce chip își petrecuse frumosul Fougas acea zi.

La ceasurile zece dimineața, doi dintre cei mai tineri căpitani ai lui 23 veniră să-l ia cu ceremonie pentru a-l conduce la casa colonelului. Domnul Rollon locuia într-un mic palat din epoca imperială. O placă de marmură, încrustată deasupra porții pentru trăsuri, purta încă cuvintele: *Ministerul finanțelor*. Amintire a epocii glorioase când curtea lui Napoleon îl urma pe stăpân la Fontainebleau!

Colonelul Rollon, locotenent-colonel, maiorul, cei trei șefi de batalion, chirurgul maior și vreo zece-doisprezece ofițeri așteptau în aer liber sosirea ilustrului strigoi. Drapelul era înălțat în mijlocul curții, sub paza portdrapelului și a unui pluton de subofițeri aleși pentru această cinste. Muzica regimentului ocupa fundalul tabloului, la intrarea spre grădină. Opt mănunchiuri de arme, improvizate în aceeași dimineață de către armurierii corpului, împodobeau zidurile și grilajul. O companie de grenadier, cu arma la picior, stătea în așteptare.

La intrarea lui Fougas, fanfara cântă faimosul: Pornind spre

Siria; grenadierii prezentară arma; tamburii bătură de atac; subofițerii și soldații strigară: „Trăiască colonelul Fougas!"; ofițerii se îndreptară în masă către decanul regimentului lor. Toate acestea nu erau nici regulamentare, nici disciplinare; însă trebuie să le trecem ceva cu vederea unor bravi soldați care își regăsesc un strămoș. Pentru ei era un fel de desfrâu al gloriei.

Eroul serbării dădu mâna cu colonelul și cu ofițerii cu atâta efuziune de parcă reîntâlnise niște vechi camarazi. Îi salută cordial pe subofițeri și pe soldați, se apropie de drapel, își puse un genunchi pe pământ, se ridică semeț, apucă prăjina steagului, se întoarse către mulțimea atentă și zise:

— Prieteni, după patruzeci și șase de ani, la umbra drapelului își regăsește astăzi un soldat al Franței familia. Onoare ție, simbol al patriei, bătrân tovarăș al victoriilor noastre, eroic sprijin al nenorocirilor noastre! Vulturul tău luminos a planat peste Europa prosternată și tremurândă! Vulturul tău zdrobit încă lupta cu încăpăținare împotriva destinului și îi îngrozea pe cei puternici! Onoare ție care ne-ai condus la glorie, ție care ne-ai apărat de povara deznădejdi! Te-am văzut mereu înălțat în momentele de supremă primejdie, mândru drapel al țării mele! Oamenii cădeau în jurul tău ca spicele retezate de secerător; singur, tu arătai dușmanului tău fruntea ta neînduplecată și superbă. Gloanțele și ghiulelele te-au ciuruit cu răni, însă niciodată cutezătorul străin n-a pus mâna pe tine. Fie ca viitorul să-ți încingă fruntea cu noi lauri! Fie ca tu să cucerești noi și întinse regate, pe care fatalitatea nu ni le va mai lua înapoi! Marca epocă va renaște; crede glasului unui războinic care iese din mormânt pentru a-ți spune: „Înainte!" Da, o jur pe mormântul celui care ne comanda la Wagram! Vor fi zile frumoase pentru Franța, atâta timp cât faldurile tale glorioase vor ocroti soarta bravului regiment 23!

Această elocință militară și patriotică înălță toate inimile. Fougas fu aplaudat, sărbătorit, îmbrățișat și aproape purtat în triumf în sala festinului. Șezând la masă în fața domnului Rollon, ca și cum ar fi fost un al doilea stăpân al casei, el prânzi bine, vorbi mult și bău și mai mult. Întâlnești în lume oameni care ameteșc fără să bea, Fougas nu se număra printre aceștia. Deseori chiar, el mergea mult mai departe, fără să cadă.

Toasturile care se rostiră la desert se distingeau prin energie și prin cordialitate. Vroiam să le citez pe toate la rând, însă bag

seama că ele ar ocupa prea mult loc și că ultimele, care fură cele mai mișcătoare, nu erau de o claritate voltairiană.

Se ridicară de la masă la ceasurile două și se îndreptară în bloc spre cafeneaua militară, unde ofițerii lui 23 ofereau un punct celor doi colonei. Ei invitaseră, dintr-un sentiment de înaltă curtoazie, pe ofițerii superiori ai regimentului de cuirasieri.

Fogas, mai beat el singur decât un batalion de elvețieni, distribui o groază de străngeri de mână. Însă, prin norul care îi învăluia mintea, el recunoscuse figura și numele domnului du Marnet, și se strâmbă. Între ofițeri și mai ales între ofițerii de arme diferite, politețea e nițel excesivă, eticheta cam severă, amorul propriu cam susceptibil. Domnul du Marnet, care era un om de lume, înțelese după atitudinea domnului Fogas că nu se afla în prezența unui prieten.

Punctul apărură, pâlpâi, se stinse în puterea sa și fu împărțit cu polonicul în vreo șaiszeci de pahare. Fogas ciocni cu toată lumea, în afară de domnul du Marnet. Conversația, care era variată și zgomotoasă, ridică cu imprudență o chestiune de meserie. Un comandant de cuirasieri îl întrebă pe Fogas dacă văzuse acea admirabilă șarjă a lui Bourdesoulle care i-a aruncat pe austrieci în valea Pauen. Fogas cunoscuse personal pe generalul Bourdesoulle și văzuse cu ochii lui frumoasa manevră de cavalerie grea care decisese victoria de la Dresda. Însă el se gândi să-i fie dezagreabil domnului du Marnet, afectând un aer de ignoranță sau de indiferență.

— Pe vremea noastră, zise el, cavaleria servea îndeosebi după bătălie; noi o foloseam pentru a-i aduna pe inamicii pe care îi risipisem.

Se ridicară proteste puternice, fu aruncat în balanță numele lui Murat.

— Fără-ndoială, fără-ndoială, zise el clătinând din cap, Murat era un bun general în micul său domeniu; el era perfect satisfăcător pentru ceea ce se aștepta de la el. Dacă, însă, cavaleria îl avea pe Murat, infanteria îl avea pe Napoleon.

Domnul du Marnet observă în mod judicios că Napoleon, dacă cineva ar ține neapărat să-l conștie în folosul unei singure arme, ar aparține artileriei.

— Chiar doresc asta, domnule, răspunse Fogas, artileria și infanteria. Artileria de departe, infanteria de aproape...

cavaleria pe alături.

— Încă o dată iertare, reluă domnul du Marnet, vreți să spuneți pe laturi, ceea ce e cu totul altceva.

— Pe laturi, pe alături, nu-mi pasă! În ceea ce mă privește, dacă aș fi comandant șef, aș pune cavaleria deoparte.

Mai mulți ofițeri de cavalerie se aruncau deja în discuție. Domnul du Marnet îi opri și făcu semn că dorea să-i răspundă singur lui Fougas.

— Și pentru ce, mă rog, ați pune cavaleria deoparte?

— Deoarece cavaleristul este un soldat incomplet.

— Incomplet!

— Da, domnule, iar dovada este că statul e obligat să cheltuiască patru sau cinci sute de franci pe un cal, pentru a-l completa! Iar atunci când calul primește un glonte sau o lovitură de baionetă, cavaleristul nu mai e bun de nimic. Ați văzut vreodată un călăreț pe jos? E ceva nostim!

— Eu mă văd zilnic umblând pe jos, și nu mă găsesc ridicol.

— Sunt prea politicoasă ca să vă contrazic!

— Iar cu domnule, sunt prea drept pentru a opune un paradox altuia. Ce-ați crede despre logica mea, (ideea nu-mi aparține, am găsit-o într-o carte), dacă v-aș spune: Stimez infanteria, dar infanteristul este un soldat incomplet, un dezmoștenit, un infirm lipsit de acel complement firesc al războinicului, care se numește cal! Îi admir curajul, recunosc că se face util în bătălii, dar, în sfârșit, sărmanul, nu are decât două picioare în serviciul său, pe când noi avem patru! Găsiți că un călăreț pe jos este ridicol; dar infanteristul este oare totdeauna foarte strălucit atunci când i se pune un cal între picioare? Am văzut excelenți căpitani de infanterie pe care ministrul de război îi pune cu cruzime în încurcătură numindu-i șefi de batalion. Ei spuneau, scărpinându-se-n ureche: „Nu totul e să urci în grad, mai trebuie să urci și pe cal!”

Această glumă veche amuză o clipă auditoriul. Râseră, iar lui Fougas încet-încet îi sări muștarul.

— În vremea mea, zise el, un infanterist devenea cavalerist în douăzeci și patru de ceasuri, iar aceluia care ar vrea să facă o partidă de călărie cu mine, cu sabia-n mână, i-aș arăta eu ce înseamnă infanteria!

— Domnule, răspunse rece domnul du Marnet, nădăjduiesc că prilejurile nu vă vor lipsi la război. Acolo își arată un adevărat

soldat talentul și curajul. Infanteriști și cavaleriști, noi aparținem cu toții Franței. Pentru dânsa beau eu, domnule, și sper că nu veți refuza să ciocniți paharul cu mine. Pentru Franța!

Era, pe crucea mea, un lucru fain vorbit și bine încheiat. Clinchetele paharelor dădură dreptate domnului du Marnet. Fougas însuși se apropie de adversarul său și ciocni sincer cu el. Însă îi spuse la ureche, graseind apăsător:

— Sper, la rândul meu, că nu veți refuza partida de sabie pe care am avut onoarea să v-o ofer?

— Cum doriți, zise colonelul de cuirasieri.

Strigoii, mai beat ca oricând, ieși din mulțime împreună cu doi ofițeri pe care îi luă la-ntâmplare. Le declară că se considera ofensat de domnul du Marnet, că provocarea era făcută și acceptată, și că afacerea avea să meargă de la sine.

— Cu atât mai mult, adăugă el confidențial, cu cât există o femeie între noi! Iată condițiile mele, cu totul în onoarea infanteriei, a armatei și a Franței: ne vom lupta călare, goi până la centură, călărind fără șa pe doi armăsari! Arma? sabia de cavalerie! La prima sângerare! Vreau să aplic o lecție unui marțafoi, nicidecum să răpesc un soldat Franței!

Aceste condiții fură socotite absurde de martorii domnului du Marnet; fură acceptate totuși, căci onoarea militară cere să fie înfruntate toate primejdiile, chiar absurde.

Fougas folosi restul zilei ducându-i la exasperare pe bieții Renault. Mândru de puterea ce-o exercita asupra Clémentinei, își declară intențiile, jură s-o ia de soție îndată ce-și va fi redobândit gradul, familia și averea și îi interzise să dispună, până atunci, de ea însăși. Îi repezi pe Léon și pe părinții acestuia, le refuză serviciile și părăsi casa lor după un solemn schimb de cuvinte grele. Léon încheie spunând că nu-și va ceda soția decât o dată cu viața; colonelul ridică din umeri și se întoarse pe călcâie, luând cu el, fără să se sinchisească, hainele tatălui și pălăria fiului. Ceru 500 de franci domnului Rollon, închirie o cameră la hotelul Cadran-Bleu, se culcă fără să cineze și dormi neîntors până la sosirea martorilor săi.

Nu fu nevoie să i se povestească ce se petrecuse în ajun. Aburii punciiului și ai somnului se risipiră într-o clipă. Își cufundă capul și mâinile într-un ciubăr cu apă rece și zise:

— Iată toaleta mea. Acum, vive l'Empereur! Să facem

alinierea!

Terenul ales de comun acord era câmpul de manevre. Acesta e o câmpie nisipoasă, înconjurată de pădure, la o bună depărtare de oraș. Toți ofițerii din garnizoană se duseră acolo singuri; nu trebui să-i invite nimeni. Numeroși soldați alergară acolo în ascuns și ocupară locurile în copaci. Jandarmeria însăși împodobeă cu prezența sa această mică serbare de familie. Lumea mergea să vadă încheștându-se într-un turnir eroic nu numai infanteria și cavaleria, dar și vechea și noua armată. Spectacolul răspunse pe deplin așteptării publicului. Nimeni nu fu ispitit să fluiera piesa și toată lumea fu mulțumită pentru banii dați.

La ceasurile nouă precis, combatanții intrară în arenă împreună cu cei patru martori și cu judecătorul de câmp. Fougas, gol până la centură, era frumos ca un zeu tânăr. Trupul său zvelt și nervos, capul său surâzător și semeț, virila cochetărie a mișcărilor sale îi aduseră un succes de la intrare. El își cabra calul englezesc și saluta asistența cu vârful sabiei.

Domnul du Marnet, blond, puternic, destul de păros, modelat ca un Bacchus indian și nu ca un Achille, lăsa să i se vadă pe frunte un nor ușor de neliniște. Nu trebuia să fii vrăjitor ca să ghicești că acest duel în *naturalibus*, sub ochii propriilor săi ofițeri, îi părea inutil și chiar ridicol. Calul său era un demi-sânge *percheron*, un animal viguros și focos.

Martorii lui Fougas călăreau destul de prost; ei își împărțeau atenția între luptă și scările șei lor. Domnul du Marnet alesese pe cei mai buni doi călăreți din regimentul său, un șef de escadron și un căpitan comandant. Judecătorul de câmp era colonelul Rollon, excelent călăreț.

La semnalul pe care acesta îl dădu, Fougas goni drept spre adversarul său, prezentând vârful sabiei în poziția de gardă, ca un soldat de cavalerie care-i atacă pe infanteriști în careu. Dar el se opri la trei lungimi de cal și descrie în jurul domnului du Marnet șapte sau opt cercuri rapide, întocmai ca un arab într-o *fantasia*. Domnul du Marnet, obligat să se învârtă pe loc, apărându-se din toate părțile, dădu pinteni calului, rupse cercul, ieși în câmp liber și amenință să reînceapă aceeași manevră în jurul lui Fougas. Însă strigoiul nu-l așteptă. El o luă la fugă în mare galop și făcu un tur de hipodrom, mereu urmărit de domnul du Marnet. Cuirasierul, mai greu și călărind un cal mai

puțin iute, fu distanțat. El se răzbună, strigându-i lui Fougas: „Hei! Domnule! trebuia să-mi spui că e o alergare și nu o luptă! Mi-aș fi luat cravașa în locul spadei!” Însă deja Fougas se întorcea asupra lui, gâfâind și furios. „Așteaptă-mă acolo! strigă el; ți l-am arătat pe călăreț, acum ai să-l vezi pe soldat!”

Și îi dădu cu vârful sabiei o lovitură care l-ar fi străpuns ca pe un cerc de butoi, dacă domnul du Marnet n-ar fi reușit să pareze la timp. El ripostă printr-o frumoasă lovitură de cuartă, destul de puternică pentru a-l despica în două pe infailibilul Fougas. Dar celălalt era mai agil ca o maimuță. Pară cu tot corpul, lăsându-se să alunece la pământ, și sări în spinarea calului său în aceeași clipă.

— Complimentele mele! spuse domnul du Marnet. Nici la circ nu se face mai bine!

— Și nici la război, răspunse celălalt. Ah! sceleratule! Batjocorești vechea armată? Ține! Ratat! Mulțumesc pentru ripostă, dar încă nu e cea bună; n-am să mor din asta! Na! Ține! Ține! Ah! pretinzi că infanteristul e un om incomplet! Noi o să-ți descompletăm membrele! Na, cizmă! A parat-o! Și crede poate că se va plimba diseară pe sub ferestrele Clémentinei! Na! Ține pentru Clémentine, și ține pentru infanterie! O parezi și pe asta? Da, trădătorule! Dar asta? Iarăși! nu cumva ai să le parezi pe toate, dumnezeii mării ei! Victorie! Ah! domnule! Îți curge sânge! Ce-am făcut? La naiba spada și calul și tot! Maior! maior, dă fuga iute! Domnule, dă-ți drumul în brațele mele! Animal ce sunt! Ca și când toți soldații n-ar fi frați! Prietene, iartă-mă! Aș vrea să răscumpăr fiecare picătură din sângele tău cu tot sângele meu! Mizerabilul de Fougas, incapabil să-și stăpânească patimile-i feroce! O dumneata, Esculap al lui Marte! spune-mi că firul zilelor nu-i va fi curmat! Nu i-aș supraviețui, căci e un viteaz!

Domnul du Marnet avea o creștătură magnifică ce-i brăzda brațul și flancul stâng iar sângele șiroia înfiorător. Chirurgical, care se aprovizionase cu apă hemostatică, se grăbi să oprească hemoragia. Rana era mai mult lungă decât profundă; putea fi vindecată în câteva zile. Fougas îl purtă el însuși pe adversarul său la trăsură și nu fu lucrul pe care-l făcu cu cea mai mică energie. Vroi neapărat să se alăture celor doi ofițeri care-l duceau pe domnul du Marnet acasă; îl copleși pe rănit cu proteste și îi jură tot drumul o prietenie veșnică. Ajunși acasă, îl

culcă, îl sărută, îl scaldă în lacrimile sale și nu-l părăsi decât atunci când îl auzi sforăind.

Bătea de Ceasurile șase; el se duse să cineze la hotel împreună cu martorii săi și cu judecătorul de câmp, pe care-i invitasese după bătălie. Îi trată magnific și se ameți la fel.

ÎN CARE SE VA VEDEA CĂ NU ESTE CALE LUNGĂ DE LA CAPITOLIU LA STÂNCA TARPEIANĂ

A doua zi, după o vizită la domnul du Marnet, îi scrise Clémentinei:

Lumina vieții mele, eu părăsesc aceste locuri, martore ale funestului meu curaj și depozitare ale iubirii mele. În sânul capitalei, la picioarele tronului îmi port eu primii pași. Dacă moștenitorul zeului bățăliilor nu este surd la glasul sângelui ce-i curge în vine, el îmi va redea spada și epoleții pentru ca eu să le depun la picioarele tale. Să-mi fii credincioasă, așteaptă, nădăjduiește: fie ca aceste rânduri să-ți slujească drept talisman împotriva primejdiilor ce-ți amenință independența. O, Clémentine a mea, păstrează-te pentru al tău

VICTOR FOUGAS

Clémentine nu-i răspunse nimic, însă, în clipa când el urcă în vagon, fu acostat de un comisioner care îi înmână un frumos portofel din piele roșie și o luă la fugă de-i sfârâiau călcâiele. Carnetul acesta nou-nouț, solid și bine închis, conținea o mie două sute de franci în bancnote, toate economiile tinerei fete. Fougas nu avu timp să chibzuiască asupra acestui subiect delicat. El fu împins în vagon, locomotiva fluieră și trenul porni.

Colonelul începu prin a rememora diferitele evenimente care se succedaseră în viața sa în mai puțin de o săptămână. Arestarea sa pe ghețurile Vistulei, condamnarea sa la moarte, captivitatea în fortăreața de la Liebenfeld, deșteptarea sa la Fontainebleau, invazia din 1814, întoarcerea din insula Elba, cele o sută de zile, moartea împăratului și a regelui Romei, restaurația bonapartistă din 1852, întâlnirea unei tinere fete într-un totu asemănătoare eu Clémentine Pichon, drapelul regimentului 23, duelul cu un colonel de cuirasieri, toate acestea, lui Fougas, nu-i luaseră mai mult de patru zile! Noaptea

din 11 noiembrie 1813 spre 17 august 1859 îi părea chiar ceva mai puțin lungă decât altele; era singura dată când dormise neîntors și fără vise.

Un spirit mai puțin activ, o inimă mai puțin fierbinte ar fi căzut poate într-o oarecare melancolie. Căci, în sfârșit, cel care a dormit patruzeci și șase de ani trebuie să se simtă cam dezrădăcinat în propria-i țară. Fără rude, fără prieteni, fără un chip cunoscut pe toată fața pământului! Adăugați o mulțime de cuvinte, de idei, de obiceiuri, de invenții noi care îl fac să simtă nevoia unui cicerone și care îi dovedesc că este un străin. Însă Fougas, redeschizând ochii, se aruncase direct în miezul acțiunii, urmând preceptul lui Horațiu. Își improvizase prieteni, dușmani, o armată, un rival. Fontainebleau, al doilea oraș natal al său, era în mod provizoriu centrul existenței sale. Aici se simțea iubit, urât, temut, admirat, în sfârșit, cunoscut. El știa că în această subprefectură numele său n-ar mai putea fi rostit fără a trezi un ecou. Dar ceea ce îl lega mai ales de epoca modernă era înrudirea sa bine stabilită cu marea familie a armatei. Pretutindeni unde fâlfâie un drapel francez, soldatul, tânăr sau bătrân, se simte acasă. În jurul acestei clopotnițe a patriei, în alt chip scumpă și sacră decât clopotnița din sat, limba, ideile, instituțiile se schimbă puțin. În zadar mor oamenii; ei sunt înlocuiți cu alții care le seamănă, care gândesc, vorbesc și acționează la fel; care nu se mulțumesc să îmbrace uniforma înaintașilor lor; ci le moștenesc și amintirile, gloria lor dobândită, tradițiile lor, glumele, anumite intonații ale glasului lor. Acest lucru explică subita prietenie a lui Fougas pentru noul colonel al lui 23, după o primă pornire de gelozie, precum și brusca simpatie pe oare o dovedi față de domnul du Marnet, îndată ce văzu curgându-i sângele din rană. Certurile între soldați sunt discuții de familie, care nu desființează rudenția.

Ferm convins că nu era singur pe lume, domnul Fougas se bucura de toate obiectele noi pe care civilizația i le pune sub ochi. Iuțea drumului de fier îl amețea în mod pozitiv. Era cuprins de un adevărat entuziasm pentru această forță a aburului, a cărei teorie rămânea literă moartă pentru el, dar el se gândea la rezultate:

„Cu o mie de mașini ca aceasta, cu două mii de tunuri ghintuite și cu două sute de mii de vlăjgani ca mine, Napoleon ar fi cucerit lumea în șase săptămâni. Pentru ce tânărul ăsta care

se află la tron nu se slujește oare de instrumentele pe care le are în mână? Poate că nu s-a gândit la asta. Bun, am să văd eu. Dacă o să-mi lase impresia unui om de ispravă, am să-i prezint ideea mea, el o să mă numească ministru de război și - înainte marș!”

Ceruse să i se explice la ce foloseau acele lungi fire de oțel care aleargă pe stâlpi de-a lungul drumului.

„Fir-ar să fie! zicea el, iată niște aghiotanți rapizi și discreți. Puneți toată chestia asta în mâinile unui șef de stat-major ca Berthier și universul va fi prins ca într-o plasă prin simpla voință a unui om!”

Meditația îi fu întreruptă, la trei kilometri de Melun, de sunetele unei limbi străine. Ciuli urechea, apoi sări în sus în colțul său ca un om care s-a așezat pe o legătură de spini. Oroare! era engleza! Unul din acei monștri care l-au asasinat pe Napoleon în Sfânta Elena, pentru a-și asigura monopolul bumbacului, intrase în compartiment împreună cu o femeie destul de drăguță și cu doi copii magnifici.

— Conducător! oprește! strigă Fougas, aplecându-se cu trupul pe jumătate în afara portierei.

— Domnule, îi spuse englezul într-o franceză corectă, vă sfătuiesc să aveți răbdare până la stația următoare. Conducătorul nu vă aude și riscați să cădeți pe linie. Dacă de-acum încolo v-aș putea fi de folos cu ceva, am aici un clondir cu rachiu și o farmacie de voiaj.

— Nu, domnule, răspunse Fougas pe tonul cel mai arogant. N-am nevoie de nimic și mai degrabă aș muri decât să accept ceva de la un englez! Chem conducătorul pentru a mă muta în alt vagon și a-mi purifica ochii de un dușman al împăratului!

— Vă asigur, domnule, replică englezul, că eu nu sunt un dușman al împăratului. Am avut cinstea de a fi primit la dânsul atunci când locuia la Londra; el a binevoit chiar să se oprească pentru câteva zile la micul meu castel din Lancashire.

— Cu atât mai bine pentru dumneata dacă acest tânăr este destul de amabil pentru a uita ce i-ați făcut familiei sale; dar Fougas nu va ierta niciodată crimele voastre împotriva țării mele!

Acestea spuse, întrucât trenul intra în gara Melun, deschise portiera și se năpusti în alt compartiment. Se trezi singur în fața a doi domni tineri care nu aveau fizionomii engleze și care vorbeau franceza cu cel mai pur accent din Touraine. Și unul și

celălalt își purtau emblemele la degetul mic, pentru ca nimeni să nu ignore calitatea lor de gentilomi. Fougas era prea plebeian pentru a gusta prea mult nobilimea; însă, ieșind dintr-un compartiment populat de insulari, fu fericit să întâlnească doi francezi.

— Prieteni, zise el aplecându-se spre ei cu un zâmbet cordial, noi suntem copii ai aceleiași mume. Vă salut; aspectul dumneavoastră mă întreamează!

Cei doi tineri făcură ochii mari, se înclinară pe jumătate și se izolară în conversația lor, fără a răspunde în alt mod avansurilor lui Fougas.

— Prin urmare, dragul meu Astophe, zicea unul, l-ai văzut pe rege la Froshdorf?

— Da, bunul meu Améric; și m-a primit cu grația cea mai mișcătoare. „Viconte, mi-a spus el, dumneavoastră sunteți dintr-un sânge cunoscut pentru fidelitatea sa. Ne vom aminti de dumneavoastră, în ziua în care Dumnezeu ne va restabili pe tronul strămoșilor noștri. Spuneți bravei noastre nobilimi din Touraine că implorăm rugăciunile ei și că noi nu o uităm niciodată în rugăciunile noastre”.

— Pitt și Cobourg! murmură Fougas printre dinți. Uite doi voinici care conspiră cu armata lui Conde! Răbdare, însă!

Strânse pumnii și trase cu urechea.

— Nu ți-a spus nimic despre politică?

— Câteva vorbe-n vânt. Între noi fie zis, eu nu cred că se prea ocupă de asta; el așteaptă evenimentele.

— Nu va mai aștepta multă vreme.

— Cine știe?

— Cum așa! cine știe? Imperiul nu o mai duce nici șase luni. De Montereau o spunea încă luna trecută, la mătușa mea, călugărița.

— Eu le dau un an, deoarece campania lor din Italia i-a întărit în rândul poporului de jos. O! nu m-am jenat să i-o spun regelui!

— Pe toți dracii! domnilor, e prea de tot! îi întrerupse Fougas. Oare în Franța niște francezi să vorbească astfel despre instituțiile franceze? Întoarceți-vă la stăpânul vostru, spuneți-i că imperiul este veșnic, deoarece este întemeiat pe granitul popular și cimentat cu sângele eroilor. Iar dacă regele vă întreabă cine a spus asta, să-i răspundeți: colonelul Fougas, decorat la Wagram de propria mână a împăratului!

Cei doi tineri se priviră, schimbară un zâmbet, iar vicontele spuse către marchiz:

— What is that?

— A mad man.

— No, dear: a mad dog.

— Nothing else².

— Foarte bine, domnilor, strigă colonelul. Vorbiți englezește acum; sunteți demni de asta!

Se mută în alt compartiment la stația următoare și dădu peste un grup de pictori tineri. Îi numi discipoli ai lui Xeuxis și le ceru vești despre Gerard, despre Gros și despre David. Domnii aceștia găsiră gluma originală și îi recomandară să meargă să-l vadă pe Talma în noua tragedie a lui Arnault.

Fortificațiile Parisului îl uimiră mult, îl scandalizară un pic.

— Nu-mi place asta, spuse el vecinilor săi. Adevăratul zid de apărare al Capitalei este curajul unui mare popor. A îngrămădi bastioane în jurul Parisului înseamnă a spune dușmanului că poate birui Franța.

Trenul se opri în sfârșit în gara Mazas. Colonelul, care nu avea bagaje, porni țănoș, cu mâinile în buzunare, în căutarea hotelului Nantes. Cum petrecuse trei luni la Paris prin anul 1810, el credea că știe bine orașul. Iată de ce nu întârzie să se rătăcească, ajungând aici. Însă, în diferitele cartiere pe care le străbătu la-ntâmplare, el admiră marile schimbări care se făcuseră în absența sa. Fougas adora străzile foarte lungi, foarte largi, mărginite de case mari, uniforme; el fu obligat să recunoască că edilitatea pariziană se apropia activ de idealul său. Nu era încă perfecțiunea absolută, dar ce progres!

Printr-o iluzie foarte naturală, el se opri de douăzeci de ori pentru a saluta figuri cunoscute; nimeni nu-l recunoscuse însă.

După cinci ceasuri de mers, ajunse în Place du Carroussel. Hotelul Nantes nu mai era acolo; în schimb, Luvrul fusese terminat. Fougas pierdu un sfert de ceas privind acest monument. Și o jumătate de ceas contemplând doi zuavi din gardă, care jucau pichet. El se informă dacă împăratul se afla la Paris; i se arătă drapelul care fâlfâia pe Tuileries.

„Bun, zise el, trebuie însă mai întâi să mă îmbrac în haine

² — Ce-i asta? — Un nebun. — Nu, dragul meu: un câine turbat. — Nimic altceva. (în engleză, în original)

noi.”

Reținu o cameră la hotelul din strada Saint-Honoré și-l întrebă pe băiatul de servicii care era cel mai celebru croitor din Paris. Băiatul îi împrumută un *Almanah al comerțului*. Fougas căută pe cizmarul împăratului, pe lenjerul împăratului, pe pălărierul, pe croitorul, pe frizerul, pe mănușarul împăratului; își notă numele și adresele lor în carnetul primit de la Clémentine, după care luă o trăsură și porni după cumpărături.

Cum avea piciorul mic și bine format, el găsi fără dificultate încălțăminte de gata; i se făgădui de asemenea să i se aducă în cursul serii toată lenjeria de care avea nevoie. Însă atunci când îi explică pălărierului ce fel de obiect avea de gând să-și planteze pe cap, el întâmpină mari dificultăți. Idealul său era o pălărie enormă, largă sus, îngustă la bază, îngroșată la margini, cambrată în spate și în față; pe scurt, mobila istorică căreia întemeietorul Boliviei îi dăduse odinioară numele său. A fost nevoie să se răscolească magaziiile și să se scotocească până și arhivele pentru a se găsi ce dorea el.

— În sfârșit! exclamă pălărierul, iată obiectul dumneavoastră. Dacă e pentru un costum de teatru, veți fi mulțumit: efectul comic este asigurat.

Fougas răspunse sec că pălăria aceasta era mult mai puțin ridicolă decât toate cele care circulau pe străzile Parisului.

La celebrul croitor din rue de la Paix, avu loc aproape o bătălie.

— Nu, domnule, spuse Alfred, n-am să vă fac niciodată o redingotă cu brandenburguri și un pantalon à la cosaque! Duceți-vă la Babin ori la Moreau, dacă doriți un costum de carnaval; dar nu se va putea spune că un bărbat atât de bine făcut a ieșit de la noi în chip de caricatură!

— ‘Tunetu’ și patria! răspundea Fougas; dumneata ești cu un cap mai mare ca mine, domnule uriaș, dar eu sunt colonel al marelui Imperiu și nu tamburii majori sunt cei care trebuie să dea ordine coloneilor!

Diavolul acesta de om avu ultimul cuvânt. I se luă măsura, se deschise un album și i se promise că va fi îmbrăcat, în douăzeci și patru de ore, după ultima modă din 1813. I se arătară stofe pe alese, stofe englezești. Le refuză cu dispreț.

— Postav albastru francez, spuse el, și fabricat în Franța! Și croiește-mi-l în așa fel ca toți cei care mă vor vedea trecând în

civil să exclame: „E un militar”!

Ofițerii din vremea noastră au exact cochetația inversă; ei se străduiesc să semene cu toți ceilalți *gentlemen* atunci când îmbracă haina civilă.

Fougas își comandă, în strada Richelieu, un guler de satin negru care ascundea cămașa și se ridică până la urechi; apoi coborî spre Palais-Royal, intră într-un restaurant celebru și comandă o cină. Cum prânzise la botul calului într-o patiserie de pe boulevard, pofta sa, ațâțată de atâta umblat, făcu minuni. Bău și mănca așa cum o făcea la Fontainebleau. Însă nota de plată îi păru greu de digerat: avea de dat o sută zece franci și câteva centime. „Drace! zise el, viața s-a scumpit la Paris!” Rachiul intra în acest total pentru o sumă de nouă franci. I se servise o sticlă și un păhărel cât un degetar; jucăria aceea îl amuzase pe Fougas; găsi distractiv să-l umple și să-l golească de douăsprezece ori. Însă, ridicându-se de la masă, el nu era beat: o veselie plăcută, nimic mai mult, îi reveni fantezia să recâștige câteva monede de o sută de centime pe numărul 113. Un negustor de sticle stabilit în casă îl informă că Franța nu mai juca de vreo treizeci de ani. Porni mai departe până la Théâtre-Français pentru a vedea dacă nu cumva comediantii Imperiului dădeau vreo frumoasă tragedie, dar afișul îi displăcu. Comedii moderne, jucate de actori noi! Nici Talma, nici Fleury, nici Thenard, nici soții Baptiste, nici domnișoara Mars, nici domnișoara Raucourt! Se înființă la Operă, unde se dădea *Carol al VI-lea*. Muzica îl năuci la început; nu era obișnuit să audă atâta zgomot în afara câmpurilor de luptă. Curând, totuși, urechile sale deveniră mai rezistente la vacarmul instrumentelor, oboseala zilei, plăcerea de a ședea comod, acțiunea digestiei, îl făcură să ațipească. Se deșteptă cu o tresărire la acest faimos cântec patriotic:

*Război tiranilor! în veci de veci, în Franța,
Englezul nu va fi stăpân!*

— Nu! răcni el, întinzând brațele spre scenă. Nicicând! s-o jurăm cu toți împreună pe altarul sacru al patriei! Piară perfidul Albion! Vive l'Empereur!

Spectatorii de la parter și din fotoliile de orchestră se ridicară în același timp, mai puțin pentru a se asocia jurământului lui Fougas cât pentru a-i impune tăcere. În antracul următor, un comisar de poliție îi spuse la ureche că atunci când ai luat o

asemenea cină mergi la culcare în liniște, în loc să tulburi reprezentăția de la Operă.

El răspunse că cinase după cum îi era obiceiul și că acea explozie a unui sentiment patriotic nu pornea din stomac.

— Dar, spuse el, întrucât în acest palat al opulenței trândave ura față de dușman este stigmatizată ca o crimă, mă duc să respir un aer mai liber și să salut templul Gloriei înainte de a merge la culcare.

— Veți face foarte bine, spuse comisarul.

Se îndepărtă, mai semeț și cu pieptul mai bombat ca oricând, ajunse la linia bulevardelor și o străbătu cu pași mari până la templul corinthian de la capătul ei. În drum, admiră mult iluminatul orașului. Domnul Martout îi explicase fabricarea gazului, el nu înțelesese nimic, dar flacăra aceea roșie și vie era pentru ochii săi o adevărată încântare.

Când ajunse în dreptul monumentului care domină intrarea străzii Royale, se opri pe trotuar, se reculese o clipă și zise:

— Inspiratoare a acțiunilor frumoase, văduvă a marelui biruitor al Europei, o, Glorie! primește omagiul amantului tău Victor Fougas! Pentru tine am îndurat foamea, sudoarea și nămeții și am mâncat pe cel mai credincios dintre bidivii. Pentru tine, sunt gata să înfrunt alte primejdii și să văd din nou moartea în față pe toate câmpurile de bătaie. Eu te prefer fericii, bogăției, puterii. Nu refuza ofranda inimii mele și jertfa sângelui meu. Drept răsplată pentru atâta iubire, eu nu cer decât un surâs din ochii tăi și un laur căzut din mâna ta!

Rugăciunea asta ajunse fierbinte la urechile sfintei Maria-Magdalena, protectoarea fostului templu al Gloriei. Tot astfel achizitorul unui castel primește câteodată o scrisoare adresată fostului proprietar.

Fougas se întoarse, trecând prin rue de la Paix și prin piața Vendôme, și salută singura figură cunoscută pe care o mai întâlnea în Paris. Noul costum al lui Napoleon de pe coloană nu-i era defel pe plac. El prefera, mica pălărie în locul coroanei și redingota cenușie în locul mantiei teatrale.

Noaptea fu agitată. Mii de planuri diferite se încrucișau în toate sensurile în creierul colonelului. El își pregătea discursurile pe care avea să le țină împăratului, adormea în mijlocul unei fraze și se trezea tresărind, crezând că a prins o idee care dispărea brusc. Stinse și aprinse lumânarea de

douăzeci de ori. Amintirea Clémentinei se amesteca în răstimpuri cu visurile războiului și cu utopiile politicii; însă trebuie să mărturisesc că în planul secund chipul fetei nu-l părăsi deloc.

Pe cât de lungă îi păru acea noapte, pe atât de scurtă îi păru dimineața următoare. Ideea de a-l vedea în față pe noul stăpân al Imperiului îl amețea și îl îngheța rând pe rând. Nădăjdui o clipă că îi va lipsi ceva din costumație, că un furnizor îi va oferi un pretext onorabil pentru a amâna această vizită pe a doua zi. Însă toată lumea dovedi o promptitudine exasperantă. La ceasurile douăsprezece precis, pantalonii *à la cosaque* și redingota cu brandenburguri se etalau pe capul patului, alături de faimoasa pălărie *à la Bolivar*.

„Să ne-mbrăcăm! zise Fougas. Tânărul acela poate că nu va fi acasă. În cazul ăsta, am să-mi las numele și am să aștept să mă cheme”.

Se făcu frumos în felul său și, ceea ce va părea poate de necrezut cititoarelor mele, Fougas, cu guler de satin negru și în redingotă cu brandenburguri, nu era nici urât, nici chiar ridicol. Statura sa înaltă, trupul său zvelt, chipul său semeț și hotărât, mișcărilor sale bruște formau o anumită armonie cu acel costum din alte vremuri. Era bizar, atâta tot. Pentru a căpăta un pic de aplomb, intră într-un restaurant, mănă patru cotlete, o pâine de două livre și o bucată de brânză, și bău două sticle de vin. Cafeaua și păhărelul care-i urmă îl reținură până la ceasurile două. Acesta era momentul pe care și-l fixase pentru sine.

Își înclină ușor pălăria pe-o ureche, își butonă mânușile din piele de căprioară, tuși energic de două-trei ori în fața santinelei din strada Rivoli și o coti vitejește pe lângă ghișeu de la Echelle.

— Domnule! strigă portarul, pe cine căutați?

— Pe împărat!

— Aveți bilet de audiență?

— Colonelul Fougas n-are nevoie de așa ceva. Du-te și interesează-te la acela care planează deasupra pieții Vendôme: îi va spune că numele lui Fougas a fost întotdeauna sinonim cu vitejie și credință.

— L-ați cunoscut pe împăratul dintâi?

— Da, hâtrule, și i-am vorbit cum îți vorbesc ție.

— Adevărat? Dar ce vârstă aveți prin urmare?

— Șaptezeci de ani după orologiul timpului, douăzeci și patru

de ani pe tabletele istoriei!

Portarul își ridică ochii la cer murmurând:

„Încă unul! E al patrulea pe săptămâna asta!”

El făcu un semn unui domn mărunț, îmbrăcat în negru, care își fuma pipa în curtea Tuileriilor, apoi îi spuse lui Fougas, punându-i mâna pe braț:

— Bunul meu prieten, pe împărat vrei să-l vezi?

— Ți-am mai spus o dată, familiar personaj ce ești!

— Ei bine! ai să-l vezi astăzi. Domnul care vine încoace, cu pipă, este cel care introduce vizitele; el te va conduce. Dar împăratul nu e la Castel. E plecat la țară. Dumitale ți-e totuna, nu-i așa, dacă mergi la țară?

— Ce dracu ai vrea să am împotrivă?

— Cu atât mai mult cu cât n-ai să mergi pe jos. Ți s-a adus deja o trăsură. Haide, urcă, bunul meu prieten, și fii cuminte!

Două minute mai târziu, Fougas, însoțit de un agent, călătorea spre biroul comisarului de poliție.

Treaba nu dură mult. Comisarul care-l primi era același care îi vorbise în ajun la Operă. Fu chemat un medic care dădu cel mai frumos verdict de monomanie care a trimis vreodată un om la Charenton. Toate acestea fură făcute cu politețe, frumos, fără o vorbă care ar fi putut să-l pună pe colonel în gardă și să-l avertizeze despre soarta ce i se rezerva. El găsea numai că acest ceremonial era lung și bizar, și pregătea în legătură cu asta câteva fraze bine simțite, pe care își făgăduia să le facă auzite de împărat.

I se îngădui în sfârșit să pornească la drum. Fiacrul se afla tot acolo; introducătorul își aprinse iarăși pipa, spuse trei vorbe vizitiului și se așeză în dreapta colonelului. Trăsura porni la trap, ajunse la bulevard și o apucă în direcția Bastiliei.

Ea ajungea prin dreptul porții Saint-Martin, și Fougas, cu fața spre portieră, continua să-și pregătească improvizatia, când o caleașca, trasă de doi roibi superbi, trecu, ca să zicem așa, pe sub nasul visătorului. Un bărbat voluminos, cu mustața cenușie, întoarse capul și strigă:

— Fougas!

Robinson descoperind în insula sa amprenta unui picior omenesc nu fu nici mai uluit nici mai încântat decât Fougas auzind acel strigăt: „Fougas!” Să deschidă portiera, să sară pe macadam, să alerge la caleașcă, să se arunce în ea dintr-o

săritură fără a atinge scara și să cadă în brațele bărbatului voluminos cu mustață cenușie: toate astea îi luară o secundă. Caleașca plecase de mult atunci când agentul de poliție, în galop, urmat de fiacrul său în trap mărunț, începu să alerge încolo și încioace pe linia bulevardelor, întrebând pe toți sergenții de stradă dacă nu văzuseră trecând un nebun.

MEMORABILA ÎNTREVEDERE A COLONELULUI FOUGAS CU M.S. ÎMPĂRATUL FRANCEZILOR

Sărind de gâtul bărbatului voluminos cu mustață cenușie, Fougas era convins că-l îmbrățișa pe Massena. O și spuse cu naivitate, și proprietarul călești dădu drumul unui mare hohot de râs.

— Eh! sărmanul meu prieten, îi spuse el, e mult de când l-am îngropat noi pe Copilul Victoriei. Privește-mă bine în ochi: eu sunt Leblanc, din campania din Rusia.

— Nu-i cu puțință! Tu ești micul Leblanc?

— Locotenent în regimentul 3 de artilerie, care a împărțit cu tine mii de milioane de primejdii, și acea faimoasă friptură de cal pe care o sărai cu lacrimile tale.

— Cum! ești tu! ești tu, care mi-ai croit o pereche de cizme din pielea nefericitului Zefir? fără a pune la socoteală de câte ori mi-ai salvat viața! O, viteazul și credinciosul meu prieten, să te mai sărut o dată! Te recunosc acum, însă nu-i vorbă: te-ai schimbat!

— Păi cum! eu nu m-am conservat într-un borcan cu spirt. Eu unul am trăit!

— Îmi cunoști prin urmare povestea?

— Am auzit-o povestindu-se ieri seară acasă la ministrul instrucțiunii publice. Se afla acolo savantul care te-a repus pe picioare. Chiar ți-am scris, întorcându-mă acasă, pentru a-ți oferi hogeac și haleală, dar scrisoarea mea se plimbă pe-alături de Fontainebleau.

— Mulțumesc! ești un tip de nădejde! Ah! bietul meu prieten! câte evenimente de la Berezina încoace! Ai aflat de toate nenorocirile care s-au întâmplat?

— Eu le-am văzut, ceea ce e și mai trist. Eram șef de escadron după Waterloo; Bourbonii m-au dat deoparte cu jumate soldă. Prietenii m-au ajutat să reintru în serviciu în 1822, însă aveam note proaste și am rulat garnizoanele, Lille, Grenoble și

Strasbourg, fără să avansezi. Al doilea epolet n-a venit decât în 1830; de data asta am făcut o bucată de drum în Africa. Am fost numit general de brigadă la Isly, m-am întors, am hoinărit într-o parte și-n alta până în 1848. Am avut în anul acela o campanie de iunie în plin Paris. Inima îmi sângerează încă de fiecare dată când mă gândesc la asta și zău! tu ești un fericit că n-ai trăit s-o vezi. Am primit trei gloanțe în tors și am trecut general de divizie. În sfârșit, nu am dreptul să mă plâng, deoarece campania din Italia mi-a purtat noroc. Iată-mă mareșal al Franței, cu o sută de mii de franci venit, și chiar duce de Solferino. Da, împăratul a pus chiar o coadă numelui meu. Adevărul e că Leblanc pur și simplu era cam simplu.

— Mii de tunete! exclamă Fougas, uite un lucru bun. Îți jur, Leblanc, că nu sunt gelos pe ce ți se întâmplă! E destul de rar un soldat care se bucură de avansarea altuia; dar cinstit, din adâncul inimii, ți-o spun: cu atât mai bine! Meritai toate onorurile, și trebuie că oarba zeiță ți-a văzut inima și geniul tău prin legătura care-i acoperă ochii!

— Mulțumesc! dar să vorbim despre tine: unde mergeai când te-am întâlnit?

— Să-l văd pe împărat.

— Și eu la fel; dar unde naiba îl căutai tu?

— Nu știu; eram condus.

— Dar el se află la Tuileries!

— Nu mai spune!

— Chiar așa! e ceva necurat la mijloc; povestește-mi toată trășenia.

Fougas nu se lăsă rugat; mareșalul înțelese de la ce fel de primejdie își scăpase prietenul.

— Portarul s-a înșelat, îi spuse el. Împăratul se află la castel, și întrucât am ajuns, vino cu mine: te voi prezenta la sfârșitul audienței mele.

— Fir-ar să fie! Leblanc, inima-mi bate la gândul că am să-l văd pe acest tânăr. E amabil? Te poți bizui pe el? Are vreo asemănare cu celălalt?

— Ai să-l vezi; așteaptă aici.

Prietenia celor doi bărbați data din iarna lui 1812. În deruta armatei franceze, întâmplarea îi apropiase pe locotenentul de artilerie și pe colonelul lui 23. Unul era în vârstă de douăzeci și opt de ani, celălalt nu număra decât douăzeci și patru. Distanța

dintre gradele lor fu lesne micșorată datorită primejdiei comune; toți oamenii sunt egali în fața foamei, a frigului și a oboselii. Într-o dimineață, Leblanc, în fruntea a zece oameni, îl smulse pe Fougas din mâinile cazacilor; apoi Fougas tăia cu sabia o jumătate de duzină de urmăritori care râvneau la mantaua lui Leblanc. Opt zile mai târziu, Leblanc își scoase prietenul dintr-o coșmelie căreia țărani îi dăduseră foc; la rândul său Fougas îl pescui pe Leblanc din apă la malul Berezinei. Lista primejdiilor lor și a serviciilor lor mutuale e prea lungă ca s-o dau în întregime. Astfel, colonelul, la Koenigsberg, petrecuse trei săptămâni la căpătâiul locotenentului atins de febra degerăturii. Fără îndoială că numai acele îngrijiri devotate i-au salvat viața. Această reciprocitate a devotamentului crease între ei legături atât de strânse încât o despărțire de patruzeci și șase de ani nu putu să le rupă.

Fougas, singur în mijlocul unui salon mare, se cufundă din nou în amintirile acelor vremuri frumoase, când un ușier îl invită să-și scoată mânușile și să treacă în cabinetul împăratului.

Respectul față de puterile stabilite, care este fondul însuși al naturii mele, nu-mi îngăduie să introduc în scenă personaje auguste. Însă corespondența lui Fougas aparține istoriei contemporane, și iată scrisoarea pe oare o scrise el Clémentinei, reîntors la hotel:

La Paris, ce spun? în cer! la 21 august 1859

Frumosul meu înger,

Sunt beat de bucurie, de recunoștință și de admirație. L-am văzut, i-am vorbit; el mi-a întins mâna, mi-a oferit loc. E un mare prinț; va fi stăpânitorul pământului! Mi-a dat medalia Sfânta Elena și crucea de ofițer. Micul Leblanc, un vechi prieten și o inimă nobilă, este cel care m-a condus acolo; de aceea este el mareșal al Franței și duce al noului imperiu! La avansare nu trebuie să mă gândesc încă: prizonier de război în Prusia și într-un triplu sicriu, eu reintru în gradul meu; așa cere legea militară. Însă până în trei luni voi fi general de brigadă, e lucru sigur; a binevoit să mi-o promită el însuși. Ce om! un zeu pe pământ! Nu mai trufaș decât acela de la Wagram și de la Moscova, și tată al soldatului ca și dânsul! Vroia să-mi dea bani

din caseta sa pentru a-mi reface echipamentul. I-am răspuns: „Nu, sire! Am o creanță de încasat la Dantzig: dacă mi se va plăti, voi fi bogat; dacă se neagă datoria, solda mea îmi va fi de-ajuns”. La acestea... o, generozitate a prinților, tu nu ești așadar o vorbă goală! el zâmbi cu șiretenie și îmi spuse, răsucindu-și mustața: „Dumneata ai rămas în Prusia din 1813 până în 1859?”

— Da, sire. — Prizonier de război în condiții excepționale? — Da, sire. — Tratatele din 1814 și 1815 stipulează remiterea prizonierilor? — Da, sire. — Ei bine, Prusia îți datorează o despăgubire. Voi da dispoziții să fie reclamată pe cale diplomatică. — Da, sire. Câte amabilități!” Iată o idee care mie nu mi-ar fi venit niciodată! Să iau înapoi niște bani Prusiei, Prusiei care s-a arătat atât de lacomă de comorile noastre în 1814 și 1815! Vive L’Empereur! iubita mea Clémentine! O! trăiască în veci slăvitul și mărinimosul nostru suveran! Trăiască împărăteasa și prințul imperial! Eu i-am văzut! Împăratul m-a prezentat familiei sale! Prințul este un mic soldat admirabil! A catadicsit să bată toba pe pălăria mea nouă; plângeam de înduioșare. M. S. Împărăteasa, cu un surâs angelic, mi-a spus că auzise vorbindu-se despre nenorocirile mele. „O, doamnă! i-am spus eu, un moment precum acesta le răscumpără însutit. — Va trebui să veniți să dansați la Tuileries la iarnă. — Vai! doamnă, cu n-am dansat niciodată decât după bubuitul tunurilor; însă niciun efort nu va fi prea greu pentru a vă fi pe plac! Voi studia arta lui Vestris. — Eu am învățat contradanțul”, adăugă Leblanc.

Împăratul a binevoit să-mi spună că era fericit să regăsească un ofițer ca mine, care a făcut, ca să zic așa, ieri cele mai frumoase campanii ale secolului și care a păstrat tradițiile marelui război. Elogiul acesta m-a încurajat. Nu m-am sfiit să-i amintesc faimosul principiu din vremurile bune: pacea să fie semnată în capitale! „Ai grijă, zise el; în virtutea acestui principiu armatele aliate au venit de două ori să semneze pacea la Paris. Nu vor mai veni, exclamai eu, decât trecând

peste trupul meu.” Insistai asupra inconvenientelor unei prea mari familiarități cu Anglia. Îmi exprimai dorința de a începe în viitorul apropiat cucerirea lumii. Mai întâi, frontierele care ne aparțin; pe urmă, frontierele naturale ale Europei; căci Europa este suburbia Franței și niciodată n-ar putea fi anexată prea devreme, împăratul clătină din cap cum că nu era de părerea mea. O fi ascunzând niște proiecte pașnice? Nu vreau să mă opresc la această idee, ea m-ar ucide!

El întreabă ce sentiment încercasem la vederea schimbărilor care s-au făcut în Paris? Îi răspunsei cu sinceritatea unui suflet mândru: „Sire, noul Paris este capodopera unui regim măreț; dar îmi place să cred că edilii dumneavoastră nu și-au spus ultimul lor cuvânt. — Ce mai rămâne așadar de făcut după părerea dumitale? — Înainte de toate, îndreptarea cursului Senei, a cărei curbă neregulată are ceva șocant. Linia dreaptă este cel mai scurt drum de la un punct la altul, pentru fluvii ca și pentru bulevarde. În al doilea rând, nivelarea suprafeței solului și suprimarea tuturor accidentelor de teren ce par să spună administrației: „Tu ești mai puțin puternică decât natura!” După ce s-a înfăptuit această treabă pregătitoare, eu aș trasa un cerc cu un diametru de trei leghe, a cărui circumferință, reprezentată printr-un grilaj elegant, ar forma incinta Parisului, în centru aș construi un palat pentru Majestatea Voastră și pentru prinții familiei imperiale; vast și grandios edificiu, cuprinzând în dependențele sale toate serviciile publice: statele-majore, tribunalele, muzeele, ministerele, arhiepiscopia, poliția, academiile, ambasaderele, închisorile, banca Franței, liceele, teatrele, *Le Moniteur*, imprimeria imperială, manufactura de Sèvres și Gobelins, manutanța alimentelor. Către acest palat de formă circulară și de arhitectură magnifică s-ar îndrepta douăsprezece bulevarde largi de o sută douăzeci de metri, terminate prin douăsprezece căi ferate și desemnate prin numele a doisprezece mareșali ai Franței. Fiecare bulevard este mărginit de case uniforme, înalte de patru etaje, precedate de un

grilaj de fier și de o mică grădiniță de trei metri plantată cu flori uniforme. O sută de străzi largi de șaizeci de metri unesc bulevardele între ele; ele sunt legate unele cu altele prin străduțe de treizeci și cinci de metri, totul clădit uniform după planuri oficiale, cu grilaje, grădini și flori obligatorii. Interzis proprietarilor să îngăduie în casa lor vreun negoț, căci vederea dughenelor înjosește spiritele și degradează inimile; negustorii sunt liberi să se stabilească în suburbii, conformându-se legilor. Parterul tuturor caselor va fi ocupat de grajduri și bucătării; primul etaj închiriat celor cu o avere de o sută de mii de franci rentă și peste; al doilea, celor cu averi de la optzeci până la o sută de mii de franci; al treilea, celor cu averi de la șaizeci la optzeci de mii de franci, al patrulea, celor cu averi de la cincizeci la șaizeci - mii de franci. Sub cincizeci de mii de franci, interzis să locuiești în Paris. Meșteșugarii sunt cazați la zece kilometri de centură, în orașele muncitorești. Îi scutim de impozite pentru ca să ne iubească; îi înconjurăm cu tunuri pentru ca să se teamă de noi. Iată Parisul meu!" împăratul mă asculta răbdător și-și răsucea mustața. „Planul dumitale, îmi spuse el, ar costa cam scump. — Nu cu mult mai scump decât cel care a fost adoptat”, răspunsei eu. La aceste cuvinte, o sinceră ilaritate, a cărei cauză nu mi-o explic, înveseli fruntea lui serioasă. „Nu crezi, îmi spuse el, că proiectul dumitale ar ruina multă lume? — Eh! ce contează? exclamai eu, de vreme ce nu-i ruinez decât pe cei bogați!” începu iar să râdă și mai dihai și mă concedie, spunând: „Colonele, rămâi colonel până când te vom, face general!” îmi îngădui pentru a doua oară să-i strâng mâna; eu făcui un semn de bun rămas acelui viteaz Leblanc, care m-a invitat la cină diseară, și mă întorsei la hotel pentru a-mi revărsa bucuria în sufletul tău frumos. O Clémentine! nădăjduiesc; tu vei fi fericită, iar eu voi fi mare! Măine dimineață pornesc spre Dantzig. Aurul este o himeră, însă vreau ca tu să fii bogată.

Un blând sărut pe fruntea ta curată!

V. FOU GAS

Abonații ziarului *Patria*, care păstrează colecția, sunt rugați să caute numărul din 23 august 1859. Ei vor citi acolo o notiță și un fapt divers pe care mi-am luat libertatea de a le transcrie aici.

„Exc. S. Mareșalul duce de Solferino a avut onoarea de a prezenta ieri M. S. Împăratului pe un erou al primului Imperiu, domnul colonel Fougas, pe care un eveniment aproape miraculos, deja menționat într-un raport la Academia de științe, l-a redat de curând țării sale”.

Aceasta este notița; iată faptul divers:

„Un nebun, al patrulea în cursul săptămânii, acesta însă din cea mai primejdioasă speță, s-a prezentat ieri la ghișeul de la Echelle. Împopoțonat cu un costum grotesc, cu ochii injectați, cu pălăria pe-o ureche, și tutuind persoanele cele mai respectabile cu o grosolanie nemaipomenită, el a vrut să forțeze consemnul și să se introducă, Dumnezeu știe cu ce intenție, până la persoana Suveranului. Printre spusele sale fără șir, se distingeau cuvintele: „Vitejie, coloana Vendôme, credință, orologiul timpului, tabletele istoriei”. Arestat de un agent al serviciului de siguranță și condus la comisarul secției de la Tuileries, el a fost recunoscut drept același individ care, în ajun, la Operă, tulburase prin strigăte dintre cele mai necuviincioase reprezentația operei *Carol al VI-lea*. După constatările de rigoare, el a fost îndreptat către ospiciul de la Charenton. Însă, prin dreptul porții Saint-Martin, profitând de o învălmășeală de trăsură și de forța herculeană cu care e înzestrat, el s-a smuls din mâinile păzitorului său, l-a doborât la pământ, l-a lovit și a țâșnit dintr-un salt pe bulevard, pierzându-se în mulțime. Cercetările cele mai active au început imediat și deținem din sursă sigură informația că s-a dat deja de urma fugarului.”

**ÎN CARE DOMNUL NICOLAS MEISER,
BOGAT PROPRIETAR DIN DANTZIG,
PRIMEȘTE O VIZITĂ PE CARE NU O DOREA
DEFEL**

Înțelepciunea populară spune că banul nemuncit nu aduce niciodată câștig. Eu susțin că el aduce mai mult câștig hoților decât celor furați, iar frumoasa avere a domnului Nicolas Meiser este o dovadă în sprijinul afirmației mele.

Nepotul ilustrului fiziolog, după ce fabricase o grămadă de bere cu puțin hamei și culesese pe nedrept moștenirea destinată lui Fougas, strânsese din afaceri o avere de opt până la zece milioane! Din ce fel de afaceri? Nu mi s-a spus niciodată, însă știu că el socotea drept bune toate acelea în care se câștigă bani. Împrumutarea de mici sume cu dobânzi mari, adunarea de mari rezerve de grâu pentru a potoli foametea după ce tot el o provocase, exproprierea debitorilor nenorocoși, armarea unei corăbii sau două, pentru negoțul cu carne neagră pe coasta Africii, iată speculații pe care unchiașul nu le disprețuia defel. Nu se lăuda cu aceste lucruri, căci era modest, dar nici nu roșea, căci, rotunjindu-și capitalul, își lărgise și conștiința. Altminteri, om de onoare, în sensul negustoresc al cuvântului, și capabil să căsăpească mai degrabă neamul omenesc decât să îngăduie să i se protesteze semnătura. Băncile din Dantzig, din Berlin, din Viena și din Paris aveau pentru el o mare stimă; ele dețineau bani de-ai lui.

El era mare, gras și coliliu și trăia în bucurie. Nevastă-sa avea nasul prea lung și oasele prea ascuțite, însă îl iubea din toată inima și îi pregătea mici dulciuri între două feluri la masă. O desăvârșită potrivire a sentimentelor îi unea pe cei doi soți. Își vorbeau cu inima deschisă și nu-și ascundeau gândurile necurate. În fiecare an, de Sfântul Martin, la strânsul chiriilor, ei lăsau pe drumuri cinci-șase familii de meseriași care nu putuseră să-și plătească suma trimestrială; însă din această pricină nu cinau cu mai puțină poftă, iar sărutul de seară nu era

mai puțin dulce.

Bărbatul avea șaiszeci și șase de ani, nevasta șaiszeci și patru; fizionomiile lor erau dintre acelea care inspiră bunăvoință și impun respect. Pentru a semăna pe deplin cu patriarhii, nu le mai lipseau decât niște copii și niște nepoți. Natura le dăruise un fiu, unul singur, deoarece ei nu-i ceruseră mai mult. Ar fi socotit o crimă de lése-scuzi să-și împartă averea între mai mulți. Din nefericire, acel fiu unic, moștenitor prezumtiv al atâtor milioane, muri la universitatea din Heidelberg, dintr-o indigestie cu cârnați. El plecă la douăzeci de ani spre acea Walhalla a studenților teutonici, în care se mănâncă niște cârnați nesfârșiți și se bea o bere care nu se mai termină; unde lumea cântă niște lieduri de opt sute de milioane de cuplete în timp ce-și creștează vârful nasului cu lovituri de spadă. Moartea cea rea îl răpi autorilor săi când aceștia nu mai erau la vârsta de a-i improviza un înlocuitor. Acești bătrâni bogătași nefericiți îi recuperară cu pioșenie boarfele spre a le vinde. În timpul acestei operațiuni lamentabile (căci lipsea multă rufărie nouă-nouță), Nicolas Meiser îi spunea nevaste-sii: „Îmi sângeră inima la gândul că scuzii noștri și casele noastre, bunurile noastre de sub soare și cele de la umbră au să meargă la niște străini. Părinții ar trebui întotdeauna să aibă un fiu de schimb, așa cum la tribunalul de comerț este numit un judecător supleant”.

Dar timpul, care este un mare stăpân în Germania și în alte câteva țări, le demonstra că te poți consola de orice, în afară de banii pierduți. Cinci ani mai târziu, doamna Meiser îi spunea soțului ei cu un zâmbet duios și filozofic: „Cine poate pătrunde decretul Providenței? Fiul tău ne-ar fi dus poate la sapă de lemn. Uită-te la Théobald Scheffler, fostul lui coleg. A păpat douăzeci de mii de franci la Paris pentru o femeie care ridica piciorul în mijlocul contradanțului. Noi înșine cheltuim peste două mii de taleri în fiecare an pentru secătura aia a noastră; moartea lui înseamnă o mare economie și, prin urmare, o bună afacere!”

În vremea când cele trei sicrie ale lui Fougas se aflau încă în casă, buna doamnă își râdea de vedeniile și de insomniile soțului ei. „La ce te tot gândești? îi spunea ea. Iar m-ai lovit cu piciorul toată noaptea. Să aruncăm pe foc zdreanță asta de francez: n-are să mai turbure odihna unui menaj fericit. O să vindem lada de plumb; cântărește pe puțin două sute de livre; din mătasea

albă mi-aș face o căptușeală de rochie iar din lâna capitonajului ne-ar ieși o saltea". Însă un rest de superstiție îl împiedică pe Meiser să urmeze sfaturile nevaste-sii: el preferă să se descotorosească de colonel comercializându-l.

Casa celor doi soți era cea mai frumoasă și cea mai solidă din strada Fântânii-Publice, în cartierul aristocratic. Grilaje puternice din fier fasonat decorau magnific toate ferestrele, iar ușa era căptușită cu fier ca un cavaler din vremurile de altădată. Un sistem de mici oglinzi ingenioase, agățate de fațadă, îngăduiau recunoașterea unui musafir înainte chiar ca el să fi bătut la ușă. O servitoare unică, un adevărat cal de povară, o adevărată cămilă prin sobrietate, locuia sub acest acoperiș binecuvântat de zei.

Servitorul bătrân se culca afară, în interesul său chiar, și pentru a nu fi ispitit să sucească gâtul venerabil al stăpânilor săi. Câteva cărți de negoț și de rugăciuni alcătuiau biblioteca celor doi bătrâni. Nu avuseseră chef de grădină în spatele casei, deoarece copacii se complac în a-i ascunde pe hoți. Închideau poarta cu zăvoare în fiecare seară la ceasurile opt și nu ieșeau în oraș fără a fi obligați, de teama unor întâlniri neplăcute.

Și totuși, în ziua de 29 aprilie 1859, la ceasurile nouă dimineata, Nicolas Meiser se afla destul de departe de casa lui dragă. Dumnezeuule! ce departe era de casa lui, acest cumsecade burghez din Dantzig! El măsură cu pas apăsător acea alee din Berlin care poartă numele unui roman de Alphonse Karr: *Pe sub tei*. În germană: *Unter den Linden*.

Ce mobil puternic aruncase afară din bomboniera sa această bomboană roșie pe două picioare? Același care îl mânase pe Alexandru spre Babylon, pe Scipio spre Carthagina, pe Godefroi de Bouillon spre Ierusalim și pe Napoleon spre Moscova: ambiția! Meiser nu trăgea nădejde că i se vor prezenta cheile orașului pe o pernă de catifea roșie, însă el cunoștea un mare senior, un șef de birou și o fată-n casă care lucrau să obțină pentru el acte de noblețe. Să se numească von Meiser în loc de Meiser sec! Ce vis frumos!

Unchiașul avea în el acel amestec de josnicie și orgoliu care îi plasează pe lachei la o atât de mare distanță de ceilalți oameni. Plin de respect pentru putere și de admirație pentru mărire, el nu rostea numele de rege, de prinț și chiar de baron decât cu emfază și beatitudine. Se delecta cu silabe nobile și simplul

cuvânt *monsieur* îi umplea gura cu o fiertură îmbătătoare. Indivizii cu acest temperament nu sunt rari în Germania și se găsesc chiar și prin alte părți. Dacă i-ai duce într-o țară unde toți oamenii sunt egali, nostalgia slugărniceii i-ar ucide.

Titlurile care erau puse în valoare în favoarea lui Nicolas Meiser nu erau dintre acelea care răstoarnă balanța, ci din acelea care o fac să se încline încetul cu încetul. Nepot al unui savant ilustru, proprietar impus, om cu frica lui Dumnezeu, abonat la *Noua Gazetă a Crucii*, plin de dispreț față de opoziție, autor al unui toast împotriva demagogiei, fost consilier al orașului, fost judecător al tribunalului comercial, fost caporal în Landwehr, dușman declarat al Poloniei și al tuturor națiunilor care nu sunt cele mai puternice. Acțiunea sa cea mai strălucită data din urmă cu zece ani. Denunțase printr-o scrisoare anonimă un membru al parlamentului din Frankfurt, refugiat la Dantzig.

În momentul când Meiser trecea pe sub tei, afacerea sa se afla pe calea cea bună. El primise această dulce asigurare chiar din gura protectorilor săi. Astfel că alerga ușurel spre gara dinspre nord-est, fără alt bagaj decât un revolver în buzunar. Geamantanul său din piele neagră de vițel i-o luase înainte și-l aștepta la oficiu. În drum, arunca priviri rapide spre vitrinele prăvăliilor. Stop! El se opri brusc în fața unei papetarii și se frecă la ochi: leac fără greș, se spune, împotriva orbului găinilor. Între portretele doamnei Sand și al domnului Merimée, care sunt cei doi cei mai mari scriitori ai Franței, el zărise, ghicise, presimțise o figură binecunoscută.

*

„Cu siguranță, zise el, l-am mai văzut pe omul ăsta, însă era mai puțin înfloritor. Oare fostul nostru pacient s-a reîntors la viață? Imposibil! Am ars rețeta unchiului meu și, datorită mie, s-a pierdut secretul de a reînvia oamenii. Totuși, asemănarea e izbitoare. Portretul ăsta o fi fost oare făcut în 1813, pe când trăia domnul colonel Fougas? Nu, de vreme ce fotografia nu fusese inventată. Dar poate că fotograful l-a copiat după vreo gravură? Iată-l pe regele Ludovic al XVI-lea și pe regina Maria-Antoaneta reproduși în același mod: asta nu dovedește că Robespierre i-a înviat. Tot un drac, am avut o întâlnire neplăcută.”

Făcu un pas spre ușa prăvăliei pentru a lua informații, însă o oarecare rețineră îl opri. Lumea ar putea fi curioasă, ar putea

să-i pună întrebări, să cerceteze motivele îngrijorării lui. La drum! Își reluă cursa în trap mărunț, încercând să se autoliniștească:

„Ași! e o halucinație, efectul unei idei fixe. De altfel, portretul acela e îmbrăcat după moda din 1813, asta rezolvă totul.”

Ajunse la gară, își înregistrează geamantanul din piele neagră de vițel și se trânti cât era de lung într-un compartiment de clasa întâi. Își fuma pipa de porțelan; cei doi vecini ai săi adormiră; făcu și el curând ca ei și începu să sforăie. Sforăitul acestui om voluminos avea ceva sinistru: ai fi crezut că auzi oficleidele judecății de apoi. Ce umbră îl vizită în acel ceas de somn? Niciun străin n-a aflat vreodată, căci el își păstra visele pentru sine, ca tot ceea ce-i aparținea.

Dar între două stații, trenul gonind cu iuțeală maximă, el simți distinct cum două mâini energice îl trag de picioare. Senzație prea bine cunoscută, vai! și care îi aducea iar în minte cele mai neplăcute amintiri din viața sa. Deschise ochii cu spaimă și-l văzu pe omul din fotografie, în costumul din fotografie! Părul i se făcu măciucă, ochii i se holbară, rotunjindu-se ca două bile de loto, el scoase un țipăt și se aruncă orbește între cele două banchete, printre picioarele vecinilor săi.

Câteva lovituri de picior viguroase îl readuseră în simțiri. Se ridică de jos cum putu și privi în jur. Nimeni, în afară de cei doi vecini, care trăgeau mașinal ultimele lovituri de picior în gol, frecându-se la ochi cu toată forța brațelor. El îi trezi de-a binelea, întrebându-i despre vizita pe care o primise, dar domnii aceia declarară că nu văzuseră nimic.

Meiser se cufundă trist în el însuși, remarcând faptul că viziunile sale căpătau o consistență teribilă. Ideea aceasta nu-i îngădui să adoarmă la loc.

„Dacă mai continuă multă vreme, gândea el, duhul colonelului o să-mi zdrobească nasul cu un pumn sau o să-mi învinețească ochii!”

Puțin după aceea, își aminti că prânzise foarte sumar și-și închipui că probabil coșmarul era o urmare a dietei. Coborî în timpul celor cinci minute de oprire și ceru o supă. I se servi o supă cu fidea fierbinte, iar el suflă în ceașcă precum un delfin în Bosfor.

Un bărbat trecu prin fața lui fără să se ciocnească de el, fără să-i spună nimic, fără să-l vadă. Și, totuși, ceașca sări din

măinile bogatului Nicolas Meiser, fideaua se vărsă pe jiletca și pe cămașa sa, unde formă o dantelărie elegantă care amintea arhitectura porții Saint-Martin. Câteva fire gălbui detașate din masă, atârnavau în chip de stalactite de nasturii redingotei. Fideaua se opri la suprafață, însă zeama a pătruns mult mai adânc. Era o căldură plăcută; un ou pe care l-ai lăsat acolo zece minute s-ar fi transformat într-un ou tare. Fatală zeamă, care se răspândi nu numai în buzunare, dar în cutele cele mai tainice ale omului însuși! Clopotul sună de plecare, băiatul de la bufet ceru doisprezece bănuți și Meiser urcă în vagon, precedat de un plastron de fidea și urmat de un firicel de supă care șiroia de-a lungul pulpei piciorului.

Toate astea, pentru că văzuse sau crezuse că vede teribila figură a colonelului Fougas mâncând niște sandvișuri!

O! ce lungă i se păru călătoria! Ce nerăbdător era să se vadă acasă, între nevastă-sa Catherina și servitoarea Berbel, cu toate ușile bine încuiate! Cei doi vecini râdeau să plesnească; lumea râdea și în compartimentul din dreapta și în cel din stânga. Pe măsură ce-și curăța fideaua, micile ochiuri de grăsime se închegau la aer și păreau că râd pe tăcute. Cât de greu e pentru un milionar să amuze oamenii care n-au para chioară! El nu mai coborî până la Dantzig, nu-și lipi nasul de geamul portierei, se întreținu între patru ochi cu pipa sa de porțelan, pe care Leda mângâia o lebădă, și nu râdea defel.

Tristă, tristă călătorie! Ajunseră totuși la capătul ei. Erau ceasurile opt seara; bătrânul servitor aștepta cu cârligele pentru a căra geamantanul stăpânului. S-a sfârșit cu figurile înspăimântătoare, s-a sfârșit cu râsetele batjocoritoare. Povestea cu supa căzuse în uitare întocmai ca un discurs al domnului Keller. În sala de bagaje, Meiser apucase deja de mâner un geamantan din piele neagră de vițel, când văzu la cealaltă extremitate spectrul lui Fougas care trăgea în direcția opusă și părea hotărât să-și apere prin luptă bunul său. El se încorda, trase mai cu putere și-și vârî chiar mâna în buzunarul unde dormea revolverul. Însă privirea luminoasă a colonelului îl fascină, picioarele i se muiară, se prăbuși și i se păru că vede că și Fougas și geamantanul din piele neagră de vițel se prăbuseau unul peste altul. Când își reveni, bătrânul său servitor îl bătea ușor peste mâini, geamantanul era deja atârnat în cârlige, iar colonelul dispăruse. Servitorul jură că nu văzuse pe nimeni și că

primise el însuși geamantanul din mâinile factorului.

Douăzeci de minute mai târziu, milionarul se afla în casă și-și freca cu bucurie obrazul de colțurile ascuțite ale neveste-sii. El nu îndrăzni să-i povestească viziunile sale, căci doamna Meiser era o liber-cugetătoare în felul ei. Ea fu aceea care-i vorbi despre Fougas.

— Mi s-a ntâmplat o întreagă poveste, îi spuse ea. Ți-ai putea închipui că poliția ne scrie de la Berlin pentru a ne întreba dacă unchiul nostru ne-a lăsat o mumie, și în ce perioadă, și cât timp am păstrat-o, și ce-am făcut cu ea? Le-am spus adevărul, adăugând că acel colonel Fougas era într-o stare atât de proastă și atât de deteriorat de molii, încât l-am vândut ca pe o zdreanță. Ce s-o fi amestecând poliția în afacerile noastre?

Meiser scoase un oftat adânc.

— Să vorbim despre bani, continuă doamna. Guvernatorul băncii a venit să mă vadă. Milionul pe care l-ai cerut pentru mâine e pregătit; ți-l vor elibera pe semnătură. Se pare că au avut de furcă să procure suma în scuzi; dacă ai fi vrut bani în hârtii plătibile la Viena sau la Paris, i-ai fi liniștit. Dar, în sfârșit, au făcut ce doreai tu. Alte noutăți nu sunt, decât că Schmidt, negustorul, s-a omorât. Avea o scadență de zece mii de taleri și nici jumătate din sumă în casă. A venit să-mi ceară bani; i-am oferit zece mii de taleri cu douăzeci și cinci la sută, plătibili în nouăzeci de zile, cu prima ipotecă asupra clădirilor lui. Imbecilul a preferat să se spânzure în prăvălia lui; fiecare cu gustul său.

— S-a spânzurat destul de sus?

— Habar n-am; de ce?

— Pentru că am putea face rost de o bucată de funie, ieftin, și avem mare nevoie de așa ceva, sârmana mea Catherina! Acest colonel Fougas mă îngrijorează!

— Iarăși ideile tale! Vino să cinăm, dragul meu.

— Haidem!

Colțuroasa Baucis îl conduse pe Philemon al ei într-o mare și frumoasă sufragerie unde Berbel le servi o masă demnă de zei. Ciorbă cu perișoare de pâine parfumate cu anason, chifteluțe de pește cu sos negru, chifteluțe de berbec împănate, chifteluțe din vânat, varză călită cu slănină, garnisită cu cartofi prăjiți, friptură de iepure cu jeleu de coacăze, creveți cu verdeață, somon de Vistula, jeleuri, tarte cu fructe și alte asemenea. Șase sticle cu vin de Rin, alese dintre soiurile cele mai bune, așteptau sub

capșonul lor de argint o îmbrățișare din partea stăpânului. Dar seniorului tuturor acestor bunuri nu-i era nici foame, nici sete. El mânca fără poftă și bea din vârful buzelor, în așteptarea unui mare eveniment care, de altfel, nu se făcu deloc așteptat. O lovitură de ciocan formidabilă zgudui curând casa.

Nicolas Meiser tresări; nevastă-sa încercă să-l liniștească.

— Nu s-a-ntâmplat nimic, îi spuse ea. Guvernatorul băncii mi-a spus că vine să-ți vorbească. E gata să ne plătească prima, dacă acceptăm hârtii în locul scuzilor.

— De bani este vorba! țipă unchiașul. Infernul e cel oare ne vine în vizită!

În aceeași clipă servitoarea dădu buzna în încăpere țipând:

— Domnule, doamnă! e francezul din cele trei sicrie! Isuse! Maria, Maica Domnului!

Fougas salută și zise:

— Oameni buni, nu vă deranjați, vă rog, avem o mică afacere de discutat împreună și sunt gata să v-o expun în două vorbe. Dumneavoastră sunteți grăbiți și eu la fel; dumneavoastră n-ați cinat și nici eu!

Doamna Meiser, mai nemișcată și mai slabă ca o statuie din secolul treisprezece, căska o gură mare și știrbă. Spaima o paraliza. Bărbatul, mai pregătit pentru vizita fantomei, își armă revolverul sub masă și-l ținti pe colonel, strigând: *Vade retro, Satana!* Exorcismul și pistoletul ratară în același timp.

Meiser nu se descurajă: trase cele cinci focuri unul după altul asupra demonului care-l privea liniștit. Niciunul nu porni.

— Ce dracu' de joc jucați aici? zise colonelul, așezându-se călare pe un scaun. Niciodată nu s-a primit vizita unui om de treabă cu ceremonialul ăsta.

Meiser își aruncă revolverul și se târî ca o lighioană la picioarele lui Fougas. Nevastă-sa, care nu era mai liniștită, îl urmă. Și unul și celălalt își împreunară mâinile; iar bărbatul voluminos țipă:

— Umbră! îmi mărturisesc păcatele și sunt gata să mi le îndrept. Sunt vinovat față de tine, am încălcat poruncile unchiului meu. Ce dorești? Ce poruncești? Un mormânt? Un monument bogat? Rugăciuni? Rugăciuni multe?

— Imbecilule! zise Fougas împingându-l cu piciorul. Nu sunt o umbră și nu cer decât banii pe care mi i-ai furat!

Meiser se rostogolea încă, pe când nevastica lui, în picioare,

cu mâinile-n șolduri, îl înfrunta pe colonelul Fougas.

— Bani! țipa ea. Dar nu-ți datorăm niciun sfanț. Ai titluri? arată-ne nițel semnătura noastră! Unde-am ajunge, sfinte Dumnezeule! dacă ar trebui să dăm bani tuturor aventurierilor care se prezintă? Și, în primul rând, cu ce drept te-ai introdus dumneata în domiciliul nostru, dacă nu ești o umbră? A! ești un om ca toți oamenii! A! nu ești un duh! Ei bine! domnule, există judecători la Berlin; există și în provincie și o să vedem noi dacă ai să te atingi de banii noștri! Ridică-te odată, nătărăule ce ești: nu-i decât un om! Iar dumneata, strigoiiule, afară de-aici! Șterge-o!

Colonelul nu se clinti nici măcar cât o stâncă.

— Dar-ar dracu-n limba muierii! Stai jos, bătrânico... și ia-ți mâinile din ochii mei: înțepă. Tu, umflatule, așează-te pe scaunul tău și ascultă-mă. O să avem destul timp să ne judecăm, dacă nu cădem la-nvoială. Însă hârtia timbrată îmi pute: de aceea prefer să discutăm prietenește.

Domnul și doamna Meiser își reveniră din prima lor emoție. Nu aveau încredere în magistrați, ca toți cei care nu au conștiința curată. Dacă acest colonel era un pârlit pe care îl poți trimite la plimbare azvârlindu-i câțiva taleri, era mai bine să se evite procesul.

Fougas le expuse pe scurt cazul, cu o franchețe specific militară. El dovedi evidența dreptului său, povesti că ceruse să i se constate identitatea la Fontainebleau, la Paris, la Berlin; cită din memorie două-trei pasaje din testament și termină declarând că guvernul prusac, de acord cu Franța, va sprijini la nevoie cererile sale juste.

— Înțelegi, așadar, adăugă el zgâlțâindu-l pe Meiser de nasturele hainei, că nu sunt un vulpoi care umblă cu tertipuri. Dacă ai avea brațul destul de viguros pentru a mânui o sabie, ne-am duce pe teren, braț la braț, și ți-aș câștiga suma din trei mișcări, pe cât de adevărat e că duhnești a supă!

— Din fericire, domnule, spuse Meiser, vârsta mea mă pune la adăpost de orice brutalitate. Doar nu veți fi vrând să călcați în picioare cadavrul unui bătrân!

— Venerabilă canalie! tu însă m-ai fi ucis ca pe-un câine, dacă pistolul n-ar fi ratat!

— Nu era încărcat, domnule colonel! Aproape că... nu era încărcat. Dar eu sunt om de înțeles și putem foarte bine să

cădem la-nvoială. Nu îți datorez nimic, și de altfel există prescripția, dar în sfârșit... cât ceri dumneata?

— Uite o vorbă cu judecată. Acum să mă văd!

Complicea bătrânului ticălos își îndulci glasul:

Închipuți-vă un fierăstrău lingând un copac înainte de a-și înfige colții în el.

— Ascultă, dragă Claus, ascultă ce-o să-ți spună domnul colonel Fougas. Ai să vezi ce rezonabil este! Nu-i el omul care să vrea să ruineze niște bieți oameni ca noi. Ah! cerule! nu-i el capabil de așa ceva. E un suflet atât de nobil! Un om atât de dezinteresat! Un demn ofițer al marelui Napoleon (Dumnezeu să-i odihnească sufletul!)...

— Destul, bătrâno! zise Fougas cu un gest energic care curmă acest discurs la jumătate. Am cerut la Berlin să se facă socoteala a ceea ce mi se datorează în chip de capital și de dobânzi.

— Dobânzi! țipă Meiser. Dar în ce țară, sub ce latitudine se plătesc dobânzi la bani? Asta se face poate în comerț, dar între prieteni! niciodată, în vecii vecilor, scumpul meu domn colonel! Ce-ar zice bietul meu unchi, care ne vede din înaltul cerului, dacă ar ști că dumneata pretinzi dobânzi la succesiunea lui?

— Dar mai tacă-ți gura, Nickle! reluă femeia. Domnul colonel tocmai ți-a, spus el însuși că nu vroia să audă de dobânzi.

— Trăsnetul și tunul ghintuit! nu tăceți odată, mori stricate ce sunteți? Eu crăp de foame și nu mi-am adus boneta de bumbac ca să mă culc aici!... Uite care-i treaba. Voi îmi datorați mult, însă suma nu e rotundă, există fracțiuni iar eu sunt pentru afacerile limpezi. De altfel, gusturile mele sunt modeste. Eu am atât cât îmi trebuie pentru nevastă-mea și pentru mine; nu mai e vorba decât să-mi înzestrez fiul!

— Foarte bine! strigă Meiser. Eu mă însărcinez cu educația micuțului!...

— Or, de vreo zece zile, de când am redevenit cetățean al lumii, peste tot nu aud decât același cuvânt. La Paris, ca și la Berlin, nu se vorbește decât despre milioane; de altceva nu mai auzi și toată lumea are gura plină de milioane. Tot auzind vorbindu-se, am avut și eu curiozitatea să știu ce-i aia. Aduceți-mi un milion și vă dau chitanță!

Dacă doriți să vă faceți o idee aproximativă despre țipetele ascuțite care îi răspunseră, duceți-vă în Jardin des Plantes la ora când prânzesc păsările de pradă și încercați să le smulgeți

carnea din cioc. Fougas își astupă urechile și rămase neclintit. Rugămintele, argumentele, minciunile, linguşelile, josniciile alunecau pe el ca ploaia pe un acoperiş de zinc. Însă la ceasurile zece seara, atunci când socoti că orice învoială era imposibilă, își luă pălăria:

— Bună seara, zise el. Nu mai vreau un milion, ci două milioane și restul. Ne vom judeca. Mă duc să cinez.

Era deja pe scară, când doamna Meiser îi spuse bărbatului ei:

— Cheamă-l înapoi și dă-i milionul!

— Ești nebună?

— Nu-ți fie teamă.

— N-am s-o fac în vecii vecilor!

— Doamne! ce proști sunt bărbații! Domnule! domnule Fougas! domnule colonel Fougas! Veniți înapoi, vă rog! consimțim la tot ce doriți!

— Drăcia dracului! spuse el întorcându-se, ar fi trebuit să vă hotărâți mai repede. Dar, în sfârșit, să vedem bănetul!

Doamna Meiser îi explică cu glasul ei cel mai duios că niște bieți capitaliști ca ei nu aveau un milion în casa lor de fier.

— Însă nu pierdeți nimic dacă mai așteptați, scumpul meu domn! Măine, veți încasa suma în argint strălucitor: soțul meu vă va semna un bon către Banca Regală din Dantzig.

— Dar... mai zicea încă nefericitul Meiser. El semnă totuși, căci avea o încredere nemărginită în geniul practic al Catherinei. Bătrâna îl rugă pe Fougas să ia loc în capul mesei și îi dictă o chitanță de două milioane, pentru sold și toată socoteala. Puteți fi siguri că ea nu uită un cuvânt din formulele legale și că se puse în regulă cu codul prusac. Chitanța, scrisă în întregime de mâna colonelului, umplea trei pagini mari.

Uf! El semnă și parafa toată chestia și primi în schimb semnătura lui Nicolas, pe care o știa valabilă.

— Hotărât lucru, îi spuse el bătrânului, nu ești atât de arab pe cât mi s-a spus la Berlin. Bate palma, pungaș bătrân! Eu nu dau mâna decât cu oamenii cumsecade de obicei; dar într-o zi ca asta se poate face o mică excepție.

— Faceți două, domnule Fougas, spuse cu umilință doamna Meiser. Acceptați cota-parte a dumneavoastră din această modestă cină!

— Zău așa! bătrâno; nu-i de refuzat. Cina mea trebuie să se fi răcit la hanul Clopotului, iar bucatele voastre care aburesc pe

reșouri îmi făceau de multă vreme cu ochiul. De altfel, iată niște flaute de sticlă galbuie din care Fougas nu s-ar supăra să cânte o arie.

Respectabila Catherina puse să se adauge un tacâm și porunci lui Berbel să meargă la culcare. Colonelul împături în opt milionul lui taica Meiser, îl înfășură cu grijă într-un pachet de bancnote și închise totul în acel carnețel pe care scumpa sa Clémentine i-l trimisese. Pendula bătea de ceasurile unsprezece.

La unsprezece și jumătate, Fougas începu să vadă lumea în roz. Lăudă sus și tare vinul de Rin și mulțumi soților Meiser pentru ospitalitate. La miezul nopții le acordă stima sa. La douăsprezece și un sfert, îi îmbrățișa. La douăsprezece și jumătate, făcu elogiul ilustrului Jean Meiser, binefăcătorul și prietenul său. Când află că Jean Meiser murise în casa aceea, vărsă un șuvoi de lacrimi. La unu fără un sfert, o luă pe calea confidențelor, vorbi despre fiul său pe care avea să-l facă fericit, despre logodnica sa care-l aștepta. Pe la orele unu, gustă dintr-un celebru vin de Porto pe care doamna Meiser îl adusese ea însăși din pivniță. La unu și jumătate, limba i se împletici, ochii i se tulburară, luptă câțva timp cu beția și cu somnul, anunță că vrea să povestească despre campania din Rusia, murmură numele împăratului și alunecă sub masă.

— Dacă vrei să mă crezi, spuse doamna Meiser către bărbatul ei, cel ce ne-a intrat în casă nu-i un om, e diavolul însuși!

— Diavolul!

— Păi altminteri te-aș fi sfătuit eu să-i dai un milion? Am auzit un glas care-mi spunea: „Dacă nu dați ascultare trimisului din infern, veți muri în noaptea asta și unul și celălalt”. Atunci l-am chemat eu înapoi de pe scară. A! dacă am fi avut de-aface cu un om, ți-aș fi spus să te judeci până la ultimul sfânt.

— Acum mai vii de-acasă! Ei bine! ai să-ți mai bați joc de viziunile mele?

— Iartă-mă, dragul meu Claus, eram nebună!

— Și eu care începusem s-o cred!

— Sărmane inocent! credeai poate și că ăsta era domnul colonel Fougas!

— Păi cum?

— Ca și cum ar fi cu putință să reînvii un om! E un demon, îți spun, care a luat chipul colonelului pentru a ne fura banii!

— Ce să facă demonii cu banii?

— I-auzi! construiesc catedrale!
— Dar după ce poți recunoaște un diavol care e deghizat?
— În primul rând după copita despicată, însă își pune ghete; pe urmă după urechea lui cârpită.

— Aș! Și pentru ce?
— Pentru că diavolul are urechea ascuțită și, pentru a o face rotundă, trebuie să mai taie din ea.

Meiser se aplecă sub masă și scoase un țipăt de spaimă.

— E chiar diavolul! zise el. Dar cum s-a lăsat adormit?
— Păi n-ai văzut că urcând din pivniță am trecut prin odaia mea? Am pus o picătură de apă sfințită în vinul de Porto; vrajă contra vrajă! Și s-a prăbușit.

— Ăsta-i un lucru bun. Dar ce facem cu el, acum, că e în puterea noastră?

— Ce se face cu demonii, în Scriptură? Domnul îi azvârle în mare.

— Marea e departe de casa noastră.
— Dar, bătrân naiv ce ești! fântâna publică e colea!
— Și ce-o să se spună mâine, când i se va găsi trupul?
— Nu se va găsi absolut nimic și chiar hârtia aia pe care ne-a semnat-o se va schimba în frunză uscată.

Zece minute mai târziu, domnul și doamna Meiser balansau ceva greu deasupra puțului public, iar doamna Catherina murmură cu glas scăzut descântecul următor:

Demone, fiu al iadului, fii afurisit!

Demone, fiu al iadului, fii prăbușit!

Demone, fiu al iadului, întoarcete-n iad!

Un zgomot înfundat, zgomotul unui trup ce cade-n apă, puse capăt ceremoniei iar cei doi soți se întoarseră acasă, cu satisfacția care urmează întotdeauna datoriei împlinite. Nicolas zicea în sinea lui:

„Nu o credeam atât de credulă!”

„Nu-l credeam atât de naiv!” gândea doamna Kettle, soția legitimă a lui Claus.

Dormiră somnul neprihănirii. Ah! pernele lor li s-ar fi părut mult mai puțin moi dacă Fougas s-ar fi întors acasă cu milionul la el!

La ceasurile zece dimineața, pe când își luau cafeaua cu lapte și chiflele cu unt, guvernatorul Băncii intră la ei și le spuse:

— Vă mulțumesc că ați acceptat o trată asupra Parisului în

locul milionului în argint și fără primă. Francezul acela tânăr pe care ni l-ați trimis e nițel cam repezit, însă vesel și băiat de treabă.

COLONELUL CAUTĂ SA SE DESCOTOROSEASCĂ DE UN MILION CARE ÎL STÂNJENEȘTE

Fougas părăsise Parisul, îndreptându-se spre Berlin a doua zi după audiența sa. Drumul acesta îi luă trei zile, căci se opri câtva timp la Nancy. Mareșalul îi dăduse o scrisoare de recomandare către prefectul departamentului Meurthe, care îl primi foarte bine și făgădui să-l ajute în cercetările sale. Din nefericire, casa în care o iubise pe Clémentine Pichon nu mai exista. Municipality o demolase prin 1827, străpungând o stradă. E lucru sigur că edili nu doborâseră familia odată cu casa, însă o nouă dificultate se ivi deodată: numele de Pichon supraabunda în oraș, în suburbii și în departament. În acea mulțime de Pichoni, Fougas nu știa cui să-i sară de gât. Ostenit de căutări și grăbit să alerge pe calea Fortunei, lăsă o notă la comisariatul de poliție:

A se căuta în registrele Stării civile și aiurea, o tânără fată numită Clémentine Pichon. Avea optsprezece ani în 1813; părinții ei țineau o pensiune pentru ofițeri. Dacă trăiește, să se afle adresa ei; dacă a murit, să se culeagă informații despre moștenitorii ei. De acest lucru depinde fericirea unui tată!

*

Sosind la Berlin, colonelul află că reputația sa îl precedase. Nota ministrului de război fusese transmisă guvernului prusac prin legația Franței; Léon Renault, în durerea sa, găsisese timp să scrie o vorbă doctorului Hirtz; jurnalele începeau să vorbească și societățile științifice să se înduioșeze. Prințului Regent nu-i fu rușine să pună întrebări medicului său: Germania e o țară ciudată, în care știința interesează până și pe prinți.

Fougas, care citise scrisoarea doctorului Hirtz anexată la testamentul domnului Meiser, se gândi că datora oarecari mulțumiri bătrânului. Îi făcu o vizită și-l îmbrățișă, numindu-l oracol din Epidaur. Doctorul îl luă în stăpânire, puse să i se ia bagajele de la hotel și-i oferă cea mai bună odaie din casa lui. Până pe 29 ale lunii, colonelul fu răsfățat ca un prieten și

exhibat ca un fenomen. Șapte fotografii își disputară un om atât de prețios; orașele Greciei n-au făcut mai mult pentru sărmanul și bătrânul nostru Homer. A.S.R. Prințul Regent dori să-l vadă în persoană naturală și rugă pe domnul Hirtz să-l aducă la palat. Fougas se lăsă nițel rugat: el pretindea că un soldat nu trebuie să întrețină relații cu dușmanul, și se credea încă în anul 1813.

Prințul este un militar distins, care a comandat în persoană asediul de la Rastadt. Conversația lui Fougas îi făcu plăcere; eroica naivitate a acestui tânăr veteran îl fermeca, îi făcu mari complimente și îi spuse că împăratul francezilor era foarte fericit având în jurul său ofițeri atât de merituoși.

— Nu are mulți din aceștia, răspunse colonelul. Dacă am fi măcar patru sau cinci sute de soiul meu, de mult Europa dumneavoastră ar fi fost în sac!

Răspunsul acesta păru mai mult comic decât amenințător și efectivul armatei prusace nu fu sporit în ziua aceea.

Alteța Sa Regală anunță direct pe Fougas că despăgubirea sa fusese fixată la două sute cincizeci de mii de franci și că el va putea încasa această sumă la Trezorerie când îi va face plăcere.

— Monsenior, răspunse el, întotdeauna e o plăcere să vâri în buzunar banii dușma... Banii străinilor. Poftim, însă! eu nu sunt un lingușitor al lui Plutus: dați-mi înapoi Rinul și Posenul, și vă las cei două sute cinzeci de mii de franci.

— Asta aveți în minte? spuse prințul râzând. Rinul și Posenul!

— Rinul aparține Franței iar Posenul Poloniei, în mod mai legitim decât îmi aparțin mic acești bani. Însă așa sunt marii seniori: ei își fac o datorie din a plăti micile datorii și un punct de onoare din a nega pe cele mari!

Prințul făcu o strâmbătură și toate figurile de la curte începură să se strâmbe în mod uniform. Găsiră că domnul Fougas dăduse dovadă de prost gust lăsând să cadă o fărâmă de adevăr pe-un mare platou de ineptii.

Însă o micuță baroană vieneză, care asistă la prezentarea lui, fu mai mult fermecată de figura sa decât de discursurile sale. Doamnele din Viena și-au făurit o reputație de ospitalitate pe care se străduiesc s-o justifice pretutindeni, chiar și în afara patriei lor.

Baroana de Marcomarcus avea și un alt motiv să-l atragă pe colonel: de vreo doi-trei ani, ea colecționa bărbați celebri, în fotografii, bineînțeles. Albumul ei era populat cu generali, cu

oameni de stat, cu filozofi și cu pianiști, care se dăruiseră ei scriind în partea de jos a portretului: „Omagiu respectuos”. Se puteau număra acolo mai mulți prelați romani și chiar un cardinal celebru, însă lipsea de acolo un strigoi. Ea îi scrisese prin urmare lui Fougas un răvaș plin de nerăbdare și de curiozitate, rugându-l să suzeze la dânsa acasă. Fougas, care pleca a doua zi spre Dantzig, luă o foaie de hârtie cu blazon și se pregăti să se scuze în mod politicos. El se temea, această inimă delicată și plină de cavalermism, ca o seară de conversație și de plăcere în compania celor mai frumoase femei din Germania să nu apară ca o infidelitate morală față de amintirea Clémentinei. Căută așadar o formulă convenabilă și scrisese:

„Prea îngăduitoare frumusețe, cu...” Muza nu-i mai dicta nimic. Nu se afla în dispoziția de a scrie, simțea mai degrabă că are chef să meargă la supeu. Scrupulele sale se risipiră ca niște nori alungați de un frumos vânt de nord-est; își puse redingota cu brandenburguri și duse răspunsul el însuși. Era prima oară că supa de la reînvierea sa. Făcu dovada unei frumoase pofte de mâncare și se cam ameți, însă nu ca de obicei. Baroana de Marcomarcus, fermecată de spiritul și de verva lui ineputabilă, îl reținu cât putu mai mult. Și astăzi, încă, ea spune prietenilor ei, arătându-le portretul colonelului: „Numai acești ofițeri francezi sunt în stare să cucerească lumea!”

A doua zi, el își împacheta lucrurile într-un geamantan din piele neagră de vițel pe care-l cumpărase la Paris, își încasă banii la Trezorerie și porni la drum spre Dantzig. Dormi în vagon, deoarece supase în ajun. Îl treziră niște sforăieli cumplite. Îl căută pe sforăitor, nu-l găsi în jurul lui, deschise ușa compartimentului vecin, căci vagoanele nemțești sunt mult mai comode decât ale noastre, și zgâlțâi pe un domn gras ce părea să ascundă un întreg joc de orgi în trupul său. La una din stații, bău o sticlă de vin de Marsala și mâncă două duzine de sandvișuri, întrucât supeul din ajun îl lăsase cu stomacul gol. La Dantzig, își smulse geamantanul negru din mâinile unui enorm borfaș care se pregătea să pună mâna pe el.

Ceru să fie condus la cel mai bun hotel din oraș, își comandă cina și alergă la adresa domnului și doamnei Meiser. Prietenii săi de la Berlin îi dăduseră informații despre această încântătoare familie. Știa că va avea de-a face cu cel mai bogat și cel mai avar dintre pungăși, iată de ce luă el tonul galant care

a putut părea ciudat multora dintre cititori în capitolul precedent.

Din nefericire, el se umaniză ceva mai mult decât trebuia atunci când avu milionul în buzunar. Curiozitatea de a studia în profunzime lungile butelii galbene fu cât pe-acți să-i joace un renghi. Mințile i se rătăciră, pe la ora unu dimineața, dacă e să cred ceea ce a povestit el însuși! El afirma că după ce și-a luat rămas bun de la acei oameni cumsecade care-l trataseră atât de bine, a căzut într-o fântână adâncă și largă, al cărei ghizd, ridicat foarte puțin deasupra nivelului străzii, ar merita cel puțin un felinar. „Mă trezii (tot el e cel care vorbește) într-o apă foarte rece și cu un gust excelent. După ce înotai un minut, două, căutând un punct de sprijin solid, mă apucați de o funie groasă și mă cățării fără efort la suprafața pământului, care nu se afla la mai mult de patruzeci de picioare. Nu e nevoie decât de niște încheieturi zdrene și de un pic de gimnastică și treaba nu e deloc un tur de forță. Sărind pe pavaj, mă văzui în fața unui soi de pândar de noapte care zbiera orele pe stradă și care mă întrebă insolent ce făceam acolo. L-am cotonogit zdravăn și acest mic exercițiu mi-a făcut bine, restabilind circulația sângelui. Înainte de a mă întoarce la han, mă oprii sub un felinar, îmi deschisei portofelul și văzui cu plăcere că milionul meu nu se udase. Pielea era groasă iar fermoarul solid; de altfel, înfășurasem bonul domnului Meiser într-o jumătate de duzină de bilete de o sută de franci, unsuroase ca niște călugări. Vecinătatea asta i-a ferit.”

Verificarea odată făcută, el se întoarce la han, se culcă și dormi ca un prunc. A doua zi, trezindu-se, primi nota următoare, emanată de la poliția din Nancy:

Clémentine Pichon, optsprezece ani, fiică minoră a lui Auguste Pichon, hotelier, și a lui Léonie Francelot, măritată în acest oraș Nancy în ziua de 11 ianuarie cu Louis-Antoine Langevin, fără profesie specificată.

Numele de Langevin este tot atât de rar în departament pe cât de comun este numele de Pichon. În afară de onorabilul domn Victor Langevin, consilier de prefectură la Nancy, nu se cunoaște decât numitul Langevin (Pierre), zis Pierrot, morar în comuna Vergaville, cantonul Dieuze.

Fougas sări până-n tavan strigând:

— Am un fiu!

Îl chemă pe chelnerul șef și îi spuse:

— Fă-mi nota și trimite bagajele la gară. Ia-mi bilet pentru Nancy; nu mă opresc în drum. Uite două sute de franci pe care ți-i dau să bei în sănătatea fiului meu! îl cheamă Victor ca și pe mine! E consilier de prefectură! Mi-ar fi plăcut mai mult să fie soldat, n-are importanță! A! trimite mai întâi pe cineva să mă conducă la Bancă! Trebuie să mă duc să iau un milion care e al lui!

Cum nu există o cursă directă între Dantzig și Nancy, el fu obligat să se oprească la Berlin. Domnul Hirtz, pe care îl vizită în trecere, îl anunță că societățile savante din oraș pregăteau un imens banchet în onoarea lui; el refuză însă net.

— Nu că aș disprețui, zise el, un prilej de a bea într-o societate aleasă, însă natura a vorbit: glasul ei mă cheamă! Beția cea mai dulce pentru toate inimile nobile este aceea a iubirii paterne!

Pentru a-l pregăti pe scumpul său copil pentru bucuria unei reîntoarceri atât de puțin așteptate, își trimise milionul în plic pe adresa domnului Victor Langevin, împreună cu o lungă scrisoare, care se încheia astfel:

Binecuvântarea unui tată este mai de preț, decât tot aurul din lume!

VICTOR FOUGAS

Trădarea Clémentinei Pichon îi jigni ușor amorul propriu, se consolă însă repede.

„Cel puțin, se gândea el, nu voi fi obligat să mă-nsor cu o femeie bătrână, când există una tânără care mă așteaptă la Fontainebleau. Și apoi fiul meu are un nume și chiar un nume foarte prezentabil. Fougas sună mult mai bine, dar nici Langevin nu e rău.” El debarcă în ziua de 2 septembrie la ceasurile șase seara în acel oraș mare și frumos, cam trist, care e un fel de Versailles al Lorenei. Inima îi bătea să-i sară din piept. Pentru a prinde puteri, luă o cină bună. Șeful chelnerilor, interogată la desert, îi furniza cele mai bune informații despre domnul Victor Langevin: un bărbat încă tânăr, căsătorit de șase ani, tată al unui băiat și al unei fete, stimat în ținut și prosper în afaceri.

— Eram sigur, spuse Fougas. Își turnă un pahar plin dintr-un anume Kirsch din Pădurea Neagră care îi păru delicios la macaroane.

În seara aceea, domnul Langevin povesti soției sale că, întorcându-se de la club, la orele zece, fusese acostat eu brutalitate de un bețivan. Îl luă la început drept un răufăcător și se pregăti să se apere; însă omul se mulțumi să-l îmbrățișeze și o luă la sănătoasa. Acest ciudat accident îi aruncă pe cei doi soți într-o serie de presupuneri, unele mai neverosimile decât altele. Însă, cum erau tineri amândoi și căsătoriți abia de șapte ani, schimbară repede conversația.

A doua zi dimineăta, Fougas, încărcat cu bomboane ca un măgar cu faină, se prezentă la domnul Langevin. Pentru a avea o bună primire din partea celor doi nepoței, cumpăraseră tot ce era mai bun în prăvălia celebrului Lebègue, care e un fel de Boissier la Nancy. Servitoarea care-i deschise ușa întrebă dacă el era cel pe care îl aștepta domnul.

— Bun! zise el; scrisoarea mea a sosit?

— Da, domnule; ieri dimineăță. Și geamantanele dumneavoastră?

— Le-am lăsat la hotel.

— Domnul n-are să fie mulțumit. Camera dumneavoastră e pregătită sus.

— Mulțumesc! mulțumesc. Ia hârtia asta de o sută de franci pentru vestea cea bună.

— O, domnule, nu trebuia!

— Dar unde e el? Vreau să-l îmbrățișez, să-i spun...

— Se îmbracă, domnule, și doamna la fel.

— Și copiii, scumpii mei nepoței?

— Dacă doriți să-i vedeți, sunt acolo în sufragerie.

— Dacă doresc! deschide degrabă!

El găsi că băiețașul îi semăna și se bucură văzându-l în costum de artilerist cu sabie. Buzunarele lui se deșertară pe parchet și cei doi copii, la vederea atâtor bunătăți, îi săriră de gât.

— O, filozofi! exclamă colonelul, mai îndrăzniți să negați glasul firii?

O cuconiță drăguță (toate femeile tinere sunt drăguțe la Nancy) veni în fugă la strigătele de bucurie ale liotei de copii.

— Nora mea! strigă Fougas, întinzându-i brațele.

Stăpâna casei se dădu înapoi cu prudență și spuse cu un zâmbet subțire:

— Vă înșelați, domnule; eu nu sunt nici a dumneavoastră, nici frumoasă și nici fată³, sunt doamna Langevin.

„Ce dobitoc sunt, gândi colonelul; eram gata să povestesc în fața acestor copii secretele noastre de familie! Ținuta, Fougas. Te afli într-o societate distinsă, în care ardoarea sentimentelor celor mai tandre se ascunde sub masca de gheață a indiferenței!”

— Luați loc, spuse doamna Langevin; sper că ați călătorit bine?

— Da, doamnă. Doar trenul mi se părea că se mișcă prea încet!

— Nu vă știam atât de grăbit să ajungeți.

— Nu înțelegeți că ardeam de nerăbdare să fiu aici?

— Cu atât mai bine; e o dovadă că judecata și familia au ajuns la înțelegere în cele din urmă.

— Este oare vina mea că familia n-a vorbit mai devreme?

— Important e că i-ați dat ascultare. Ne vom da silința să nu vă plictisiți la Nancy.

— Dar cum aş putea să mă plictisesc, atâta timp cât voi rămâne în mijlocul vostru?

— Mersi. Casa noastră va fi și a dumneavoastră. Obişnuiți-vă cu gândul că faceți parte din familie.

— Cu gândul și cu inima, doamnă.

— Și nu vă veți mai gândi la Paris?

— Parisul?... nu-mi pasă nici cât negru sub unghie!

— Vă previn că aici lumea nu se bate în duel.

— Cum? ați aflat deja...

— Știm totul, chiar și povestea acelui faimos supeu cu femeii cam ușoare.

— Cum naiba ați aflat?... De data asta însă, să vedeți, chiar eram scuzabil.

Domnul Langevin apăru la rândul său, proaspăt ras și rubicond; un tip drăguț de subprefect în devenire.

„E admirabil, gândi Fougas, cum ne păstrăm noi, cei din familie! Nu i-ai da nici treizeci și cinci de ani găliganului ăstuia, și el are patruzeci și șase bătuți pe muchie. Ia te uită, nu-mi

³ Belle-fille = noră; belle fille = fată frumoasă

seamănă deloc, bate-n partea maică-sii!

— Dragul meu, zise doamna Langevin, iată o ființă neascultătoare care promite că se va cuminiți.

— Fii binevenit, tinere! spuse consilierul, strângându-i mâna lui Fougas.

Primirea aceasta i se păru rece sârmanului nostru erou. El visa o ploaie de sărutări și de lacrimi, iar copiii se mulțumeau să-i strângă mâna.

— Fiu... domnule, îi spuse el lui Langevin, lipsește o persoană de la reuniunea noastră. Câteva greșeli reciproce, și de altfel prescrise de scurgerea timpului, n-ar putea să ridice între noi o barieră de netrecut. Pot îndrăzni să vă cer favoarea de a fi prezentat doamnei, mama dumitale?

Domnul Langevin și soția sa holbară niște ochi mari, uluiți.

— Cum, domnule, spuse soțul, trebuie că viața de la Paris v-a făcut să vă pierdeți memoria. Sărmana maică-mea nu mai este! Sunt deja trei ani de când am pierdut-o!

Bunul Fougas izbucni în lacrimi.

— Iertare! făcu el, nu știam. Biata femeie!

— Nu te-nțeleg! O cunoșteai pe mama mea?

— Ingratule!

— Ciudat băiat! Dar părinții dumitale au primit o scrisoare de invitație?

— Care părinți?

— Tatăl și mama dumitale!

— A, așa! ce-mi tot îndrugi acolo? Mama mea era moartă înainte ca dumneata să fi venit pe lume.

— Doamne, mama dumitale a murit?

— Da, bineînțeles, în '89!

— Cum! Nu doamna, mama dumitale, te trimite aici?

— Monstrule! Cea care mă aduce aici este inima mea de tată!

— Inimă de tată?... Dar nu ești dumneata băiatul Jamin, care a făcut nebunii în capitală și care e trimis la Nancy ca să urmeze cursurile școlii forestiere?

Colonelul împrumută glasul lui Jupiter tonans și răspunse:

— Eu sunt Fougas!

— Ei bine!

— Dacă natura nu-ți spune nimic în favoarea mea, fiu ingrat ce ești! întreabă mormântul mamei tale!

— Zău așa! domnule, țipă consilierul, am putea să ne jucăm

multă vreme de-a vorbele-n doi peri. Ia loc, te rog, și spune-mi problema dumitale... Marie, du copiii de-aici.

Fougas nu se lăsă rugat. El povesti romanul vieții sale fără a omite nimic, însă cu nesfârșite menajamente pentru urechile filiale ale domnului Langevin. Consilierul îl ascultă răbdător, ca un om dezinteresat în chestiune.

— Domnule, spuse el în sfârșit, te-am luat la început drept un nebun; acum îmi amintesc că jurnalele au dat câteva frânturi din povestea dumitale și văd că ești victima unei erori. Eu nu am patruzeci și șase de ani, ci treizeci și patru. Mama mea nu se numește Clémentine Pichon, ci Marie Kerval. Ea nu s-a născut la Nancy, ci la Vannes, și era în vârstă de șapte ani în 1813. Am onoarea să te salut.

— A! nu ești fiul meu! urmă Fougas mânios. Ei bine! cu atât mai rău pentru tine! N-are oricine un tată cu numele de Fougas! Iar fii cu numele de Langevin, n-ai decât să te apleci ca să culegi. Știu unde să găesc unul care nu e consilier de prefectură, e-adevărat, care nu-și pune o haină brodată ca să meargă la liturghie, dar care are inimă cinstită și simplă, și pe care-l cheamă Pierre, ca și pe mine! Iertare însă! atunci când dai oamenii afară pe ușă, trebuie cel puțin să le înapoezi ceea ce le aparține.

— Nu te opresc să aduni bomboanele pe care copiii mei le-au împrăștiat pe jos.

— Chiar despre bomboane este vorba! Milionul meu, domnule!

— Care milion?

— Milionul fratelui dumitale!... Nu! al aceluia care nu e fratele dumitale, al fiului Clémentinei, al scumpului și unicului meu copil, singurul vlăstar al neamului meu, Pierre Langevin, zis Pierrot, morar la Vergaville!

— Dar îți jur, domnule, că n-am niciun milion de-al dumitale și nici de-al altcuiva.

— Îndrăznești să negi, sceleratule! când ți l-am trimis eu însumi prin poștă!

— Dumneata mi l-ai trimis poate, dar eu cu siguranță nu l-am primit!

— Ei bine! apără-ți viața!

Sări să-l strângă de gât și poate că Franța ar fi pierdut în ziua aceea un consilier de prefectură, dacă servitoarea n-ar fi intrat

pe uşă cu două scrisori în mână. Fougas îşi recunoscuse scrisul şi timbrul de la Berlin, desfăcu plicul şi arătă bonul asupra Băncii.

— Iată, zise el, milionul pe care ți-l destinam dacă ai fi vrut să fii fiul meu! Acum e prea târziu să mai retractezi. Natura mă cheamă la Vergaville. Sluga dumitale!

În ziua de 4 septembrie, Pierre Langevin, morar din Vergaville, îl însura pe Cadet Langevin, al doilea fiu al său. Familia morarului era numeroasă, cinstită şi destul de înstărită. Era mai întâi bunicul, un bătrân frumos şi zdravăn, care lua patru mese pe zi şi-şi trata micile indispoziţii cu vin de Bar sau de Thiaucourt. Bunica Catherinei fusese frumoasă pe timpuri şi niţel cam uşuratică, dar ispăşea printr-o surzenie totală crima de a fi dat ascultare berbanţilor. Domnul Pierre Langevin, zis Pierrot, zis Gros-Pierre, după ce-şi căutase norocul în America (e un obicei foarte răspândit în ținut), se întoarse în sat ca un mic sfânt Ioan, şi numai Dumnezeu ştie cât s-a râs de păţania lui! Lorenii sunt zeflemişti din cale-afară; dacă nu înţelegeţi de glumă, nu vă sfătuiesc niciodată să călătoriţi prin părţile lor. Gros-Pierre, ofensat, şi aproape furios de-a fi mâncat averea neveste-sii, împrumută bani cu zece la sută, cumpără moara din Vergaville, munci ca o vită de povară deştelenind pământuri şi înapoie capitalul şi dobânzile. Fortuna care îi datora unele despăgubiri îi furniza *gratis pro Deo* o jumătate de duzină de lucrători superbi: şase băieţi zdraveni, pe care nevastă-sa i-i dăruie an de an. Treaba era reglată ca un ceasornic. În fiecare an, la nouă luni de zile, numărate fără greş, după sărbătoarea din Vergaville, Claudine, zisă Glaudine, mai boteza unul. Numai că ea muri după al şaselea, pentru că mâncase patru bucăţi mari de *quiche* înainte de a ieşi din lăuzie. Gros-Pierre nu se recăsătorie, având în vedere că avea lucrători din belşug, şi îşi rotunji încetişor avutul. Dar cum glumele dăinuie multă vreme în sat, camarazii morarului îi mai vorbeau de acele faimoase milioane pe care nu le adusese din America, iar Gros-Pierre se făcea roşu de furie pe sub făină, la fel ca-n primele zile.

În ziua de 4 septembrie aşadar, el îl însura pe al doilea fiu al său cu o leliţă bună şi grasă din Altroff, care avea obraji tari şi violeţi: e un gen de frumuseţe foarte gustat în ținut. Nunta avea loc la moară, dat fiind că mireasa era orfană de tată şi de mamă şi că ieşea de la călugăriţele din Molsheim.

Cineva veni să-i spună lui Pierre Langevin că un domn decorat

venea să-i vorbească și Fougas își făcu apariția în toată splendoarea sa.

— Bunul meu domn, spuse morarul, nu sunt deloc în dispoziția de a discuta afaceri, pentru că noi am băut un păhărel de vin alb înainte de slujbă, însă o să bem o grămadă din cel roșu la cină, și dacă vă-ndeamnă inima, nu vă sfițiți! Masa e lungă. O să discutăm pe urmă. Nu spuneți nu? Atunci înseamnă da.

„De data asta, gândi Fougas, nu mă-nșel. Este chiar glasul sângelui! Mi-ar fi plăcut mai mult un militar, dar acest agricultor gras și de treabă e de ajuns inimii mele. Nu-i datorez satisfacțiile orgoliului; dar nu contează! I-am câștigat prietenia.”

Cina era servită, iar masa era mai încărcată cu cărnuri decât stomacul lui Gargantua. Gros-Pierre, la fel de mândru de marea sa familie ca și de marea sa avere, îl puse pe colonel să asiste la numărătoarea fiilor săi. Și Fougas se bucură, aflând că avea șase nepoți bine făcuți.

Îl așezară în dreapta unei mici bătrâne cocârjate, care îi fu prezentată ca bunica vlăjganilor acelora. Dumnezeule! ce schimbată îi păru Clémentine! În afară de ochi, care rămăseseră vii și strălucitori, totul era de nerecunoscut la ea. „Uite, gândi Fougas, cum aş arăta eu astăzi dacă acel cumsecade Jean Meiser nu m-ar fi uscat!” Zâmbea cu maliție, privindu-l pe bunicul Langevin, șef presupus legitim al acelei numeroase familii. „Sărmane bătrân! murmura Fougas, tu nu știi ce-mi datorezi!”

Oamenii se ospătează zgomotos la nunțile de la țară. E un abuz pe care civilizația nu-l va reforma niciodată, sper. Profitând de zgomot, colonelul stătu de vorbă sau crezu că stă de vorbă cu vecina sa. „Clémentine!” îi spuse el. Ea își ridică ochii și chiar nasul și răspunse:

— Da, domnule.

— Așadar inima nu m-a-nșelat? Dumneata ești chiar Clémentine a mea!

— Da, domnule.

— M-ai recunoscut, bravă și excelentă soție!

— Da, domnule.

— Dar, cum ți-ai ascuns atât de bine emoția?... Câtă tărie au femeile!... Eu pic din cer în mijlocul existenței tale liniștite, iar tu mă vezi fără să clipești!

— Da, domnule.

— M-ai iertat tu pentru o crimă aparentă de care numai destinul a fost vinovat?

— Da, domnule.

— Mulțumesc! O, mulțumesc!... Ce familie admirabilă în jurul tău! Acest bun Pierre care aproape că m-a strâns în brațe văzându-mă că apar, e fiul meu, nu-i așa?

— Da, domnule.

— Bucură-te: va fi bogat! E deja un om fericit; i-am adus averea. Un milion va fi partea lui. Ce beție, o, Clémentine! În această inocentă adunare, atunci când am să-mi ridic vocea pentru a spune fiului meu: „Ține! milionul ăsta e al tău!” A sosit oare momentul? Trebuie să vorbesc? Trebuie să spun totul?

— Da, domnule.

Fougas se ridică așadar și ceru tăcere. Presupuseră că dorea să cânte un cântec și tăcură.

— Pierre Langevin, spuse el cu emfază, eu vin de pe lumea cealaltă și-ți aduc un milion.

Dacă Gros-Pierre nu vroi să se-nfurie, măcar roși, iar gluma i se păru de prost gust. Însă când Fougas anunță că o iubise pe bunică în tinerețea ei, bătrânul tată Langevin nu șovăi să-i arunce cu o sticlă-n cap. Fiul colonelului, magnificii săi nepoți și până și mireasa se ridicară mânioși din cale-afară și se încinse o bătălie strașnică.

Pentru prima oară-n viață, Fougas nu fu cel mai tare. El se temea să nu scoată vreun ochi cuiva din familie. Sentimentul patern îi răpi trei sferturi din forțe.

Aflând însă în încăierare că Clémentine se numea Catherine și că Pierre Langevin se născuse în 1810, el redobândi avantajul, învineți trei ochi, rupse un braț, strâmbă două nasuri, scoase patru duzini de dinți și ajunsese la trăsura sa însoțit de toate onorurile războiului.

„La naiba cu copiii! spunea el zburând ca vântul spre gara de la Avricourt. Dacă am un fiu, să mă găsească!”

EL CERE ȘI APOI ACORDĂ MÂNA CLÉMENTINEI

În ziua de 5 septembrie, la ceasurile zece dimineața, Léon Renault, slab, tras la față și aproape de nerecunoscut, se afla la picioarele Clémentinei Sambucco, în salonul mătușii ei. Erau aranjate flori pe șemineu, flori în toate jardinierele. Două mari raze de soare ștregare intrau prin ferestrele deschise. Un milion de mici atomi albastrii jucau în lumină și se întretăiau, se opreau după bunul plac al fanteziei, întocmai ca ideile într-un volum al domnului Alfred Houssaye. În grădină cădeau merele, piersicile erau coapte, viespile scobeau găuri largi și adânci în perele parfumate; begoniile și clematitele înfloreau; în sfârșit un coș mare cu heliotrop, așezat sub fereastra din stânga, își etala întreaga splendoare. Soarele poleia toți ciorchinii viței de vie cu un strat de aur brun; marele yucca ornamental de pe peluză, agitat de vânt ca o pălărie chinezească, își lovea fără sunet clopoței argintii. Însă fiul domnului Renault era mai palid și mai ofilit decât crengile liliacului, mai abătut decât frunzele bătrânului cireș; inima sa era lipsită de bucurie și de speranță, asemenea coacăzului desfrunzit și fără fructe!

Să te exilezi departe de pământul natal, să trăiești trei ani sub un climat neospitalier, să-ți petreci atâtea zile în minele adânci, atâtea nopți pe un cuptor de faianță laolaltă cu o grămadă de ploșnițe și cu destui mujici, și să vezi că în locul tău e preferat un colonel de douăzeci și cinci de ludovici pe care l-ai înviat tu însuși, muindu-l în apă!

Toți bărbații au suferit decepții, dar, cu siguranță, nimeni n-a trecut printr-o nefericire atât de puțin previzibilă și atât de extraordinară. Léon știa că pământul nu este o vale de șocolată cu lapte, nici de ciorbă de trufandale. El cunoștea lista nefericirilor celebre, care începe odată cu moartea lui Abel, ucis în paradisul terestru, și se termină cu masacrarea lui Rubens din galeria Luvrului, la Paris. Însă istoria, care rareori ne învață ceva, nu ne consolează niciodată. Sărmanul inginer zadarnic își tot repeta că o mie de alți inși fuseseră uzurpați în ajunul

căsătoriei și alți o sută de mii a doua zi, tristețea era mai puternică decât judecata, și trei-patru șuvițe de păr începeau să-i albească în jurul tâmpelor.

— Clémentine! spunea el, sunt cel mai nefericit dintre bărbați. Refuzându-mi această mână pe care mi-ai făgăduit-o, mă condamni la un supliciu de o sută de ori mai rău decât moartea. Vai! ce vrei să mă fac fără tine? Va trebui să trăiesc singur, căci te iubesc prea mult pentru a mă căsători cu alta. De aproape patru ani, toate sentimentele mele, toate gândurile mele sunt concentrate asupra dumitale, m-am obișnuit să le privesc pe celelalte femei ca pe niște ființe inferioare, nedemne să atragă privirea unui bărbat! Nu-ți mai vorbesc de eforturile pe care le-am făcut pentru a te merita; ele își purtau recompensa în ele însele, iar eu eram deja mult prea fericit că muncesc și sufăr pentru dumneata. Dar uite mizeria în care m-a lăsat părăsirea dumitale! Un matelot azvârlit pe o insulă pustie e mai puțin demn de plâns ca mine: va trebui să rămân în preajma dumitale, să asist la fericirea altuia; să te văd trecând pe sub fereastra mea la brațul rivalului meu! Ah! moartea ar fi mai suportabilă decât această tortură zilnică. Însă nu am nici măcar dreptul de a muri! Bieții mei părinți au și așa destule necazuri. Ce s-ar întâmpla, dumnezeule mare! dacă i-aș condamna să poarte doliu după fiul lor?

Această tânguire punctată cu suspine și lacrimi sfâșia inima Clémentinei. Sărmana copilă plângea și ea, căci îl iubea pe Léon din tot sufletul, însă își interzisese să i-o mai spună. De mai multe ori, văzându-l pe jumătate leșinat în fața ei, fu ispitită să-l cuprindă cu brațele de după gât, dar amintirea lui Fougas îi paraliza orice gest de tandrețe.

— Sărmanul meu prieten, îi zicea ea, mă judeci greșit dacă mă crezi nesimțitoare la suferințele dumitale. Te cunosc, Léon, și încă din copilărie. Știu câtă loialitate, câtă delicatete, câte nobile și prețioase virtuți există în dumneata. Din vremea când mă purtai în brațe spre cei sărmani și îmi puneai un bănuț în mână ca să mă înveți să dau de pomană, niciodată n-am auzit vorbindu-se de binefacere fără să mă gândesc îndată la dumneata. Atunci când ai bătut un băiat de două ori mai mare ca dumneata, care-mi luase păpușa, am simțit ce lucru frumos e curajul, și că o femeie e fericită să se poată bizui pe un om de suflet. Tot ceea ce te-am văzut făcând de atunci încoace n-a

făcut decât să-mi sporească stima și simpatia. Să fii convins că nu din răutate și nici din nerecunoștință te fac astăzi să suferi. Vai! eu nu-mi mai aparțin, sunt dominată; mă asemuiesc cu acele automate care se mișcă fără să știe pentru ce. Da, simt în mine un fel de resort mai puternic decât libertatea mea, și voința altuia e cea care mă conduce!

— De-aș fi măcar sigur că vei fi fericită! Dar nu! Bărbatul pentru care mă sacrifici nu va ști niciodată să prețuiască un suflet atât de delicat ca al dumitale! E un ins brutal, un soldățoi, un bețiv...

— Te rog, Léon! Amintește-ți că are dreptul la tot respectul meu!

— Respect, față de el! și pentru ce? Te întreb, pentru numele lui Dumnezeu, ce anume vezi dumneata respectabil în persoana domnului Fougas? Vârsta lui? E mai tânăr ca mine. Talentele sale? Nu și le-a arătat decât la masă. Educația sa? Frumoasă mai este! Virtuțile sale? Știu eu ce trebuie să cred despre delicatețea și recunoștința lui!

— Îl respect, Léon, de când l-am văzut în sicriul lui. E un simțământ mai puternic decât orice; eu nu-l explic, eu îl îndur.

— Ei bine! respectă-l cât dorești! Cedează superstiției care te-a cuprins. Vezi în el o ființă miraculoasă, sacră, scăpată din ghearele morții pentru a săvârși ceva mareț pe pământ! Dar însuși lucrul acesta, o, scumpa mea Clémentine, este o barieră între dumneata și el. Dacă Fougas se află în afara condiției omenești, dacă e un fenomen, o ființă aparte, un erou, un semizeu, un idol, nu poți să te gândești serios să devii soția lui. Eu nu sunt decât un bărbat ca toți ceilalți, născut pentru a munci, pentru a suferi și pentru a iubi. Te iubesc! Iubește-mă și tu!

— Derbedeule! zise Fougas deschizând ușa.

Clémentine scoase un țipăt, Léon se ridică de jos la iuțeală, însă colonelul îl și prinsese de spatele hainei lui de nankin. Inginerul fu ridicat, balansat ca un atom într-una din cele două raze de soare, și proiectat drept în mijlocul heliotropilor, înainte chiar ca el să se fi gândit să răspundă un singur cuvânt. Bietul Léon! Bietii heliotropi!

Cât ai clipi, tânărul fu din nou în picioare. Își scutură țărâna care-i murdărea genunchii și coatele, se apropie de fereastră și spuse cu o voce domoală, dar hotărâtă:

— Domnule colonel, regret sincer că te-am înviat, dar poate că prostia pe care am făcut-o nu e ireparabilă. Pe curând! Cât despre dumneata, domnișoară, te iubesc!

Colonelul ridică din umeri și se așază la picioarele fetei pe perna care mai păstra încă urma lăsată de Léon. Domnișoara Virginie Sambucco, atrasă de zgomot, cobora ca o furtună și auzi discursul următor.

— Idol al unei inimi mari! Fougas se întoarce la tine precum vulturul la cuibul său. Am cutreierat multă vreme lumea urmărind un rang, aur și o familie pe care ardeam de nerăbdare să ți le pun la picioare. Norocul mi-a dat ascultare ca un sclav; el știe la ce școală am învățat cu arta de a-l stăpâni. Am străbătut Parisul și Germania, asemenea unui meteor victorios condus de steaua sa. Am fost văzut pretutindeni tratând de la egal la egal cu puternicii lumii și făcând să răsunе trâmbița adevărului pe sub lambriurile regilor. Am pus piciorul pe gâttelejul avidei cupidități și i-am luat înapoi, măcar în parte, comorile pe care le jefuise de la cinstea prea încrezătoare. Un singur bun îmi este refuzat: acel fiu pe care nădăjduiam să-l revăd scapă ochilor de linx ai iubirii paterne. N-am aliat nici vechiul obiect al primelor mele tandre simțăminte, însă ce contează? Nu-mi va lipsi nimic, dacă tu îmi vei ține loc de toate. Ce mai așteptăm? Ești oare surdă la glasul fericirii care te cheamă? Să ne ducem la lăcașul legilor; mă vei urma apoi la picioarele altarului; un preot va consfinți legăturile noastre și vom străbate viața, sprijiniți unul de altul, eu asemeni stejarului care susține slăbiciunea, tu asemeni iederei elegante care împodobește emblema vigoriei!

Clémentine rămase câțva timp fără să răspundă, și ca amețită de retorica zgomotoasă a colonelului.

— Domnule Fougas, îi spuse ea, v-am dat întotdeauna ascultare, făgăduiesc și acum să vă dau ascultare toată viața. Dacă nu doriți să mă mărit cu sărmanul Léon, voi renunța la el. Îl iubesc totuși, și un singur cuvânt din partea lui îmi tulbură inima mai mult decât toate lucrurile frumoase pe care mi le-ați spus dumneavoastră.

— Bine! foarte bine! exclamă mătușa. În ce mă privește, domnule, deși nu mi-ai făcut cinstea de a mă consulta, eu am să-ți spun ce gândesc. Nepoata mea nu e deloc femeia potrivită pentru dumneata. Chiar de-ai fi mai bogat decât domnul Rothschild și mai ilustru decât ducele de Malakoff, și tot n-aș

sfătui-o pe Clémentine să se mărite cu dumneata.

— Și de ce, mă rog, castă Minervă?

— Pentru că ai iubi-o cinsprezece zile și, la primul bubuit de tun, ai da fuga la război! Ai părăsi-o, domnule, în tocmai ca pe acea nefericită Clémentine ale cărei nenorociri ne-au fost povestite!

— Pe dracu! mătușă, vă sfătuiesc s-o plângeți! La trei luni după Leipzig, se mărita cu un anume Langevin, la Nancy.

— Poftim?

— Spun că se mărita cu un intendent militar numit Langevin.

— La Nancy?

— Chiar la Nancy.

— E ciudat!

— E josnic!

— Dar femeia aceea... Fata aceea... numele ei!

— Vi l-am spus de o sută de ori: Clémentine!

— Clémentine și mai cum?

— Clémentine Pichon.

— Ah! Dumnezeule! cheile mele! unde sunt cheile? Eram sigură că le-am pus în buzunar! Clémentine Pichon! Domnul Langevin! Nu se poate! Îmi pierd judecata! Ei! copila mea, ce stai așa! E vorba de fericirea vieții tale! Unde mi-ai vârât cheile! A! Uite-le aici!

Fougas se aplecă la urechea Clémentinei și îi spuse:

— I se întâmplă mereu accidentul ăsta? S-ar zice că sărmana domnișoară și-a pierdut capul!

Însă Virginie Sambucco deschisese deja un mic secretaire din lemn de trandafir. Dintr-o singură ochire, ea descoperi într-o singură legătură de hârtii o foaie îngălbenită de vreme.

— Asta este! zise ea cu un strigăt de bucurie. Marie-Clémentine Pichon, fiică legitimă a lui Auguste Pichon, hotelier, strada Merlettes, în orașul Nancy; măritată la 10 iunie 1814 cu Joseph Langevin, subintendent militar. Ea este, nu-i așa domnule? Îndrăznește să spui că nu e ea!

— Ah! dar bine, prin ce întâmplare aveți dumneavoastră hârtiile mele de familie?

— Biata Clémentine! Și dumneata o acuzi de trădare! Nu înțelegi că ai fost dat drept mort? Că ea se credea văduvă fără să fi fost măritată; că...

— Bun! bun! O iert. Unde se află? Vreau s-o văd, s-o

îmbrățișez, să-i spun...

— A murit, domnule! a murit după trei luni de căsnicie...

— Ah! drace!

— Și dând naștere unei fiice...

— Care e fiica mea! Mi-ar fi plăcut mai mult un băiat, dar ce contează? Unde este? Vreau s-o văd, s-o îmbrățișez, să-i spun...

— Nu mai este, vai! Am să te conduc însă la mormântul ei.

— Dar cum naiba de o cunoști?

— Pentru că s-a măritat cu fratele meu!

— Fără consimțământul meu? Nu contează! Cel puțin a lăsat în urma ei copii?

— Unul singur.

— Un fiu! E nepotul meu!

— O fică.

— Nu contează! E nepoata mea! Mi-ar fi plăcut mai mult un băiat, dar unde este? Vreau s-o văd, s-o îmbrățișez, să-i spun...

— Îmbrățișează-o, domnule. O cheamă Clémentine ca și pe bunica sa și uite-o aici!

— Ea! Iată prin urmare secretul acestei asemănări! Dar atunci eu nu mă mai pot însura cu ea! Nu contează! Clémentine! vino în brațele mele! Sărută-l pe bunicul tău!

Biata copilă nu reușise să înțeleagă nimic din această rapidă conversație în care evenimentele cădeau ca niște țigle în capul colonelului. Ei i se vorbise întotdeauna despre domnul Langevin ca despre bunicul ei din partea mamei, și acum i se părea că aude că mama ei era fiica lui Fougas. Dar ea simți după primele cuvinte că nu se mai putea căsători cu colonelul și că va fi curând măritată cu Léon Renault. Prin urmare, dintr-un gest de bucurie și de recunoștință se năpusti în brațele tânărului bătrân.

— Ah! domnule, îi spuse ea, v-am iubit întotdeauna și v-am respectat ce pe un strămoș!

— Iar eu, biata mea copilă, m-am purtat întotdeauna ca un dobitoc bătrân! Toți bărbații sunt niște brute și toate femeile sunt niște îngeri. Tu ai ghicit, cu instinctul delicat al sexului tău, că-mi datorai respect, iar eu, prost ce sunt! n-am bănuț absolut nimic! Drăcia dracului! fără venerabila mătușă, aici de față, aș fi făcut o boacănă!

— Nu, zise mătușă. Ai fi descoperit adevărul parcurgând hârtiile noastre de familie.

— Oare le-aș fi privit măcar? Și când te gândești că eu îmi

căutam moștenitorii în departamentul Meurthe, când îmi lăsasem familia la Fontainebleau! Imbecil, de! Dar nu contează, Clémentine! Vei fi bogată, te vei căsători cu acela pe care-l iubești! Unde e băiatul acela de treabă? Vreau să-l văd, să-l îmbrățișez, să-i spun...

— Vai, domnule! l-ați azvârlit pe fereastră.

— Eu?... Ia te uită! așa e. Nu-mi mai aminteam. Din fericire n-a pățit nimic și alerg să-mi repar prostia. O să vă căsătoriți când doriți; cele două nunți au să se facă o dată... Dar de fapt, nu! Ce zic eu! Eu nu mă mai însor! Pe curând, copila mea, scumpa mea nepoțică. Domnișoară Sambucco, ești o mătușă de treabă; sărută-mă!

El alergă acasă la domnul Renault și Gothon, care-l vedea venind, coborî să-i bareze drumul.

— Nu ți-e rușine, îi zise ea, să te porți în halul ăsta cu cei care ți-au redat viața? Ah! de-ar fi s-o luăm iar de la început! nu s-ar mai răsturna casa cu susu-n jos pentru ochii dumitale frumoși! Doamna plânge, domnul își smulge părul din cap, domnul Léon tocmai a trimis doi ofițeri să te caute. Ce drăcie ai mai făcut de dimineață-încoace?

Fougas o învărti în loc ca pe-un titirez și se trezi față-n față cu inginerul. Léon auzise zvon de ceartă; văzându-l pe colonel animat, cu ochii aprinși, el prevăzu o oarecare agresiune brutală și nu mai așteptă prima lovitură. O luptă corp la corp se încinse în alee, în mijlocul țipetelor lui Gothon, ale domnului Renault și al sărmanei doamne, care striga după ajutor. Léon se zvârcolea, lovea și lansa din când în când câte un pumn viguros în torsul dușmanului. Fu înfrânt totuși; colonelul sfârși prin a-l trânti la pământ și a-l culca cu desăvârșire, cum se spune la Toulouse. Atunci îl sărută pe amândoi obraji și îi spuse:

— Ah! copil smintit! Am să te forțez să m-asculți! Eu sunt bunicul Clémentinei și ți-o dau în căsătorie, iar tu ai să te însori cu ea mâine, dacă dorești! Ai înțeles? Ridică-te acum, și nu-mi mai căra la pumni în stomac. Ar însemna aproape un paricid!

Domnișoara Sambucco și Clémentine sosiră în mijlocul stupefacției generale. Ele completară relatarea lui Fougas, care se încurca în genealogie. Martorii lui Léon își făcură apariția la rândul lor. Nu-l găsiseră pe dușman la hotelul la care descinsese și se pregăteau să dea raportul în legătură cu misiunea lor.

În fața ochilor li se înfățișă tabloul unei fericiri desăvârșite,

iar Léon îi rugă să ia parte la nuntă.

— Prieteni, le spuse Fougas, veți vedea natura dezamăgită binecuvântând lanțurile iubirii.

UN TRĂSNET DIN SENIN

„D-ra Virginia Sambucco are onoarea de a vă invita să luați parte la căsătoria D-rei Clémentine Sambucco, nepoata sa, cu Dl. Léon Renault, inginer civil.”

„Dl. și D-na Renault au onoarea de a vă invita să luați parte la căsătoria D-lui Léon Renault, fiul lor, cu D-ra Clémentine Sambucco;”

„Și vă roagă să asistați la benedicțiunea nupțială, care le va fi dată în ziua de 16 septembrie 1859, în biserica Saint-Maxence, parohia lor, la ceasurile unsprezece precise.”

Fougas voi neapărat ca numele lui să figureze pe invitațiile scrise. Cu chiu cu vai îi scoaseră din cap această fantezie. Doamna Renault îi ținu o predică de două ceasuri încheiate. Îi spuse că în ochii societății, ca și în ochii legii, Clémentine era nepoata domnului Langevin; că de altfel domnul Langevin se purtase foarte onorabil atunci când legitimase prin căsătorie o fiică ce nu era a lui; în sfârșit, că dezvăluirea unui asemenea secret de familie ar însemna un fel de scandal dincolo de mormânt și ar veșteji amintirea sărmaneii Clémentine Pichon. Colonelul răspundea cu căldura unui tânăr și cu încăpățânarea unui bătrân:

— Natura are drepturile sale; ele sunt anterioare convențiilor societății și de o mie de ori mai auguste. Onoarea aceleia pe care o numeam Eglé a mea îmi este mai scumpă decât toate comorile din lume și i-aș spinteca inima-n patru temerarului care-ar încerca s-o veștejească. Cedând înflăcăării dorinței mele, ea s-a conformat moravurilor unei epoci mărețe, când scurtimea vieții și permanența războiului simplificau toate formalitățile, în sfârșit, eu nu vreau ca strănepoții mei, care se vor naște, să ignore că sorgintea sângelui lor se află în vinele lui Fougas. Langevin al vostru e un intrus care s-a strecurat în mod fraudulos în familia mea. Un intendent e aproape un cantinier! Calc în picioare cenușa lui Langevin!

Încăpățânatul nu cedă în fața argumentelor doamnei Renault,

dar se dădu bătut în fața rugăminților Clementinei. Tânăra creolă îl alinta cu o grație irezistibilă. „Bunicule drag încoace, bunicule scump încolo; copilaș bătrân de bunic, o să te dăm iar la colegiu, dacă nu te cumințești!”

Ea se așeza cu familiaritate pe genunchii lui Fougas și-l lovea prietenește cu palma peste obraji.

Colonelul își îngroșa vocea, apoi inima i se muia de duioșie și începea să plângă ca un copil.

Aceste gesturi de familiaritate nu-l făceau deloc fericit pe Léon Renault; cred chiar că ele îi temperau nițel bucuria. Desigur, el nu se îndoia nici de dragostea logodnicei sale, nici de loialitatea lui Fougas. Era obligat să recunoască faptul că, între un bunic și nepoata lui, intimitatea este de drept natural și nu poate ofensa pe nimeni. Dar situația era atât de nouă și atât de puțin obișnuită încât îi trebui un oarecare timp pentru a-și clasa sentimentele și a-și uita supărarea. Bunicul acesta, pe care plătise cinci sute de franci, căruia îi rupsesse urechea, pentru care cumpăraseră un teren la cimitirul din Fontainebleau; strămoșul acesta mai tânăr ca el, pe care-l văzuse beat, pe care-l găsisese amuzant, apoi primejdios, apoi insuportabil; acest venerabil șef al familiei care începuse prin a cere mâna Clémentinei și sfârșise prin a-l arunca în heliotropi pe viitorul său nepot, nu putea să obțină de la început un respect fără rezerve și o prietenie nemărginită.

Domnul și Doamna Renault predicau fiului lor supunerea și deferența. Ei i-l înfățișau pe domnul Fougas ea pe o rudă ce trebuie menajată.

— Câteva zile de răbdare! spunea buna mamă, n-are să rămână el multă vreme la noi; e un soldat care n-ar putea să trăiască în afara armatei; nu mai mult decât peștele în afara apei.

Însă părinții lui Leon, în adâncul sufletului lor, păstrau amintirea amară a atâtor supărări și neliniști. Fougas fusese flagelul familiei; rănilor pe care le făcuse el nu puteau să se închidă într-o singură zi. Gothon însăși îi păstra ranchiună fără s-o spună. Ea scotea oftături adânci acasă la domnișoara Sambucco, muncind la pregătirea ospățului de nuntă.

— Ah! sărmane Celestin, îi spunea ea acolitului său, ce smintit de bunic o să mai avem!

Singurul care se simțea cu desăvârșire la largul său era

Fougas. El unul trăsesse cu buretele peste poznele sale; nu păstra nicio ranchiună nimănui pentru tot răul pe care-l făcuse. Foarte patern cu Clémentine, foarte galant cu domnul și doamna Renault, el dovedea față de Léon prietenia cea mai sinceră și mai cordială.

— Dragă băiete, îi zicea el, te-am studiat, te cunosc, te iubesc; meriți să fii fericit și vei fi. Vei vedea curând că, n-ai făcut o afacere proastă cumpărându-mă cu douăzeci și cinci de napoleoni. Dacă recunoștința ar fi alungată din lume, ea ar găsi un ultim refugiu în inima lui Fougas!

Cu trei zile înainte de nuntă, maestrul Bonnivet aduse la cunoștința familiei că domnul colonel venise la biroul său pentru a cere comunicarea contractului. Abia de-și aruncase privirea pe caietul de hârtie timbrată, și harșt! în bucăți cu el în focul din cămin.

— Domnule mâncător de note, spusese el, faceți-mi plăcerea de a relua de la început capodopera. Nepoata lui Fougas nu se mărită cu opt mii de franci rentă. Natura și prietenia îi dăruiesc un milion, pe care iată-l!

Acestea fiind zise, el scoate din buzunar un bon de un milion asupra Băncii, traversează semeț biroul scârțâind din cizme și aruncă o hârtie de o mie de franci pe pupitrul unui secretar, strigând cu glasul său cel mai frumos:

— Copii ai legiurii! Na-vă și beți în sănătatea împăratului și a marii armate!

Familia Renault se împotrivi energic acestei generozități.

Clémentine, avertizată de viitorul ei soț, avu, în prezența domnișoarei Sambucco, o lungă discuție cu tânărul și teribilul bunic; ea îi arată din nou că el avea douăzeci și patru de ani, că avea să se însoare într-o bună zi, că averea lui aparținea viitoarei sale familii.

— Eu nu vreau, spusese ea, ca într-o zi, copiii dumitale să mă acuze că i-am despuiat. Păstrează-ți milioanele pentru micuții mei unchi și pentru micuțele mele mătuși!

Dar, de data asta, Fougas nu dădu niciun pas înapoi.

— Îți bați cumva joc de mine? îi spusese Clémentinei. Crezi oare că am să fac prostia de a mă însura acum? Nu-ți făgăduiesc că am să trăiesc ca un trappist, însă, la vârsta mea și clădit cum sunt, găsești cu cine să intri în vorbă în garnizoane, fără să iei pe nimeni de nevastă. Marte nu împrumută făclia căsătoriei

pentru a lumina micile escapade ale Venerei! Pentru ce se leagă bărbatul?... Pentru a fi tată. Eu sunt tată la comparativ, iar peste un an, dacă bravul nostru Léon se comportă ca un bărbat, pun mâna pe superlativ. Străbunic! e un grad frumos pentru un militar de douăzeci și cinci de ani. La patruzeci și cinci sau la cincizeci, am să fiu stră-străbunic. La șaptezeci... limba franceză nu mai are cuvinte pentru a desemna ce-am să fiu! vom comanda însă unu! la palavragiii ăia de la Academie! Te temi că am să duc lipsă de ceva la bătrânețe? Am solda, în primul rând, și crucea de ofițer. La vârsta Anchisilor și Nestorilor, voi avea pensia. Adaugă la acestea cele două sute cincizeci de mii de franci de la regele Prusiei, și ai să vezi că am asigurată nu numai pâinea ci și *iahnia* până la sfârșitul carierei. Pe deasupra, o concesiune pe veci, pe care soțul tău a plătit-o dinainte în cimitirul din Fontainebleau. Având toate acestea și cu niște gusturi simple, poți fi sigur că nu-ți mănânci fondurile!

De voie, de nevoie, au trebuit să se supună la tot ce dorea el și să-i accepte milionul. Acest act de generozitate făcu mare vâlvă în oraș, iar numele lui Fougas, deja celebru din atâtea motive, dobândi un nou prestigiu.

Întregul Fontainebleau dori să asiste la căsătoria Clémentinei. Veni lume și de la Paris. Martorii miresei erau mareșalul duce de Solferino și ilustrul Karl Nibor, primit de câteva zile în Academia de științe. Léon se limită cu modestie la vechii prieteni pe care și-i alesese dintru început, domnul Audret, arhitectul, și domnul Bonnivet, notarul.

Primarul își puse iarăși eșarfa sa nouă. Preotul adresă tinerilor o alocuțiune mișcătoare despre inepuizabila generozitate a Providenței, care încă mai face un miracol, din când în când, în folosul adevăraților creștini. Fougas, care nu-și îndeplinise îndatoririle religioase din 1801, udă cu lacrimi două batiste.

„Totdeauna sunt pierduți din vedere tocmai aceia pe care-i stimezi mai mult, spunea el ieșind din biserică, dar Dumnezeu și cu mine suntem tăcuți pentru a ne înțelege! La urma urmei, ce este Dumnezeu! Un Napoleon ceva mai universal!”

Un ospăț pantagruelec, prezidat de domnișoara Virginie Sambucco în rochie de mătase cafeniu-deschis, urmă îndată după ceremonie. Douăzeci și patru de persoane asistau la această sărbătoare de familie, între alții noul colonel al lui 23

domnul du Marnet, aproape vindecăt de rana sa.

Fougas își ridică șervetul cu o oarecare îngrijorare. Nădăjduia că mareșalul i-a adus brevetul de general de brigadă. Chipul său mobil trăda o vie dezamăgire în fața farfuriei goale.

Ducele de Solferino, care se așezase la loc de cinste, observă acest joc de fizionomie și zise cu glas tare:

— Nu te impacienta, bătrâne camarad! Știu ce-ți lipsește; n-a depins de mine ca sărbătoarea să fie completă. Ministrul de război era plecat când am trecut pe la el. În birouri mi s-a spus că afacerea ta era reținută de o chestiune de formă, dar că vei primi în următoarele douăzeci și patru de ore o scrisoare de la cabinet.

— La dracu cu toți scribii! răcni Fougas. Au totul, de la actul meu de naștere până la copia după brevetul de colonel. Ai să vezi că le lipsește vreun certificat de vaccin ori vreo altă hârtoagă de trei parale!

— Eh! răbdare, tinere! Ai tot timpul să aștepți. Nu e ca în cazul meu: fără campania din Italia, care mi-a permis să pun mâna pe bastonul de mareșal, m-ar fi dat la reformă ca pe o gloabă bătrână, sub pretextul nesperios că aveam șaiszeci și cinci de ani. Tu n-ai nici douăzeci și cinci, și ai să fii numit general de brigadă: împăratul ți-a făgăduit-o în fața mea. În patru-cinci ani de-acum, vei avea stelele de aur, doar dacă nu ți se-ntâmplă vreun ghinion. După care, nu-ți va mai trebui decât un post de comandant șef și o companie fericită pentru a fi numit mareșal al Franței și senator, ceea ce nu strică deloc.

— Da, răspunse Fougas, voi ajunge. Nu numai pentru că sunt cel mai tânăr dintre toți ofițerii de gradul meu, pentru că am făcut marele război și am urmat lecțiile maestrului pe câmpurile Bellonei, dar mai ales pentru că destinul și-a pus amprenta asupra mea. Pentru ce m-au cruțat ghiulele în peste douăzeci de bătălii? Pentru ce am străbătut oceane de bronz și de fier fără ca pielea mea să primească o zgârietură? Pentru că am steaua mea, întocmai ca și el. A lui era mai mare, bineînțeles, dar ea s-a dus să se stingă în Sfânta Elena, iar a mea strălucește încă pe cer! Dacă doctorul Nibor m-a reînviat cu câteva picături de apă caldă, e pentru că destinul meu nu era încă împlinit. Dacă voința poporului francez a restabilit tronul imperial, este pentru a oferi o serie de prilejuri curajului meu în cucerirea Europei, la care vom porni din nou! Trăiască împăratul și eu! Voi fi duce sau

prinț în mai puțin de zece ani, și chiar... de ce nu? ne vom strădui să fim prezent la apel în ziua împărțirii coroanelor! În acest caz, îl adoptez pe fiul cel mare al Clémentinei: îl vom numi Pierre-Victor III, și îmi va urma la tron întocmai ca Ludovic al XV-lea străbunicului său Ludovic al XIV-lea!

Pe când sfârșea această tiradă, un jandarm intră în sufragerie, întrebă de domnul colonel Fougas și îi înmână un plic de la ministerul de război.

— Zău așa! exclamă mareșalul, ar fi plăcut ca avansarea ta să sosească la capătul unui asemenea discurs. Pe loc ne-am prosterna în fața stelei tale! Regii magi n-ar fi decât un fel de zi de Sfântul Ioan, pe lângă noi.

— Citește tu însuși, îi spuse el mareșalului, întinzându-i marea foaie de hârtie. Sau mai bine, nu! Am privit totdeauna moartea-n față; n-am să-mi întorc privirea de la acest trăsnet de cârpă, care mă ucide.

Domnule colonel, pregătind decretul imperial care vă ridică la gradul de general de brigadă, m-am aflat în fața unei piedici de netrecut care este actul dumneavoastră de naștere. Rezultă din acea piesă că sunteți născut în 1789 și că aveți astăzi șaptezeci de ani împliniți. Ori, limita de vârstă fiind fixată la șaiszeci de ani pentru colonei, la șaiszeci și doi pentru generalii de brigadă și la șaiszeci și cinci pentru divizionari, mă văd în absoluta necesitate de a vă trece în cadrele de rezervă cu gradul de colonel. Știu, domnule, cât de puțin justificată este această măsură pentru vârsta dumneavoastră aparentă și regret sincer că Franța e lipsită de serviciile unui om de vigoare și de meritul dumneavoastră. Este, de altfel, sigur că o excepție în favoarea dumneavoastră n-ar provoca nicio reclamație în cadrul armatei și n-ar stârni decât simpatii. Însă legea este formală și împăratul însuși nu o poate viola sau eluda. Imposibilitatea ce rezultă de aici este atât de absolută, încât dacă, în ardoarea dumneavoastră de a servi țara, ați consimțit să depuneți epoletii pentru a reîncepe o nouă carieră, angajarea dumneavoastră n-ar putea fi primită în niciunul din regimentele armatei. E un fapt fericit, domnule, că guvernul împăratului a

putut să vă ofere mijloace de existență obținând de la A.S.R. Regentul Prusiei despăgubirea care vi se datora; căci nu există nici administrație civilă în care să poată fi angajat, chiar prin favoare, un om de șaptezeci de ani. Veți obiecta cu multă justețe că legea și regulamentele datează dintr-o epocă în care experiențele asupra revivificării oamenilor nu dăduseră încă rezultate favorabile. Dar legea este făcută pentru generalitate și nu trebuie să țină seama de excepții. S-ar avea în vedere fără îndoială modificarea ei, dacă aceste cazuri de înviere s-ar prezenta într-un oarecare număr. Binevoiți să, etc.

O tăcere posomorită întâmpină această lectură. Acel *Mane, Thékel, Pharès* din legendele orientale nu produse un efect mai fulgerător. Jandarmul se afla tot acolo, în picioare, în poziția soldatului fără arme, așteptând recipisa lui Fougas. Colonelul ceru o pană și cerneală, semnă hârtia, o înapoie, dădu un bacșiș jandarmului, și îi spuse cu o emoție stăpânită:

— Tu ești fericit! nu ți se interzice să-ți slujești țara! Ei bine! continuă el adresându-se mareșalului, ce spui de asta?

— Ce vrei să spun, sărmane prieten; sunt descurajat. Legea nu se discută; este formală. Prostia noastră e că nu ne-am gândit mai devreme. Dar cine dracu, în prezența unui voinic ca tine, s-ar fi gândit la vârsta retragerii?

Cei doi colonei recunoscără că această obiecție nu le trecuse prin minte; dar, o dată ce ea a fost ridicată, nu vedeau ce s-ar putea răspunde. Niciunul nici celălalt n-ar fi putut să-l angajeze pe Fougas ca simplu soldat, în pofida capacității sale, a forței fizice și a înfățișării sale de om la douăzeci și patru de ani.

— Dar atunci, răcni Fougas, să fiu omorât! Nu pot să m-apuc să cântăresc zahăr sau să cultiv varză! În cariera armelor mi-am făcut primii pași, trebuie să rămân aici sau să mor. Ce să fac? Ce să devin? Să intru în serviciu în străinătate? Niciodată! Destinul lui Moreau îl am încă în fața ochilor... O, soartă! Ce ți-am făcut de mă arunci atât de jos atunci când te pregăteai să mă înalți atât de sus?

Clémentine încercă să-l mângâie prin cuvinte frumoase.

— Vei rămâne lângă noi, îi spunea ea; o să-ți găsim o femeie drăguță, o să vă creșteți împreună copiii. În clipele de tihnă, vei

scrie istoria lucrurilor mărețe pe care le-ai înfăptuit. Nimic nu-ți lipsește: tinerețe, sănătate, avere, familie, tot ceea ce înseamnă fericirea oamenilor îți aparține; de ce n-ai fi, așadar, fericit?

Léon și părinții săi îi vorbiră în același fel. Totul era uitat în fața unei dureri atât de adevărate și a unei descurajări atât de profunde.

Își reveni încet-încet și chiar cântă la desert un cântec pe care-l pregătise pentru împrejurare:

*Mult norocoși soț și soție,
În fericite-aceste clipe,
La torța sfântă-a cununiei,
Veți arde-a lui Amor aripe.
Mic zeu hoinar, ci schimbă-ți firea,
Cuminte-n casă vei rămâne,
Legat de-acum prin logodirea
Dintre Frumos și Rațiune.*

*Plăcerile, bună-cuviința
Cu sârg să-mbine va-nvăța;
Ci își va pierde-obișnuința
Din floare-n floare-a mai zburda.
Dar ți-ai găsit: la Clémentina
Aflat-a și roze și crini,
Și-acum culege, bată-l vina,
Ca-n ale Chiprului grădini.*

Lumea aplaudă mult această poezie demodată, însă bietul colonel zâmbea trist, vorbea puțin, și nu se amețea deloc. Omul cu urechea ruptă nu se consola că e dat la reformă. Luă parte la distracțiile zilei, dar nu mai era tovarășul de petrecere care însuflețea totul cu veselia lui virilă.

Mareșalul îl luă de o parte în cursul serii și îi spuse:

— La ce te gândești?

— Mă gândesc la cei bătrâni care au avut fericirea de a cădea la Waterloo, cu fața îndreptată spre inamic. Acel bătrân imbecil de neamț, care m-a conservat pentru posteritate, urât serviciu mi-a mai făcut. Vezi tu, Leblanc, un om trebuie să trăiască împreună cu epoca lui. Mai târziu, înseamnă prea târziu.

— Ei, haide, Fougas, fără prostii! Nu s-a dus orice speranță, ce naiba! Am să mă duc mâine la împărat; o să vedem, o să

încercăm ceva; oameni ca tine, Franța nu are cu duzinile ca să-i arunce la rufe murdare.

— Mulțumesc. Ești un om de nădejde, un vechi prieten, un om adevărat! Eram cinci sute de mii la fel ca tine, în 1812; n-au mai rămas decât doi, sau mai bine zis unul și jumătate.

Pe la ceasurile zece seara, domnul Rollon, domnul du Marnet și Fougas îl conduseră pe mareșal la gară. Fougas își îmbrățișa camaradul și-i făgădui că va fi cuminte. Trenul plecă cei trei colonei se întoarseră pe jos în oraș. Trecând prin fața casei domnului Rollon, Fougas îi spuse succesorului său:

— Nu sunteți deloc ospitalier astăzi; nu ne oferiți un păhărel din acel strașnic rachiou de Andaye!

— Credeam că nu aveți chef de băut, spuse domnul Rollon. N-ați luat nimic la cafea și nici după aceea. Dar să urcăm!

— Setea mi-a revenit la aer curat.

— E semn bun.

El ciocni melancolic și abia de-și muie buzele în pahar. Se opri câțva timp lângă drapel, mânuî lancia, desfășură mătasea, numără găurile pe care gloanțele și ghiulelele le lăsaseră în țesătură, și nu vărsă o lacrimă.

— Hotărât lucru, zise, rachiul îmi stă în gât; nu sunt bărbat astăzi. Bună seara, domnilor!

— Așteptați! vă conducem.

— O! hotelul meu e la doi pași.

— N-are a face. Dar ce idee ați avut să rămâneți la hotel, când aveți aici două case la dispoziție?

— De fapt, mă mut mâine dimineață.

A doua zi dimineața, către orele unsprezece, fericitul Léon își făcea toaleta când i se aduse o depeșă telegrafică. O deschisei fără să vadă că era adresată domnului Fougas, și scoase un strigăt de bucurie. Iată textul laconic care îi aducea o atât de dulce emoție:

Domnului colonel Fougas, Fontainebleau.

les cabinet împărat. Tu general brigadă în calitate străin așteptând mai bine. Mai târziu corp legislativ va modifica legea.

Leblanc

Léon se îmbracă în grabă, alergă la hotelul Cadran-Bleu, urcă

la colonel și îl găsi mort în patul său.

Lumea povesti în Fontainebleau că domnul Nibor făcuse autopsia și constatare unele dezordini grave cauzate de deshidratare. Câteva persoane asigurară că Fougas se sinucisese. Sigur este că maestrul Bonnivet primi prin poșta locală un fel de testament astfel conceput:

Las moștenire inima mea patriei, amintirea mea naturii, exemplul meu armatei, ura mea perfidului Albion, o mie de scuzi lui Gothon și două sute de mii de franci regimentului 23 de linie. Trăiască împăratul, totuși!

FOUGAS

Înviat în ziua de 17 august, între ceasurile trei și patru după-amiază, el muri în ziua de 17 a lunii următoare, fără apel. A doua viață a sa durase ceva mai puțin de treizeci și una de zile. El își folosi însă bine timpul; trebuie să-i facem dreptate. Odihnește în pământul pe care fiul domnului Renault îl cumpărase pentru el. Nepoata sa Clémentine a părăsit doliul de aproape un an de zile. Este iubită, e fericită, iar Léon n-are nimic să-și reproșeze dacă ea nu are o droaie de copii.

Bourdonnel, august 1861